

REHBERLİK

Eğitim Kurumunun Ortaya Çıkışı

Rehberlik ve Psikolojik Danışma (RPD) hizmetlerinin günümüzdeki gibi eğitim sistemi içinde yer alması eğitim kurumunun ortaya çıktığı zamandan beri süregelen bir durum değildir. Bu süreç eğitim kurumunun ortaya çıkması, konu merkezli eğitim anlayışına yapılan **eleştiriler**, düşünürlerin ve toplumun konu merkezli eğitime yönelik **eleştirileri** ve **toplumsal, sosyal ve bilimsel gelişmeleri** değişimleri içine alır.

Bireyde meydana gelen davranış değişikliklerinin bir bölümü **rastlantılarla** ve **kendiliğinden** gerçekleşir. Bir kısmı ise yetişkinler tarafından **planlı ve kasıtlı** olarak gerçekleştirilir. Bireyde toplumca istenen davranışları geliştirme sürecine **Eğitim** adı verilmektedir.¹

Konu Merkezli Eğitim

Her ne kadar eğitim, öğretimi aşan anlamlara sahip ise de tarihteki anlamı öğretime yakın olmuş ve bu yüzden sık sık eğitim ile öğretimin karşılaştırması yapılmış ve hangisinin daha tercih edilir olduğu tartışılmıştır.³ Süregelen bu tartışmalarla birlikte eğitim sistemlerine getirilen öncelikli eleştiri de onun öğretime ağırlık verdiği ve eğitimi ihmal ettiği yönünde olmuştur.

Jean Jacques Rousseau

Aydınlanma Çağı düşünürü olan Jean Jacques Rousseau (1712-1778) “*Eğitim Üzerine*” adlı eserinde bir çocuğun doğumdan ergenliğe yaşam öyküsünü anlatırken aynı zamanda kendi ideal, doğacı (natüralist) eğitim anlayışını dile getirmiştir. Rousseau, çocuğun fizyolojik ve psikolojik tabiatının tanınarak eğitimin ona uygun biçimde düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur ve **konu merkezli eğitim anlayışı yerine öğrenci merkezli bir eğitim anlayışının kullanılması gerektiğini öne sürmüştür.**

Hümanizm

Hümanist yaklaşımın eğitime katkıları olarak **herkese eğitim** anlayışı, eğitimin **yaygınlaştırılması**, eğitimde **fırsat eşitliği**, eğitimde **evrensel değerlerin öğretilmesi** sayılabilir.

Günümüz Eğitim Anlayışı

Eğitimde artık bireysel farklılıklara saygının çok önemli olduğu fikrini aşarak artık sadece saygı değil, bireysel farklılıkların geliştirilmesi ve dikkate alınması gerektiğine dair anlayışlar gelişmeye başlamıştır. Eğitim sürecindeki bu gelişmeler okul örgütünü de etkilemiştir. Bu anlamda bir kurum olarak okul, çeşitli görevleri yapan kişileri barındırıyor. Öğretmenler, yöneticiler ve diğer hizmetleri sunan kişiler bulunmaktadır. Bu kapsamda baktığımızda okul örgütünde eğitim hizmetini yapan bireyleri görüyoruz;

Bunlar önemli ölçüde; okuldaki birinci grup öğretim kadrosu **öğretmenlerdir**. Bu gruptaki personel öğrencilere bilgi, tutum ve anlayış oluşturmakla yükümlüdür.

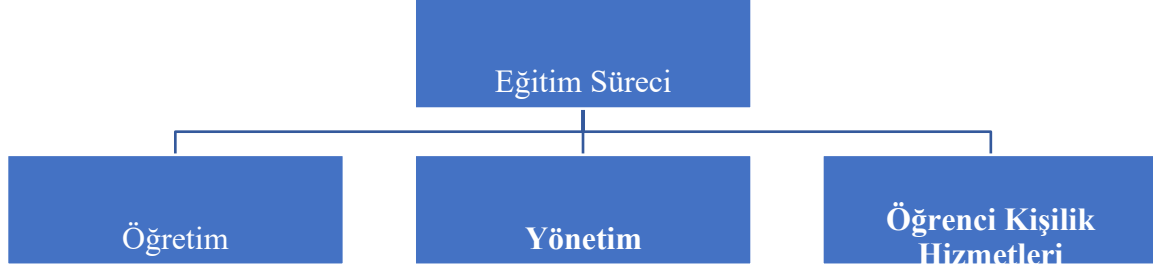
İkinci değişken **yönetim** hizmetleridir. Okul yöneticileri, **memurlar** ve aynı zamanda **denetçiler** de bu gruptadır.

Okul örgütündeki diğer yapı öğrenci kişilik hizmetleridir. Öğretim ve yönetim hizmetlerinin dışında kalan, öğrenciye dönük olarak düzenlenen tüm hizmetlere denir.

İçinde bulunduğumuz zaman dilimi, denebilir ki şimdiye kadar görülen en hızlı değişimlerin ortaya çıktığı zamandır. Bunun bir uzantısı olarak da davranışlarla ilgili sıkıntılarla sıklıkla karşılaşmaktadır.

Rehberlik ve Eğitim

Psikolojik danışma ve rehberlik ile eğitim arasındaki ilişki, eğitim sürecini oluşturan üç boyut bakımından daha belirgin olarak ortaya konabilir. Eğitim sürecinde üç ana alan, sürecin bütünlüğünü oluşturmaktadır. Bunlar, **(1) öğretim, (2) yönetim ve (3) öğrenci kişilik hizmetleri** alanı olarak sıralanmaktadır.

Öğretim

Öğretim, okul örgütünün **en geniş boyutudur**. Akademik öğrenme ile ilgili tüm bilgi ve becerilerin kazandırılması bu alan içine girer.⁵ Öğretim alanının en sorumlu personeli öğretmendir. Eğitimin amaçlarının gerçekleştirilmesinde bu kişilerin önemli bir yeri vardır. Bu nedenle, diğer kişileri bu kişilerin görevlerini daha kolay ve doğru yapmaları için çalışan kişiler olarak görmek mümkündür.

Yönetim

Yönetim alanı, eğitim sürecinin fonksiyonlarını yerine getirebilmesi ve öğrenci kişilik hizmetlerinin sunulması için gerekli olan liderliğin alınması, yetki ve sorumlulukların kullanılması ile ilgilidir.⁶

Öğrenci Kişilik Hizmetleri

Öğrenci Kişilik Hizmetleri (ÖKH) eğitim sürecinde öğretim ve yönetim hizmetlerinin dışında kalan ve öğrencinin kişilik gelişim ihtiyaçlarını karşılamaya dönük tüm yardım hizmetleridir. Bu hizmetler **(1) Sağlık hizmetleri; (2) sosyal yardım hizmetleri; (3) rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri; (4) özel eğitim ve özel yetiştirme hizmetleri ve (5) sosyal-kültürel** hizmetlerdir.

Sosyal Yardım Hizmetleri:

Yani öğrencilere ekonomik yardımlardan yararlanma, barınma (yurt, pansiyon), kredi, burs, yiyecek, giyecek, ulaşım vb. gibi ihtiyaçları temin etmek bu kapsamdadır. Öğrenciler bu tip hizmetleri de talep ediyorlar.

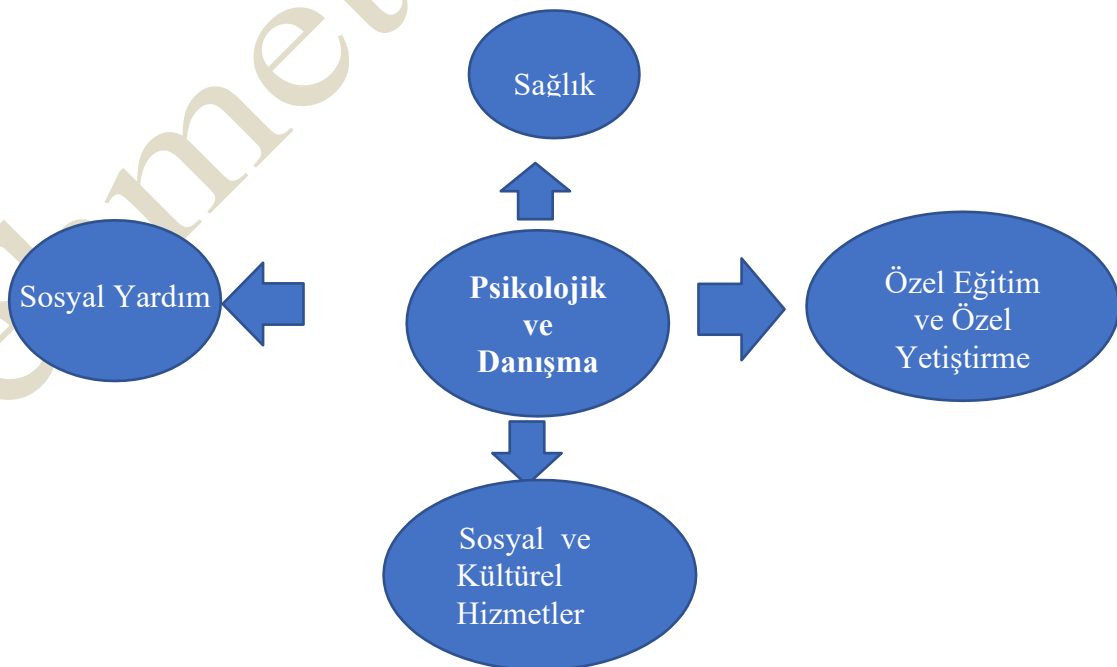
Özel Eğitim ve Özel Yetiştirme Hizmetleri:

Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere özel yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen hizmetlerdir. **Özel yetiştirme hizmetleri** ise öğrencilerin özelliklerini dikkate alarak alandaki eksik ve yetersizlikleri gidermeye yöneliktir.

Sosyal-kültürel Hizmetler:

Genellikle öğrencilere kendilerini oynayabilecekleri ortamlar sunarlar. Serbest zaman eğitimi verme, serbest zamanlarını değerlendirme olanakları sunma, ilgilere göre çeşitli sosyal ve kültürel etkinlikler planlama, bu kapsamda düşünülen hizmetlerdir. Bu bölümde şu şekle göz atabiliriz:

Öğrenci Kişilik Hizmetleri (ÖKH)

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri:

Rehberlik, bireye **kendini anlaması**, **çevredeki olanakları tanıması** ve doğru kararlar vererek özünü gerçekleştirebilmesi için yapılan **sistemati**k ve **profesyonel** bir yardım sürecidir. Okul rehberlik ve psikolojik danışma programı ve sınıf rehberlik programı, okuldaki rehberlik hizmetlerinin neler olduğunun yazılı belgeleridir.

Rehberliğin Eğitim İçindeki Yeri

Rehberlik hizmetleri, öğretmeninin eğitim-öğretim çalışmalarını çeşitli yönlerden destekleyerek, kolaylaştırarak ve daha etkili hale getirerek öğretmelere de yardımcı olur.

Okul RPD Programı kapsamında geliştirilen Sınıf Rehberlik Programı incelendiğinde akademik, kariyer ve sosyo duygusal gelişim alanları ve bu gelişim alanlarına yönelik yeterlikler görülecektir. Sınıf Rehberlik Programı'nda yer alan üç gelişim alanının değişen eğitim anlayışının bir uzantısı olduğu söylenebilir. Ancak bu noktaya bir anda gelinmemiştir. Eğitimde rehberliğin ortaya çıkmasını tetikleyen psikolojik ve sosyolojik temeller vardır.

Rehberliğin Ortaya Çıkmasını Gerektiren Koşullar

Öğretim hizmetlerinin etkinliğini artırmak için rehberlik hizmetlerine gerek duyulmuştur.⁹ Eğitim sürecinde rehberlik hizmetlerini gerekli kılan birçok faktör vardır. Bunlar ekonomik, sosyal, psikolojik, felsefi etkenler olarak gruplanabilir. Eğitim sürecinde rehberlik hizmetlerine olan **ihtiyaç**, Türkiye'de rehberliğin gelişmesinde katkıda bulunan bilim insanları tarafından listelenmiştir.

1. Meslek seçiminin zorlaşması
2. Bireysel farkların eğitimde dikkate alınma zorunluluğu
3. İlerlemeci eğitim anlayışının benimsenmesi
4. Demokratik toplumlarda bireylere tanınan seçme özgürlüğü
5. Demokratik yasamın karar verme gücüne sahip bireyler gerektirmesi
6. Eğitimde bireyin duygusal yönlerine verilen önemin giderek artması
7. Psikometride gelişmeler
8. Akıl sağlığına verilen önemin artması

2. REHBERLİĞİN TARİHİ, İLKELERİ VE İŞLEVLERİ

Bu bölümü bitirdiğinizde;

- Rehberlik tarihinde ortaya atılan belli başlı düşünce akımlarını,
- Türkiye'de rehberlik hizmetlerinin gelişimini,
- Rehberliğin anlamı, amacı, dayandığı temel ilkeleri
- Rehberlik ve psikolojik danışmayla ilgili yanlış anlayışları ve
- Rehberlik hizmetleri/işlevlerini öğrenmiş olacaksınız.

Rehberliğin Tarihi, İlkeleri ve İşlevleri

Bir meslek olarak okul danışmanlığı, ilk olarak **1800'lerin** sonlarında **Sanayi Devrimi** ile birlikte ortaya çıkan **mesleki rehberlik hareketi olarak başlamıştır**. **1907'de** ABD'de **Boston'da** kurulan **Meslek Bürosunun** amacı iş arayan gençlere meslekî yardım verebilmek ve öğretmenleri meslekî rehberlik alanında yetiştirmektir. **Detroit okullarında Jesse Davis** tarafından gerçekleştirilmiştir ve Davis **okul rehberlik programı geliştirmiş ve uygulamıştır**. Bu çalışma eğitsel rehberlik kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalar arasındadır.

Günümüzde Rehberlik

Rehberlik çalışmaları başlangıçtan günümüze bakıldığında **1900-1920** yıllar arası "**meslek seçimi** ve işe yerleştirme" ağırlıklı; **1930-1960** yılları arasında "**okula uyum**" ağırlıklı ve **1960'dan** günümüze ise "**kişisel gelişim**" ağırlıklı olarak yürütüldüğü görülür. Bugün halihazırda tüm dünyada rehberlik hizmetlerinin nasıl olması gerektiği ile ilgili farklı yaklaşım ve modeller vardır.

1. **Parsons Modeli:** Frank Parson'un Parsonien Modeli. Bu modelin özelliği, kişilerin mesleki seçim süreçlerine yardımcı olmak, **mesleki rehberlik** etmektir.
2. **Özellik Faktör Modeli (Klinik Model):** Öğrencilerin **ayrıntılı incelenmesini** tanınmasını gerektiren ve çok sayıda ölçme aracının geliştirilmesine katkıda bulunan bir modeldir.
3. **Rehberliği Eğitim Süreci ile Karşılaştıran Model:** Rehberliği diğer konular gibi eğitim sürecinde **öğretilcek bir konu** olarak görür.. Bu da rehberlik için eğitim programlarının içinde ders saati ayrılmasına katkıda bulunmuştur.
4. **Rehberliği Karar Verme Sürecine Yardım Olarak Gören Rehberlik Modeli:** Rehberliğin kişilerin **karar aşamasında** yararlanacağı bir hizmet olarak görür ancak bu rehberliğin **süreklilik**

ilkesi ile çalışmaktadır.

5. **Gelişimsel/Kapsamlı Rehberlik Modeli:** Bu **en güncel yaklaşım** olarak düşünelim. Gelişim sürekli ve rehberlik de bu süreci destekleyen bir modeldir.

Türkiye de Rehberliğin Gelişimi

1951-1956 hareketli yıllardır.

1952 – 1953 Uzmanlar: Türkiye’ye uzman getirme ve yurt dışına uzman gönderme şeklinde devam ediyor süreç. Bu kapsamda ilk defa: **1953-1954 eğitim-öğretim yılında Gazi Eğitim Enstitüsü (bugünkü Gazi Eğitim Fakültesi) Pedagoji ve Özel Eğitim Bölümlerinde “rehberlik” ve “rehberlik teknikleri” dersleri programlara konmuş ve okutulmaya başlanmıştır. 1955 yılında Ankara Demirlibağçe İlkokulunda Psikolojik Servis Merkezi açılmıştır.** Kalkınma Planlarında (1960) ve Millî Eğitim Şuralarında rehberlik konusu ele alındığı ve bu konuda neler yapılabileceğinin tartışıldığı görülmektedir.

1953: Test ve Araştırma Bürosu: Öğrencilerin yetenek ve ilgilerine göre testler geliştirmek, uyarlamak ve bunları uygulama amacı ile kurulmuştur.

Rehberlik, MEB Şuralarında gündeme geldikten sonra rehberliğe yönelik kararlar alınmaya başlanmıştır. 9. sınıfın yöneltme sınıfı olması, 9. MEB Şura’da Rehberlik dersinin zorunlu hale gelmesi gibi tartışmalar ile gelişim göstermiştir.

Bugün Türkiye’de rehberlik hizmetleri **illerde Rehberlik ve Araştırma Merkezleri (RAM), okullarda ise Rehberlik Servisleri** şeklinde örgütlenmiştir.

Rehberliğin Anlamı, Amacı ve İlkeleri

Rehberlik kendini anlaması, problemlerini çözmesi, gerçekçi kararlar alması, kapasitelerini geliştirmesi, çevresine dengeli ve sağlıklı bir uyum yapması ve böylece kendini gerçekleştirmesi için uzman kişilerce bireye yapılan psikolojik yardımlardır.

Tanımların Ortak Yanları

Kepçeoğlu, rehberlik tanımlarının çoğunda ortak olarak kullanılan unsurlardan hareket ederek rehberliğin anlamında temel olabilecek şu **genellemeleri** öne sürmektedir:

Rehberlik bir süreçtir;

“Süreç” kavramı herhangi bir zaman dilimi ile ilişkili değildir. Rehberlik bir anda olup biten bir iş değildir.

Rehberlik bireye yardım etme işidir;

Rehberlik yardımı **psikolojik bir yardımdır**. Rehberlik yol gösterme, öğüt verme, başkasının adına karar verme gibi bir yardım değildir. Bu süreçte her iki tarafın gönüllülüğü esastır.¹⁴

Rehberlik yardımı bireye dönüktür;

Rehberlik hizmetlerinin merkezinde birey vardır. Okul ortamında rehberliğin ilgilendiği birey öğrencidir. Her öğrenci geliştirilebilecek kapasiteye sahiptir.

Rehberlik bilimsel ve profesyonel bir yardımdır;

Bilimsel ilke ve yöntemlere uygun olarak rehberlik yardımı belirli bir plan, program ve sistem içinde sunulabilir.

Rehberliğin esası bireyin kendini gerçekleştirmesine yardım etmektir.

Kendini gerçekleştirme, bireyi bir bütün olarak ele alan ve özellikle normal bireyin gelişimini inceleyen “insancıl psikoloji” akımının geliştirdiği bir kavramdır.

Rehberliğin Amacı

Rehberliğin amacı, bireyin kendini gerçekleştirmesine yardım etmektir. Kendini gerçekleştirmekte olan bireyin taşıdığı özellikler, aslında psikolojik sağlıklı yerinde olan insan özellikleridir.

Rehberliğin İlkeleri

İlke 1: Rehberliğin temelinde insan hak ve sorumlulukları ile yakından ilgili demokratik ve insancıl bir anlayış vardır.

İlke 2: Rehberlik uygulamalarında öğrenci ile yakından ilgili olan herkesin anlayış ve iş birliği içinde çalışması gerekir.

İlke 3: Rehberlik anlayışı, her türlü çalışması ile öğrenciyi merkeze alan bir eğitim anlayışını öngörür.

İlke 4: Rehberlik yardımının esası, öğrencilerin kendi kişiliklerini daha iyi anlamalarını, problemlerine çözüm yolları bulmada onların kendi kendilerine yeter bir duruma gelmelerini sağlamaktır.

İlke 5: Rehberlik bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal olan bütün kapasitelerini kendi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda en uygun bir düzeyde geliştirmesi için öğrencilere yardım etmelidir.

İlke 6: Öğrencilere rehberlik yardımı verirken onları türlü yönleri ile tanımak gerekir.

İlke 7: Rehberlik uygulamaları her okulun amaç ve ihtiyaçlarına uygun olan alanlarda yoğunlaştırılmalıdır.

İlke 8: Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde gizlilik esastır: Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin verilmesi sırasında danışmanın mahremiyetine saygı duyulmalı, onun sırlarını saklamaya özen gösterilmelidir.

İlke 9: Rehberlik hizmetleri planlı, programlı, örgütlenmiş bir biçimde ve profesyonel bir düzeyde sunulmalıdır.

Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Yanlış Anlayışlar

Türkiye’de psikolojik danışma ve rehberliğin ne olduğuna ilişkin, 1950’li yıllardan bu yana çok şeyler yazılıp söylenmiş olmasına rağmen halen günümüzde RPD kavramlarıyla ilgili bazı yanlış-anlayışlar bulunmaktadır. Bu yanlış anlayışlar şöyle özetlenmektedir:¹⁸

1. RPD yardımı bireye tek yönlü olarak doğrudan doğruya yapılan bir yardım değildir.
2. RPD yardımının temelinde bireye acımak, onu kayırmak, her sıkıntıya düştüğünde bireye kanat germek gibi bir anlayış yoktur.
3. RPD bireyin sadece duygusal yanı ile ilgilenmez.
4. RPD’de kullanılan bütün yöntem ve teknikler amaç değil, sadece araçtır.
5. RPD yardımı **akademik bir öğrenme konusu ya da ders değildir**.
6. Rehberlik bir disiplin görevi değildir; rehberlik yargılamaz ve ceza vermez.
7. RPD yardımı her türlü problemi hemen çözebilecek sihirli bir güce sahip değildir.

REHBERLİK HİZMETLERİ/İŞLEVLERİ

Psikolojik Danışma

Psikolojik danışma hizmetleri **rehberliğin özünü** oluşturur, **merkezde** bunu görebilirsiniz. Psikolojik danışma, bireyin **karar verme** ve **problem çözme** ihtiyaçlarını karşılayarak gelişim ve uyumunu sürdürmesine yardımcı olmak amacıyla bireyle **yüz yüze** kurulan psikolojik yardım ilişkisidir.

Oryantasyon

Oryantasyon hizmetleri öğrencilerin **okula ve yakın çevresine uyumlarını** ve böylece öğrencilerin eğitim hizmetlerinden en etkili bir şekilde yararlanmalarını, amaçlayan hizmetlerdir. Oryantasyon hizmetlerinde şu çalışmalara yer verilebilir: (1) Okulun kurum olarak tanıtılması ve kısa tarihi, (2) okulun bina ve olanakları, (3) çevre, (4) programlar, (5) program dışı etkinlikler, (6) rehberlik servisi, kurallar vb.

Bireyi Tanıma

Rehberlik **bireyin kendisini** ve **çevredeki olanakları** tanıması ile başlar. Bireyi tanımadan ona verilecek hizmetleri belirlemek mümkün olmadığı gibi, psikolojik danışma yapmak da mümkün değildir.

Bilgi Toplama ve Yayma

Bilgi toplama etkinlikleri öğrencilerin kendilerine uygun eğitsel ve mesleki tercihler yapmalarına yardım etmeye yöneliktir.

Yöneltilme ve Yerleştirme

Yerleştirme çalışmaları **okul içi veya okul dışı** olarak sınıflanabilir. Okul sınırları içinde kalan eğitsel ve sosyal konulardaki yerleştirmeler okul içi, okul sınırlarını aşan başka bir okul veya işe yerleştirme çalışmaları ise okul dışı yerleştirme çalışmalarıdır.

Yerleştirmeler **eğitsel, mesleki ve sosyal olmak üzere üç gruba** ayrılır. **Eğitsel** yerleştirmeler eğitim programı, ders, kurs ve başka bir okul gibi yerleştirmeleri kapsar. **Mesleki** yerleştirmeler öğrencilerin bir iş veya mesleğe yerleştirilmelerini, sosyal yerleştirme ise **kültürel**, sosyal veya eğitsel kollara yerleştirmeleri kapsar.

İzleme

Okuldan mezun olan öğrencilerin ya da bir alanı tercih eden öğrencinin izlenmesi bu kapsamdadır.

Müşavirlik

Okuldaki **yöneticilerin ve diğer öğretmenlerin** ortak bir rehberlik anlayışına sahip olmalarını sağlamaya yönelik olabilir. Böylece sağlanan **ortak anlayış** okulda rehberlik hizmetlerini kolaylaştıracaktır.

Araştırma ve Değerlendirme

RPD hizmetlerinin sürekli olarak geliştirilerek iyileştirilmeleri gerekir. Bu geliştirme çalışmaları, yapılan **çalışmaların değerlendirilmesi ve ihtiyaç analizleri** gibi araştırmalara dayanmalıdır.

Çevre ve Veli ile İlişkiler

Rehberlik etkinliklerinde velilerin iş birliğinin sağlanması veya en azından bilgi verilmesi gerekir.

3.OKUL REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMA PROGRAMI

Okullarda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri

Okullarda PDR hizmetlerinin başlangıcından bu yana, bu hizmetlerin nasıl ve hangi içerikte verileceği, psikolojik danışmanların rollerinin neler olacağı gibi konularda, bir başka deyişle okul PDR hizmetlerinin nasıl örgütleneceği konusunda çeşitli modeller uygulanmıştır. Bu modellerden başlıcaları aşağıda kısaca tanıtılmıştır (Erkan, 2004).

1. **Hizmetler Modeli:** Bu model 1920’li yıllarda ortaya çıkmıştır ve modelde psikolojik danışmanların etkinlikleri **oryantasyon, bireyi tanıma, bilgi verme, psikolojik danışma, yerleştirme ve izleme** biçiminde **altı** kategoride ele alınmıştır.
2. **Süreç Modeli:** Bu model de 1920 li yıllarda uygulanmaya başlanmıştır. Psikolojik danışma hizmetinin **klinik** ve **trapeütik** yönü vurgulanmış, psikolojik danışmanlar **psikolojik danışma, müşavirlik** ve **koordinasyon** rollerini üstlenmişlerdir.
3. **Görevler Modeli:** Bu modelde psikolojik danışmanların görevleri basitçe listelenmiştir. Bu görevler fazla sayıdadır ve son görev genellikle “Zaman zaman kendisine verilen diğer görevleri yerine getirir.” biçiminde ifade edilir. Bu durum da psikolojik danışmanların rollerinde bazen belirsizliklere neden olmuştur. Bu üç model de programdan ziyade psikolojik danışmanın pozisyonu üzerinde odaklanmıştır. Bunun sonucu olarak rehberlik hizmetleri eğitim sürecinin ana parçası olmaktan çok, **eğitim faaliyetlerini destekleyen bir hizmet alanı olarak görülmüştür.**
4. **Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları Modeli:** PDR hizmetlerini meslek ya da program seçimi ve kriz durumlarına müdahale ile sınırlayan geleneksel modellere bir tepki olarak bu model kurumsal **temelini gelişimsel rehberlik yaklaşımından** almıştır. 1960’lı yıllarda ortaya çıkan bu yaklaşımda **bireyin gelişimsel ihtiyaçları ön plandadır** ve rehberlik hizmetlerinin öğrencilerin içinde bulundukları gelişim dönemlerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olması gerektiği savunulur.

Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının süreçsel öğeleri:

- **Bireysel planlama:** Öğrencilerin kişisel ve mesleki gelişimlerinin yanı sıra kendi öğrenimlerini de planlamaları ve yönetmelerine yardımcı olacak etkinlikler içerir. Bireysel planlama hizmetlerinin verilmesinde **bireyi tanıma, bilgi verme, yerleştirme ve izleme stratejileri** kullanılır.
- **Müdahale hizmetleri:** Bu hizmetler çerçevesinde öğrencilerin psikolojik danışma, müşavirlik, sevk ya da sadece bilgi vermeyi gerektiren acil sorunlarına ve ihtiyaçlarına yönelik etkinlikler sunulur.
- **Sistem desteği:** Sistem desteği, PDR programının oluşturulması, sürdürülmesi ve geliştirilmesini sağlayacak **yönetimsel ve eğitsel etkinliklerden** oluşur. Bu unsur; profesyonel gelişimi personel ve çevreyle ilişkileri öğretmenlere müşavirlik, danışma kurulları, topluma ulaşma, program yönetimi ve yürütülmesi, araştırma-geliştirme alanlarında yapılacak etkinlikleri içerir.
- **Rehberlik müfredatı:** Rehberlik müfredatının amacı, her düzeyden tüm öğrencilere, normal büyüme ve gelişim bilgisi sağlamak ve yaşam becerilerini kazanma ve kullanmalarına yardımcı olmaktır. Rehberlik müfredatının düzenlenmesi ve yürütülmesinden okul psikolojik danışmanları sorumlu olmakla birlikte, müfredatın başarılı bir şekilde uygulanması için okuldaki tüm birimlerin ve personelin iş birliği ve desteği gerekir. Rehberlik müfredatı öğrencilere sınıf ve grup etkinlikleri şeklinde sunulabilir. Sınıf etkinliklerini psikolojik danışman **tek başına ya da öğretmenlerle birlikte gerçekleştirebilir veya sadece öğretmenlere yardımcı olabilir.**

OKUL REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMA (RPD) HİZMETLERİ PROGRAMI

- Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışma (RPD) Hizmetleri Programı: planlı, programlı, sistemli, örgütlü ve profesyonel düzeyde yürütülen rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin bütünüdür.
 - Bu programı hazırlamakla görevli ekip yani **Rehberlik Hizmetleri Yürütme Komisyonu** (RHYK) şunlardan oluşmaktadır:
 - Müdür (veya görevlendireceği yardımcısı)
 - Psikolojik danışman,
 - Her sınıf düzeyinden birer sınıf rehber öğretmeni
 - Ödül ve disiplin kurulu temsilcisi,
 - Okul aile birliği başkanı ve öğrenci temsilcisi,
 - Eğer okulda psikolojik danışman yoksa RAM’dan müşavirlik hizmeti alınarak RHYK tarafından hazırlanır (MEB,2020).
- Genel olarak birçok aşamada okul psikolojik danışmanı aktif, yönlendirici (müşavirlik) ve esas olarak okul RPD programını yürüten kişidir.

Okul Psikososyal Destek Ekipleri (YILDA 3 KEZ TOPLANIR)

Psikososyal destek, bu tür kriz durumları sonrası ortaya çıkabilecek psikolojik uyumsuzlukların önlenmesi, aile ve toplum düzeyinde ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi, bireylerin kendi kapasitelerini fark etmeleri ve güçlenmeleri amacıyla düzenlenen çok disiplinli hizmetler bütünüdür. Psikososyal destek süreçte vurguyu bireyin kırılganlıkları yerine güçlükler karşısında aktif olmasına, kendini toparlamasına ve çevresinde bulunan olanakları harekete geçirilmesine imkan veren bir hizmet sunum modelini benimser ve sürdürülebilir/bütünsel bir yaklaşımı temel alır.

Okul Psikososyal Destek Ekipleri;

- Okul müdürü veya okul müdürü tarafından görevlendirilmiş bir müdür yardımcısı başkanlığında,
- Varsa rehber öğretmenler/psikolojik danışmanlar ve
- Rehberlik hizmetleri yürütme komisyonu üyesi her sınıf düzeyinden en az bir sınıf rehber öğretmeninden oluşur.

Okul ekibi birinci dönemin başı, ikinci dönemin başı ve ikinci dönemin sonu olmak üzere yılda

üç kez ve ihtiyaç duyulan hallerde toplanır.

Bildirim Yükümlülüğü

Tehdit, şantaj, cinsel içerikli bir istismar, suça veya uyuşturucu kullanımına teşvik durumu varsa tüm okul personelinin bildirim yükümlülüğü bulunmaktadır.

İhmal ve istismar vakası şüphesinde başvurulacak yerler;

- İl/İlçe Emniyet Müdürlüğü Çocuk Büro Amirliği
- Emniyet Genel Müdürlüğü 155 İhbar Hattı
- İl/İlçe Sosyal Hizmetler Merkezi Müdürlüğü
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 183 İhbar Hattı

OKUL REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMA PROGRAMI

Ülkemizde okul rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri gelişimsel anlayıştan hareketle genellikle

Kapsamlı RPD Programları Modeli temelinde planlanmaktadır.

Okul RPD Programı, okuldaki tüm rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini düzenleyen **genel bir rehberlik programı ya da bir çerçeve programdır.**

Kapsamlı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programının Genel Özellikleri

Kapsamlı RPD programları öğrencilerin sosyal duygusal, akademik ve kariyer gelişimlerinin bir bütün olarak desteklenmesini esas alır. Bu programının örgütsel yapısını oluşturan birtakım öncüller vardır. Bunlar aşağıda kısaca belirtilmiştir:

DİKKAT **Sonuç temellidir.** Tüm öğrencilerin okulda başarılı olmaları, üniversiteye ve/veya iş yaşamına geçiş yapmaları için gerekli olan yeterlikleri kazanmaları için tasarlanır.

Standart temellidir. Program tüm öğrencilerin kazanmalarının beklenildiği beceri, yeterlik ve davranışları içerir.

Veri tabanlıdır. Program hedeflerine ulaşp ulaşmadığının kontrol edilmesi ve programın öğrenci gelişimine yararlarının kanıtlanması amacıyla öğrenci, öğretmen, veli ve okul yöneticilerinden veri toplanmasına dayanır.

Gelişimseldir ve kapsamlıdır. Program öğrencilerin yeterliklere ulaşmalarını sağlamada düzenli, planlı ve sistematik olarak oluşturulmuştur.

Takım çalışmasını gerektirir. Programın merkezini okul rehber öğretmen/psikolojik danışmanı oluşturur ve öğrenciyle yakından ilişkili okul personeli, ebeveynler ve toplum üyeleri ile iş birliğine dayalı bir ilişki içindedir.

Okul Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Programı Hazırlanma Süreci

Bu programın esas olarak **3 hedef** doğrultusunda hazırlanır. Bunlar **genel hedef, yerel hedef ve özel hedeftir.**

Programın tasarlanması sürecinde her eğitim öğretim yılı **mayıs ayında** test ve test dışı teknikler kullanılarak öğrencilerin rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ilişkin **ihtiyaçları** belirlenir.

Hedeflerin belirlenmesi: Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri kapsamında **genel** hedefler Bakanlıkça, **yerel** hedefler rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri il yürütme komisyonlarınca, **özel** hedefler eğitim kurumlarınca belirlenir.

Okul rehberlik ve psikolojik danışma programının hazırlanması

Okul rehberlik ve psikolojik danışma programında;

- a) Genel, yerel ve özel hedeflere,
- b) Gelişimsel ve önleyici hizmetler, iyileştirici hizmetler ve destek hizmetlere,
- c) Okuldaki tüm öğrencileri kapsayacak faaliyetlere,
- ç) **Değerlendirme süreçlerine** yer verilir.

Not: Okul RPD programı, psikolojik danışmanın sorumluluğunda, Okul Rehberlik Hizmetleri Yürütme Komisyonu (RHYK) üyeleri ile iş birliği içinde hazırlanır.

Not: Eğer **okulda psikolojik danışman yoksa RAM'dan müşavirlik** hizmeti alınarak **RHYK** tarafından hazırlanır.

Okul Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Programı Uygulama Süreci

- (1) Eğitim kurumlarında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri; **gelişimsel** ve **önleyici** hizmetler, **iyileştirici** hizmetler ve **destek hizmetler** esas alınarak sunulur.
- (2) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri; bireysel ve grupla psikolojik danışma ve rehberlik, **psikoeğitim**, akran temelli çalışmalar, bireyi tanıma tekniklerini uygulama, seminer, panel, konferans, kurs ve **gezi düzenleme**, **sınıf rehberliği** çalışmaları ile **yayın hazırlama** gibi faaliyetlerle yürütülür.
- (3) Okul rehberlik ve psikolojik danışma programı; ders yılı boyunca rehber öğretmen/psikolojik danışman, sınıf rehber öğretmenleri, öğretmenler ve eğitim kurumu yöneticileri ile iş birliği içerisinde uygulanır ve **programın etkililiği ders yılı sonunda kanıta dayalı olarak değerlendirilir.**

Okul Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Programı Değerlendirme Süreçleri

Okul RPD hizmetinin genel değerlendirmesi için **sene sonu rehberlik faaliyet raporu "MEBBİS E-Rehberlik"** bölümüne girilir ardından okul müdürünün onayı **ile il/ilçe RAM'a gönderilir.** Sınıf rehberlik programının değerlendirilmesinde, sınıf rehber öğretmeni tarafından dönem sonu **rehberlik faaliyetleri raporu (her dönem için ayrı ayrı) ve yılsonu rehberlik faaliyet raporu olmak üzere 3 adet değerlendirme aracı tamamlanır.** **ÖNEMLİ DUYURU!**

MEB Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Sunum Sistemi

RPD hizmetleri sunum sistemi **2 bölümden** oluşmaktadır. Bunlar "**Bireysel Çalışmalar**" ve "**Grup Çalışmaları**"dır.²³ Hem bireysel hem de grup çalışmaları **gelişimsel ve önleyici** hizmetler, **iyileştirici** hizmetler ve **destek hizmetler** olmak üzere 3 ana grupta toplanabilecek hizmetlerdir.

4. EĞİTİM KURUMLARINDA REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMA HİZMETLERİNİN YÜRÜTÜLMESİ

Rehberlik ve psikolojik danışma servisi

Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin etkili bir şekilde yürütülebilmesi için rehberlik ve psikolojik danışma servisinin;

- (A) Öğrenci, veli, öğretmen ve diğer personelin kolaylıkla ulaşabileceği konumda olması,
- (B) Uygun fiziki koşullara sahip olması,
- (C) Bilişim, iletişim araçları, gerekli büro malzemeleri, bireysel çalışmalar ve grup çalışmaları için gerekli araç ve gereçler ile donatılmış olması
- (D) RPD hizmetleri dışında başka bir amaç için kullanılmaması, gerekir.

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yürütme Komisyonu(en az üç defa toplanır)

MADDE 16 – (1) Eğitim kurumlarında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin planlanması ve kurum içindeki iş birliğinin sağlanması amacıyla rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yürütme komisyonu oluşturulur.

(2) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yürütme komisyonu eğitim kurumu **müdürünün** başkanlığında aşağıdaki üyelerden oluşur:

- a) Eğitim kurumunda görevli **müdür yardımcısı**
- b) **Rehber öğretmen**/psikolojik danışmanlar
- c) **Sınıf rehber öğretmenlerinden** her sınıf düzeyinden seçilecek en az birer temsilci
- ç) **Okul öncesi** eğitim kurumlarında **farklı yaş grubundaki** çocukların eğitiminden sorumlu en az birer öğretmen
- d) **Ortaöğretim** kurumlarında **disiplin** kurulu ve **onur** kurulundan; **ilköğretim** kurumlarında ise öğrenci davranışları **değerlendirme** kurulundan birer temsilci
- e) **Okul-aile birliğinden bir temsilci**
- (3) **Hayat boyu** öğrenme kurumlarında yürütme komisyonu; **müdürün** başkanlığında bir **müdür yardımcısı**, **rehber** öğretmen/psikolojik danışman ile müdürün görevlendireceği **bir öğretmenden** oluşur.

- (4) **Rehber öğretmen/psikolojik danışmanı bulunmayan eğitim kurumlarında** gerektiğinde rehberlik ve araştırma merkezinden bir rehber öğretmen/psikolojik danışmanın ya da rehberlik ve araştırma merkezinin sorumluluk bölgesindeki eğitim kurumlarında görev yapan bir rehber öğretmen/psikolojik danışmanın katılımının sağlanması için **planlama** yapılır.
- (5) Eğitim Kurumu müdürü, müdür yardımcıları ile rehber öğretmen/psikolojik danışman komisyonun **sürekli** üyesidir. Komisyonun diğer üyeleri her ders yılı başında **öğretmenler kurulunda** belirlenir. **sos**
- (6) Komisyon; birinci dönem başında, ikinci dönem başında ve ders yılı sonunda olmak üzere en az üç defa toplanır. Gerektiğinde **rehberlik ve psikolojik danışma servisinin önerisi ile de toplanabilir**.
- (7) Komisyonun ilk toplantısı, **öğretmenler kurulu toplantısının yapıldığı tarihten itibaren en geç bir ay içerisinde yapılır**.
- (8) Komisyonun gündemi, rehberlik ve psikolojik danışma servisinde **hazırlanarak** eğitim kurumu **müdürüne sunulur**; gündem ve toplantı tarihi eğitim kurumu müdürü tarafından **bir hafta önce** yazılı olarak ilgililere duyurulur.
- (9) Komisyon toplantısında alınan kararlar tutanak haline getirilir.
- (10) Alınan kararlar eğitim kurumu personeline yazılı olarak duyurulur.
- (11) Rehber öğretmen/psikolojik **danışman bulunmayan** eğitim kurumlarında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri rehberlik ve araştırma merkezi ile **iş birliği içerisinde yürütülür**.

Görevleri

Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri **yürütme komisyonu** aşağıdaki görevleri yapar:

- a) Eğitim kurumuna ait **özel hedeflerin** belirlenmesinde görüş bildirir. (Özel hedefleri Rehberlik İhtiyaç Belirleme Anketlerinden '**RİBA'**elde ettiğimiz sonuçlardan alırız. **Mavista** tamamlanan anketler **eylülde komisyona sunulur** ve bu şekilde özel hedefler belirlenir.)(**ÖNEMLİ**)
- b) Rehberlik ve psikolojik danışma servisinde hazırlanan okul rehberlik ve psikolojik danışma programını inceler ve görüşlerini bildirir. Programın uygulanması için gerekli önlemleri alarak yürütülecek çalışmaları karara bağlar.
- c) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yürütülmesi sırasında hizmetlere ilişkin çalışmaları inceler, değerlendirir; ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik önlemleri belirler.
- ç) Eğitim ortamında; öğrenciler, aileler, idareciler ve öğretmenler arasında etkili iletişim kurulabilmesi için yapılacak çalışmaları belirler.
- d) Yapılacak çalışmalarda ilgili kurum ve kuruluşlar ile iş birliğinin sağlanması için gerekli faaliyetleri planlar.
- e) Öğrencilerin sosyal duygusal, akademik ve kariyer gelişimleri ile ilgili yapılacak çalışmalar için görüş bildirir.
- f) Okulda gerçekleştirilecek **psiko-sosyal destek hizmetlerinin** okul rehberlik ve psikolojik danışma **programına eklenmesi hususlarında görüş bildirir**.
- g) İhtiyaç olması durumunda okulda gerçekleştirilecek psiko-sosyal destek hizmetlerinde görev alır. Bu kapsamdaki faaliyetler **Bakanlıkça hazırlanan yönerge doğrultusunda yürütülür**.

E-Rehberlik Sistemi: Bu sistem MEBBİS'in bir uzantısı olarak kullanılmaktadır. Bütün etkinliklerin bir arada görüldüğü, yapılan etkinliklerin kaydedildiği, öğrenciyi tanıma amaçlı pek çok bilginin edinilebileceği bir sistemdir. RAM'a öğrenci yönlendirirken bu sistemde var olan formlar doldurularak işlemler bu sistem üzerinden takip edilebilmektedir. Rehber öğretmenler MEBBİS'teki bu sistem üzerinden program hazırlama, yıllık ve haftalık program giriş ve düzenlemelerini yapabilir, veri raporlama yapabilmektedirler.

2020 yılında hazırlanan sınıf rehberlik programında 3 basamaklı bir rehberlik sistemi kurulmuştur. **Dikkat**

1. **Algıya dayalı değerlendirme:** Öğretmen, öğrenci ve velilere uygulanan anketler sonrasında elde edilen kanılara dayanır.
2. **Süreç Değerlendirmesi:** Bir yıl içerisinde neler yapıldı? sorusuna cevap aranır.
3. **Sonuç Değerlendirmesi:** A okulunda bir önceki yıla göre devam, devamsızlık/diyeplin gibi istatistiki gelişim sonuçları karşılaştırılır.

Koordinatör rehber öğretmen/psikolojik danışmanın görev ve sorumlulukları

Koordinatörlük görevi verilen rehber öğretmen/psikolojik danışman eğitim kurumunda yürütülen rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ilişkin görevlerinin yanı sıra aşağıdaki görevleri yapar:

- a) Rehberlik ve psikolojik danışma servisi ile eğitim kurumu yönetimi arasındaki **koordinasyonu** sağlar.
- b) Okul rehberlik ve psikolojik danışma programı doğrultusunda yapılan çalışmalarla ilgili **öğretmenler kuruluna bilgi verir**.

c) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yürütme komisyonu toplantılarına ait **gündemi** ve toplantılarda **alınan kararları yazılı hale getirir. (İş Yükü Yapmış Kendine ©)**

ç) Rehberlik ve psikolojik danışma servisi tarafından ortak olarak **e-Rehberlik sistemi üzerinden hazırlanan okul rehberlik ve psikolojik danışma programını eğitim kurumu müdürüne onaylatır.**

Rehber öğretmen/psikolojik danışmanın görevleri

Eğitim kurumlarında rehber öğretmen/psikolojik danışman **gelişimsel ve önleyici** hizmetler, **iyileştirici** hizmetler ve **destek** hizmetlere ilişkin görevlerini yerine getirir.

(1) Gelişimsel ve önleyici hizmetler;

a) Sınıf rehberlik programı kapsamında rehberlik alanında **özel bilgi ve beceri gerektiren etkinlikleri uygular.**

b) Bireyi tanıma çalışmaları kapsamında **bireyi tanıma tekniklerini uygular**, değerlendirmelerini raporlaştırarak öğrencilere geri bildirimde bulunur ve ilgililerle paylaşır. Gerektiğinde bireyi tanıma tekniklerini geliştirme çalışmalarına katılır.

c) **Bilgi verme çalışmaları** kapsamında öğrencilerin sosyal duygusal, akademik ve kariyer gelişim alanlarında ihtiyaç duydukları bilgileri bireysel çalışmalar, grup çalışmaları veya yayın hazırlama yoluyla öğrencilerle paylaşır.

ç) **Yöneltme ve izleme** çalışmaları kapsamında bireyi tanıma ve bilgi verme hizmeti sunarak öğrenciyi kendine uygun olan eğitim kurumuna, alana, dala, staja, işe, mesleğe, okul içi ya da okul dışı sosyal ve kültürel etkinliklere yöneltir ve öğrencinin gelişimini izler. Merkezî sınavlara ait **tercih dönemlerinde** görev alır.

(2) İyileştirici hizmetler;

a) Öğrencilerin sosyal duygusal, akademik ve kariyer gelişimlerinin desteklenmesi, kendilerini keşfetmeleri, duygusal, düşünsel, davranışsal düzeyde kapasitelerinin güçlendirilmesi, iyileştirme ve geliştirme amacıyla formasyonu uygun olan rehber öğretmen/psikolojik danışman bireysel ve grupla psikolojik danışma yapar.

b) **Psikososyal destek hizmetleri kapsamında;**

1) Doğal afetler ile kaza, ihmal, istismar, intihar, şiddet, savaş, göç ve salgın hastalıklar gibi zorlu yaşam olaylarında öğrenci, aile ve öğretmenlere **psikolojik ve sosyal destek sağlar.**

2) Hakkında **danışmanlık tedbir kararı** verilen çocuğa ve çocuğun bakımından sorumlu kişilere hizmet sunar.

3) Eğitim kurumlarında rehber öğretmen/psikolojik danışman bulunmaması veya çocuğun herhangi bir eğitim kurumu ile ilişkisinin olmaması durumunda danışmanlık tedbiri uygulamaları il veya ilçe millî eğitim müdürlüklerinin görevlendireceği, **çocuğun ikamet adresinin bulunduğu eğitim bölgesinde görevli rehber öğretmen/psikolojik danışman verine getirir.**

c) Sevk çalışmaları kapsamında bireyin, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin müdahale alanı ya da rehber öğretmen/psikolojik danışmanın mesleki yeterlikleri dışında kalan bir uzmanlık alanında yardıma ihtiyaç duyması durumunda, bireyi yardım alabileceği düşünülen daha yetkin uzman kişi, kurum veya kuruluşlara **yönlendirir.**

(3) Destek hizmetler;

a) Müşavirlik hizmetleri kapsamında, öğrencinin gelişimini desteklemek için öğretmen, veli, yönetici ve okul içerisinde öğrenci ile iletişimde olan diğer kişilere kendilerini geliştirmeleri, ortak ve yeterli bir rehberlik anlayışı kazanmaları amacıyla çalışmalar yürütür. Sınıf rehberlik programlarının hazırlanmasında, uygulanmasında, sınıf içi rehberlik uygulamalarının geliştirilmesinde **sınıf rehber öğretmenlerine müşavirlik eder.**

b) Program yönetimi çalışmaları kapsamında;

1) Okul rehberlik ve psikolojik danışma programını rehberlik ve araştırma merkezine iletilmek üzere **en geç ekim ayının ilk haftasında e-Rehberlik sistemi üzerinden hazırlar.**

2) Okul rehberlik ve psikolojik danışma programı **doğrultusunda e-Rehberlik sistemi üzerinden kendi haftalık programını hazırlar.**

3) Her yıl **kasım ayı içerisinde** sınıf rehber öğretmenleri tarafından bir örneği rehberlik ve psikolojik danışma servisine iletilen risk altındaki öğrencilere ait verileri birleştirerek **eğitim kurumuna ait risk haritasını oluşturur.**

4) Okul rehberlik ve psikolojik danışma programı kapsamında gerçekleştirilen çalışmaları e- Rehberlik sistemine işler. Danışma sürecinde danışan dosyası aracılığı ile gerekli kayıtları tutar. Elektronik ortama işlenmesi mümkün olmayan çalışmaları dosyalar ve usulüne uygun olarak saklar.

5) Okul rehberlik ve psikolojik danışma programını ders yılı boyunca sınıf rehber öğretmenleri, öğretmenler ve eğitim kurumu yöneticileri ile iş birliği içerisinde uygular ve programın etkililiğini ders yılı sonunda değerlendirir.

c) Araştırma ve proje çalışmaları kapsamında, sunduğu hizmetlerin etkililiğini ve verimliliğini artırmak amacıyla araştırma, izleme ve değerlendirme çalışmaları yapar. Gerekğinde eğitim kurumunda yürütülen proje çalışmalarına katılır.

ç) İş birliği kapsamında, doğal üyesi olduğu kurul ve komisyonlara katılır, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ilişkin görevlerini yerine getirir. Rehberlik ve araştırma merkezleri tarafından düzenlenen toplantı, eğitim etkinlikleri, proje ve ekip çalışmalarına katılır. Öğrencilerin gelişimsel ihtiyaç ya da sorunlarına yönelik olarak ortak bir amaç ve sorumluluk çerçevesinde veli, öğretmen, idareci, diğer kişi ve kurumlarla iş birliği yapar.

d) Ders saatinde bireysel veya grupla yürütülen çalışmalarda öğrencinin **devamsız görünmemesi için** okul yönetimi ve ders öğretmeniyle iş birliği yaparak gerekli tedbirleri alır.

e) Okul rehberlik ve psikolojik danışma programının etkililiğini artırmak, mesleki bilgi ve becerileri geliştirmek, mesleğine ilişkin güncel gelişmeleri izleyerek daha nitelikli hizmet sunmak için bilimsel kongre, konferans, panel ve hizmet içi eğitimlere katılır, gerektiğinde hizmet içi eğitim verir.

f) Eğitim Kurumu müdürünün vereceği rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri ile ilgili **diğer görevleri yapar.**

Diğer görevler

Rehber öğretmen/psikolojik danışman merkezî sınavlarda görev alabilir ve istemesi halinde belleticilik görevi yapabilir. Ancak rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara **nöbet görevi verilemez**

e-Rehberlik Sistemi

e-Rehberlik sistemi, sistematik olarak sınıflandırılmış RPD hizmetlerinin eğitim kurumlarında bir program dahilinde sunulması, yürütülmesi ve raporlaştırılmasını; bu hizmetlerin Bakanlık merkez ve taşra teşkilatlarında görev yapan personel tarafından yetki alanlarına göre izlenmesini sağlayan sistemdir.

Millî Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemleri (MEBBİS) bölümlerinden biri olarak geliştirilen e-Rehberlik sistemi, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okul ve kurumlarda rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin bir program dahilinde sunulması, yürütülmesi ve raporlaştırılması, paydaşlar arasında daha etkin ve hızlı bir iletişimin sağlanması, sunulan hizmetlerin etkililiğinin artırılması, anlık ve sürekli takibin yapılabilmesi, geçmiş dönem içerisindeki faaliyetlerin ayrıntılı olarak değerlendirilmesi, çalışmaların daha sistematik bir şekilde yapılandırılması ve geleceğe yönelik etkin rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri politikaları üretilebilmesi amacıyla oluşturulmuştur.

MEB RPD Hizmetleri Sunum Sistemi, e-Rehberlik sisteminin alt yapısını oluşturmaktadır. Hazırlanan bu standart alt yapı ile eğitim kurumlarında sunulan RPD hizmetlerinin çerçevesi Bakanlık tarafından ilk defa çizilerek hizmetlerin ölçülebilir ve hesap verebilir olarak sunulması amaçlanmıştır.

e-Rehberlik Sisteminin Kullanımı

e-Rehberlik sistemi Millî Eğitim Bakanlığına bağlı özel ve resmî eğitim kurumlarında RPD hizmetlerinin yürütülmesinde rolü olan okuldaki personelden bakanlık personeline kadar tüm sorumlular tarafından kullanılmaktadır. Böylelikle RPD hizmetlerinin sunulmasında görev ve sorumluluğu bulunan tüm birimlerin etkin bir şekilde hizmetin yürütülmesi sürecine dahil olmaları sağlanmıştır.

Eğitim kurumlarında görevli rehber öğretmen/psikolojik danışmanlar sistemdeki en yetkili ve görev alanı en geniş kullanıcılar olup “okul RPD programı hazırlama”, “RPD hizmetleri veri girişi”, “raporlama” ve “öğrenci yönlendirme” işlemleri ekranlarını kullanmaktadır. Okul RPD programı hazırlama ekranında iki ayrı işlem yapılmaktadır. Eğitim öğretim yılı başlarında okul rehberlik ve psikolojik danışma programı ve haftalık çalışma takvimi işlevi gören haftalık program hazırlanmaktadır.

Veri girişi ekranı, RPD programında yer alan çalışmalara ait verilerin girildiği ekrandır. Bu ekranda **bireysel** çalışmalar ve **grup** çalışmaları için ayrı veri girişi yapılmaktadır. **Öğrenci yönlendirme işlemleri** ekranında **RAM’a** psikolojik destek alması veya eğitsel değerlendirme amacıyla incelenmesi talep edilen öğrenciler için kullanılan **formlar** yer almaktadır. Bu formlar doldurularak öğrenciler sistem üzerinden rehberlik araştırma merkezlerine yönlendirilebilmektedir. Raporlama ekranında veri olarak sisteme girilen çalışmalar çeşitli filtreler kullanılarak raporlanabilmektedir. Örneğin sınıf düzeyi ve faaliyet türü gibi öğrencilere ilişkin bilgiler tarih aralığı girilerek raporlanabilmektedir. Böylelikle eğitim kurumlarında sunulan RPD hizmetlerinin sistemli bir şekilde sunulması ve izlenmesiyle hizmetlerin somut verilere dayalı olarak görünür olması sağlanmaktadır.

Eğitim kurumu müdürleri rehber öğretmen/psikolojik danışmanlar tarafından hazırlanan

okul RPD programını, haftalık programı, öğrenci yönlendirme formlarını **görüntüleyebilmekte** ve **onaylamak** suretiyle sistem üzerinden rehberlik ve araştırma merkezlerine gönderebilmektedir. Eğitim kurumuna ait RPD hizmetlerine ilişkin “özel hedef” giriş işlemlerini yapmakta ve rehber öğretmen/psikolojik danışmanlar tarafından gerçekleştirilen çalışmalara ilişkin verileri sayısal olarak görebilmektedir. **Eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenler ise öğrenci yönlendirme işlemleri ekranını kullanabilmektedir.**

Millî Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatı ise ülke genelindeki tüm eğitim kurumları ile Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde yapılan çalışmalara ait nicel verileri okul türü, eğitim kademesi, okul ve sınıf düzeyine göre raporlaştırabilmekte, illerin yerel hedeflerini ve eğitim kurumlarının özel hedeflerini görüntüleyebilmektedir.

Rehberlik Araştırma Merkezlerine Öğrenci Yönlendirme

- Rehberlik Araştırma Merkezine İlk kez ve Kademe Geçişinde Öğrenci Yönlendirme
- Rapor Yenilemek İçin RAM’a Yönlendirme
- Tıbbi Tanı Gerektiren Durumlar ve Yönlendirme Süreci

Yaşıtlarından anlamlı derecede farklılık gösteren öğrenciler belli bir süre gözlem yapıldıktan ve gerekli tedbirler alınmasına rağmen bir ilerleme gösteremediği durumlarda, veli de durumla ilgili bilgilendirilerek Rehberlik Araştırma Merkezlerine yönlendirme işlemleri yapılır.

Yönlendirme işlemleri için **sınıf/şube rehber öğretmeni kendi MEBBİS sisteminden giriş** yapar. E-Rehberlik modülünden Öğrenci Yönlendirme İşlemleri sekmesine tıklayarak Eğitsel Değerlendirme/İstek Formu seçeneklerinden ilgili olanı seçer. Açılan ekranda öğrenci ile ilgili kimlik bilgilerini girer ve “Öğrenci Ara” butonuna tıklar. İlk kez ve kademe geçişlerinde Eğitsel Değerlendirme Formu (İlk inceleme), rapor yenilemek için Eğitsel Değerlendirme Formu (Yeniden İnceleme) ve Tıbbi Tanı Gerektiren Durumlar ve Yönlendirme Süreci için Psikolojik Destek Yönlendirme Formu kullanılır. Doldurulan formlar varsa okul psikolojik danışmanı/rehber öğretmeni tarafından da görüş kısmı doldurularak **okul müdürü onayına sunulur**. Okul müdürünün e-rehberlik modülünden onayı sonucunda **Rehberlik Araştırma Merkezi formları görüntüleyebilir.**

5.REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMA HİZMETLERİ İL YÜRÜTME KOMİSYONU

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri İl Yürütme Komisyonunun Kuruluşu ve Görevleri(en az iki kez toplanır)

Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri il yürütme komisyonu, biri **eylül** ayında, diğeri **haziran** ayında olmak üzere yılda en az iki kez toplanır. Bu komisyonun sekretarya hizmetleri il millî eğitim müdürlüğündeki **özel eğitim ve rehberlik hizmetleri** birimi tarafından yürütülür.

Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri il yürütme komisyonu, **il** millî eğitim **müdürü** başkanlığında;

- a) Özel eğitim ve rehberlik hizmetlerinden sorumlu il ve ilçe **şube müdürlerinden**,
- b) **RAM müdürlerinden**,
- c) **RAM’nin** rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri **bölüm başkanlarından**,
- ç) Örgün eğitim ve hayat boyu öğrenme kurumlarının **her tür ve kademesinden seçilen en az birer müdür** ile bu tür ve kademedeki kurumlarda görev yapan **en az birer rehber öğretmen/psikolojik danışmandan**, oluşur.

(4) Bu komisyona **gerektiğinde**; aile, çalışma ve sosyal hizmetler il müdürlüğü, il emniyet müdürlüğü, il sağlık müdürlüğü, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve diğer ilgili kurum temsilcileri davet edilir. Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri il yürütme komisyonunun görevleri (Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin ildeki çatı komisyonu bu kurumdur. İlin önceliklerine göre birtakım hedefler belirleme konusunda yükümlülükleri vardır. Bunun dışında, okullardan gelen RİBA’lar ilçelerde toplanır, daha sonra bu sonuçlara göre iller, alandaki yerel hedefleri belirler..)

Görevleri:

Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri **il yürütme komisyonu** aşağıdaki görevleri yapar:

- a) **Haziran** ayında yapılan toplantıda iline ait rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri **ihtiyaç analizi sonuçları** ile **e-Rehberlik** sisteminde yer alan ilgili eğitim öğretim yılına ait **verileri inceler ve değerlendirir**. Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ilişkin ihtiyaçlar doğrultusunda bir sonraki eğitim öğretim yılı için **yerel hedefleri belirler**.
- b) Belirlenen **yerel hedeflerin eylül ayının ilk haftasında e-Rehberlik sistemine işlenmesini sağlar**.
- c) Eğitim kurumlarının rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ilişkin talepleri ve ihtiyaçları doğrultusunda aile, öğrenci, öğretmen, yönetici ve diğer kamu personeline yönelik yürütülecek

etkinlikleri planlar.

ç) Rehber öğretmen/psikolojik **danışmanı olmayan** eğitim kurumlarında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yürütülmesi için alınacak **tedbirleri karara bağlar.**

d) Haziran ve eylül aylarında yapılan her iki toplantıda alınan kararların uygulanmasına yönelik gerekli tedbirleri alır. Tutanağın toplantıların yapıldığı ay içerisinde il millî eğitim müdürlüğüne Bakanlığa gönderilmesini sağlar. DİKKAT

e) Açılmasına ihtiyaç duyulan rehberlik ve araştırma merkezleri ile ilgili değerlendirmede bulunur ve alınan kararlar doğrultusunda Bakanlığa gönderilmek üzere il millî eğitim müdürlüğüne teklifte bulunur.

f) Rehberlik ve araştırma merkezlerinin sorumluluk bölgelerini kapasitelerine göre her yıl değerlendirir. Rehberlik ve araştırma merkezlerinde düzenlemeye ihtiyaç duyulacak hususlarda Bakanlığa gönderilmek üzere il millî eğitim müdürlüğüne teklifte bulunur.

g) Yıl içerisinde ilin ihtiyacına yönelik düzenlenecek rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ilişkin mahalli hizmet içi eğitim ihtiyaçlarını belirler ve teklifi il millî eğitim müdürlüğüne gönderir.

6.YÖNETİCİLER VE ÖĞRETMENLERİN REHBERLİKLE İLGİLİ GÖREVLERİ

Okul Müdürünün Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetlerine İlişkin Görevleri

a) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yürütülmesinden **birinci derecede** sorumludur.(**ÖNEMLİ**)

b) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin etkin şekilde yürütülebilmesi için hizmetin gerektirdiği fiziksel şartları ve uygun çalışma ortamını hazırlar, kullanılacak araç gereci sağlar. Kurumda birden fazla rehber öğretmen/psikolojik danışman olması durumunda fiziksel imkanlar dahilinde her bir rehber öğretmen/psikolojik danışman için ayrı oda tahsis eder.

c) Eğitim kurumundaki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin verimli bir şekilde yürütülmesi için rehber öğretmen/psikolojik danışman, sınıf rehber öğretmenleri, öğrenciler ve veliler arasında iş birliğini sağlar.

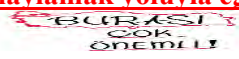
ç) Eğitim kurumunda birden fazla rehber öğretmen/psikolojik danışman bulunması halinde bir rehber öğretmen/psikolojik **danışmanı koordinatör olarak görevlendirir ve gerekli gördüğü takdirde görev değişikliği yapar.(Müdürün inisiyatifinde)**

d) Eğitim kurumunda birden fazla rehber öğretmen/psikolojik danışman bulunması halinde program, planlama, araştırma gibi ortak görevler dışında; hizmetlerin yürütülmesinde sınıf ve öğrenci sayıları gibi ölçütlere göre iş bölümü yapar.

e) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yürütme komisyonuna başkanlık eder.

f) Eğitim kurumunun özel hedeflerini e-Rehberlik sistemine işler.

g) Okul rehberlik ve psikolojik danışma programının hazırlanmasını sağlar.

ğ) Rehberlik ve psikolojik danışma servisinde hazırlanan okul rehberlik ve psikolojik **danışma programını en geç ekim ayı ilk haftasında e-Rehberlik sistemi üzerinden onaylamak yoluyla eğitim kurumunun bağlı bulunduğu rehberlik ve araştırma merkezine ulaştırır.**

h) Okul rehberlik ve psikolojik danışma programı ile haftalık programın uygulanmasını e- Rehberlik sistemi üzerinden izler.

ı) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ilişkin yürütülen çalışmaların düzenli olarak e- Rehberlik sistemine işlenmesini takip eder.

i) Okul sene başı öğretmenler kurulunda her sınıf için belirlenen sınıf rehber öğretmenini zorunlu olmadıkça öğrencilerin mezuniyetine kadar değiştirmemeyi esas alarak görevlendirir.

j) Sınıf rehber öğretmenleri tarafından hazırlanan **sınıf rehberlik planlarını onaylar** ve uygulanmasını izler.

k) Haftalık ders çizelgesinde yer alan rehberlik uygulamalarına ayrılan saatlerde rehberlik hizmetlerinin sunulması için gerekli tedbirleri alır.

l) İhtiyaçlar doğrultusunda öğrencilere, öğretmenlere, idarecilere ve ailelere yönelik gerçekleştirilecek eğitim etkinliklerinin düzenlenmesi için uygun ortamı ve gerekli desteği sağlar.

m) Her yıl kasım ayı içerisinde sınıf rehber öğretmenlerinin iş birliğinde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetince oluşturulan okul risk haritasını eğitim kurumunun bağlı bulunduğu rehberlik ve araştırma merkezine ulaştırır.

n) Hakkında danışmanlık tedbir kararı verilmiş çocuklara ve ailelerine yönelik rehber öğretmen/psikolojik danışman tarafından sunulacak hizmetlerin yerine getirilmesini sağlar. (Danışmanlık hizmeti eğer okul tarafından yapılacak deniyor ise mutlaka okul psikolojik danışmanına bunun **tebliğ** edilmesi gerekiyor ki bu okul müdürünün görevidir. Bazen danışmanlık hizmeti yapma görevi aile sosyal

hizmetlere de verilebiliyor.)

Sınıf Rehber Öğretmenin Rehberlikle İlgili Görevleri

- Sınıf rehberlik planını okul rehberlik ve psikolojik danışma programı ile sınıf rehberlik programı çerçevesinde hazırlayarak **en geç ekim ayının ikinci haftasında eğitim kurumu müdürüne onaylatır.** Sınıf rehberlik planının **bir örneğini rehberlik ve psikolojik danışma servisi ile paylaşır.**
- Sınıf rehberlik programı kapsamındaki etkinlikleri sınıfında uygular.
- Öğrencilerinin** rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ilişkin **ihtiyaçlarını belirleyerek** okul rehberlik ve psikolojik danışma programına yansıtılmak üzere **rehberlik ve psikolojik danışma servisine iletir.**
- Okul rehberlik ve psikolojik danışma programının hedeflerine ilişkin etkinliklerde rehberlik ve psikolojik danışma servisiyle iş birliği yapar.
- Her yıl **kasım ayı içerisinde** sınıfında bulunan **risk altındaki öğrencilere ait verilerin bir örneğini** rehberlik ve psikolojik danışma servisine **iletir.**
- Bireyi **tanıma tekniklerinden uzmanlık bilgisi gerektirmeyenleri** (Sosyometri gibi, kimdir bu gibi etkinlikleri yaparak) rehber öğretmen/psikolojik danışman ile iş birliği yaparak sınıfında uygular, sonuçlarını rehberlik ve psikolojik danışma servisi ile paylaşır.
- Sınıfa yeni gelen veya uyum güçlüğü yaşayan öğrencilerin okula uyum sağlamaları sürecinde rehber öğretmen/psikolojik danışman ile iş birliği içerisinde çalışır.
- Öğrencilerini rehber öğretmen/psikolojik danışman ile iş birliği yaparak ilgi, yetenek, değer, akademik başarı ve kişilik özelliklerine göre öğrenci kulüplerine, seçmeli derslere ve sosyal etkinliklere yöneltir.
- Risk altında olan öğrencileri fark ettiğinde, gerekli desteği almaları için rehberlik ve psikolojik danışma servisini bilgilendirir.(ÖNEMLİ)**
- Öğrencinin, öğrenme stilini fark etmesine, öğrenme becerilerini geliştirmesine, akademik performansını artırmasına yönelik çalışmalarında rehberlik ve psikolojik danışma servisiyle iş birliği yapar.
- 1) **Sınıfıyla ilgili yürüttüğü rehberlik çalışmalarına ilişkin raporu her dönem sonunda eğitim kurumu müdürüne sunar.(ÖNEMLİ)**
Sınıfında sosyal duygusal, akademik ve kariyer gelişimi açısından desteklenmeye ihtiyaç duyan öğrencileri rehberlik ve psikolojik danışma servisine **yönlendirir**, öğrencilerin gelişimini desteklemek amacıyla iş birliği yapar.
- Eğitim kurumunda rehber **öğretmen/psikolojik danışmanın bulunmaması** halinde öğrenciyi rehberlik ve araştırma merkezine yönlendirir. **DİKKAT**
- Eğitim Kurumu müdürünün vereceği rehberlik hizmetleri ile ilgili **diğer görevleri yapar**

Diğer Öğretmenlerin Rehberlikle İlgili Görevleri

- Sınıf rehber öğretmenliği görevi olmayan öğretmenler, gerektiğinde rehberlik ve psikolojik danışma servisinin planlaması doğrultusunda **rehberlik çalışmalarına destek sağlar.**
- Okul rehberlik ve psikolojik danışma programının hedeflerine ilişkin etkinliklerde rehberlik ve psikolojik danışma servisiyle iş birliği yapar.
- (3) Sınıfında sosyal duygusal, akademik ve kariyer gelişimi açısından desteklenmeye ihtiyaç duyan öğrencileri sınıf rehber öğretmeni ile iş birliği içerisinde rehberlik ve psikolojik danışma servisine yönlendirir. Eğitim kurumunda rehber **öğretmen/psikolojik danışmanın bulunmaması halinde öğrenciyi rehberlik ve araştırma merkezine yönlendirir.** **DİKKAT**

7. SINIF REHBERLİK PROGRAMI (SRP)

Sınıf rehberlik programı: Öğrencilerin sosyal duygusal, akademik ve kariyer gelişim alanlarına yönelik olarak belirlenmiş kazanımların sınıflarda **grup etkinlikleri yolu ile** öğrencilere sistemli bir şekilde sunulmasını amaçlayan programdır. Okul RPD programının en önemli öğelerinden biri olan sınıf rehberlik programları **gelişimsel ve önleyici niteliktedir.**

GELİŞİM ALANLARI

SRP'de **akademik, kariyer** ve **sosyal** duygusal olmak üzere üç gelişim alanı tanımlanmış ve her bir gelişim alanının amaçları, yeterlikleri ve kazanımları belirlenmiştir.

Akademik Gelişim Alanı Amaçları

- Öğrenim gördükleri okula ve okulun çevresine uyum sağlamalarına, eğitsel amaçları çerçevesinde okul ve okulun çevresindeki imkanlardan yararlanmalarına, okul ve sınıf kurallarını benimsemelerine ve okula aidiyet duygusu geliştirmelerine katkı sağlayacak bilgi, beceri ve tutumu edinmeleri,

- II) Akademik çalışmalarında devamlılık, kararlılık ve çaba gösterme, sorumluluk üstlenme, çalışmalarına değer verme ve hayat boyu öğrenme konularına yönelik uygun akademik anlayış ve sorumluluk bilinci geliştirmeleri,
- III) Akademik gelişimleri ve başarıları için gereken bilgi, beceri ve tutumu kazanmaları, onları eğitsel başarıya götüren strateji, yöntem ve teknikleri edinmeleri amaçlanmaktadır.

Kariyer Gelişim Alanı Amaçları

- I) Kariyer gelişimi sürecinde kariyer bilgisini kullanarak kariyer **farkındalığı** kazanmaları,
- II) Eğitsel süreçleri kariyer amaçları ile ilişkilendirerek **kariyer hazırlığı** yapmaları,
- III) Kariyer kararı vererek kariyer planını **uygulamaya koymaları** amaçlanmaktadır.

Sosyal Duygusal Gelişim Alanı Amaçları

- I) Kendilerini tanımaları, duygularını anlamaları ve yönetmeleri, kişiler arası sağlıklı ilişkiler geliştirmeleri için gerekli bilgi, tutum ve davranışları edinmeleri,
- II) Kararlar vermeleri, amaçlar oluşturmaları, amaçlara ulaşmak için gerekli önlemleri almaları ve bu yönde çaba göstermeleri,
- III) Kişisel güvenliğini sağlamaları ve yaşam becerileri geliştirmeleri amaçlanmaktadır.

Sınıf Rehberlik Programı'nın Özellikleri

Sınıf rehberlik programı, günümüz ihtiyaçları ve güncel okul RPD programı yaklaşımları dikkate alınarak hazırlanan özgün bir programdır. Sınıf rehberlik programında gelişim alanlarına göre incelendiğinde **sosyal duygusal gelişim alanında 163, akademik gelişim alanında 65, kariyer gelişim alanında 62 olmak üzere toplam 290 kazanım yer almaktadır.**

Sınıf Rehberlik Programı'nın Temel İlkeleri

1. Programda tek bir modele dayanmak yerine özellikle gelişimsel, güçler temelli, problem odaklı ve kültürel farklılıkları dikkate alan bir yaklaşım benimsenmiştir.
2. Akademik, kariyer ve sosyal duygusal gelişim alanlarında bilişsel ve psiko-motor (devinsel) davranışların kazandırılması amaçlanmış olsa da **duygusal davranışların kazandırılmasına daha çok odaklanılmıştır.**
3. Program gelişimsel bir yaklaşımla geliştirilmiş olup her üç gelişim alanındaki kazanımlar birbirinin temeli ve birbirini tamamlayan bir yapı içermektedir.
4. Programda tüm kazanımların oluşturulmasında bireysel farklılıklar dikkate alınmıştır.
5. Bu program Millî Eğitim Bakanlığının tüm eğitim ve öğretim kurumlarındaki öğrencilere yöneliktir.
6. Gelişim ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanmıştır.
7. Programda dördüncü sanayi devriminin sonucu olarak bireyin göstermesi (sergilemesi) beklenen **"21. Yüzyıl Becerileri"** olarak adlandırılan yeni nesil becerilere odaklanılmıştır. Bu amaçla, **akademik, kariyer ve sosyal duygusal gelişim alanlarına bu yeni nesil becerilerle ilgili yeni yeterlik alanları ve kazanımlar eklenmiştir.** **DİKKAT**
8. Program hazırlanırken hem bireye hem de topluma karşı sorumluluklar gözetilmiştir.
9. Program **öğrenci merkezli** bir anlayışı temel almaktadır.
10. Bu programda kazanımlar öğrenciyi aktif kılan ve yansıtıcı düşünme gerektiren niteliktedir.

Sınıf Rehberlik Programında Değerlendirme

Sınıf rehberlik programında yer alan kazanımların değerlendirilmesi sürecinde **çoklu değerlendirme** yöntemlerinin kullanılması benimsenmiştir. Bu kapsamda; **sürece, algıya ve sonuca** dayalı değerlendirme yöntemleri **bir arada** kullanılmıştır. **Sürece dayalı değerlendirmede** programın uygulanmasına ilişkin kanıtlar toplanarak program kapsamında yürütülen uygulamaların kime, nasıl, ne zaman, nerede, ne sıklıkla, ne kadar süre ile yapıldığına ilişkin bilgiler edinilmektedir.

Algıya dayalı değerlendirmede program kapsamında öğrencilerin neler edindikleri ve öğrendiklerine ilişkin olarak öğrencilerin etkinlikler sonucunda tutum veya inançlarındaki değişimler, edindikleri beceriler veya bilgi düzeylerindeki artış değerlendirilmektedir. **Sonuca dayalı değerlendirme** ise uygulanan programın öğrencilerin tutum, beceri veya bilgileri kullanma yeteneklerini olumlu yönde etkileyip etkilemediğine ilişkin kanıtlar elde edilmektedir. Bu veriler **anlık, orta süreli** ve **uzun** süreli sonuç verileri şeklinde program kapsamında uygulanan etkinliklerden **hemen sonra** veya **3 aylık, her dönemde bir** olmak üzere veya daha büyük eğilim veya örüntüleri ortaya koyabilmek açısından **yıllık** yapılan değerlendirmelerle elde edilmektedir.

NOT: Sonuç olarak kazanımların ve programın değerlendirilmesinde; uygulama sürecinde kazanım etkinlikleri ile ulaşılan öğrenci sayıları (süreç değerlendirmesi), etkinliklerde ve etkinlik sonrasında başta öğrenciler olmak üzere, öğretmen ve veliler gibi hedef kitleye uygulanacak olan ölçek, anket ve diğer

ölçümlerle elde edilen veriler (algıya dayalı değerlendirme) ve öğrencilerin belirli aralıklarla başarı, okula devam, okul memnuniyeti, disiplin suç oranlarının incelenmesi ile elde edilen veriler (sonuç değerlendirmesi) kullanılmaktadır.

Sınıf Rehberlik Programı'nın Uygulanmasına İlişkin İlkeler

1. Programın uygulanmasında bilimsellik esastır.
2. Bu program bireysel farklılıkları temel alır.
3. Program büyük ölçüde sınıf rehber öğretmenlerinin katılımıyla uygulanmakla birlikte bazı kazanımlar okul rehberlik öğretmenlerinin eş güdümüyle yürütülür.
4. Program öğrenci, öğretmen, yönetici ve velilerin iş birliği ile yürütülür.
5. Program öğrenci merkezli anlayışa sahiptir.
6. Program uygulanırken kazanımlar haftalara dağıtılmış olsa da uygulayıcılar ihtiyaç duydukları takdirde **kazanımların sırasını öğrenci, okul ve bölge özelliklerini dikkate alarak değiştirebilirler.**

Sınıf Rehberlik Programı'nın Uygulanmasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Uygulayıcıların dikkat etmesi gereken hususlar aşağıda sıralanmıştır:

- Türkiye'de okul öncesi eğitim almayan öğrencilerin de olduğu dikkate alınarak **okul öncesi düzeyindeki çoğu kazanıma ilkökul birinci sınıf düzeyinde de yer verilmiştir.**
- Programda yer alan kazanımlara ilişkin etkinliklerin çoğunun sınıf rehber öğretmenleri tarafından, belirli kazanımlara ilişkin etkinliklerin ise okul rehberlik öğretmeni tarafından uygulanması gerekmektedir.
- Uygulayıcıların öğrencileri etkinliklere **aktif katılım ve yansıtıcı düşünme** göstermeleri için teşvik etmeleri/ motive etmeleri gerekir.
- Bazı kazanım ifadeleri RPD alanına ilişkin özel kavramlar içerdiğinden uygulayıcıların kazanım açıklamalarını ve program sözlüğünü incelemeleri gerekmektedir.
- Programdaki kazanımların sırası ve bu kazanımlara ilişkin etkinliklerin yapılacağı haftalar uyum (oryantasyon) süreci, dönem içi ara tatiller, belirli günler ve haftalar, sınav dönemleri, üst öğretim kurumuna geçiş dönemleri, kazanımların ön koşullarının sağlanmış olması gibi belirli dönemler dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bununla birlikte sınıf rehber öğretmenleri ve okul rehberlik öğretmenleri Millî Eğitim Bakanlığının önceliklerine, bölge, il, okul ve öğrenci özellikleri ve ihtiyaçlarına göre kazanımların sırasında ve uygulama haftalarında değişiklik yapabilirler.
- Sınıf Rehberlik Programı'nda okul rehberlik öğretmeni tarafından özellikle uygulanması belirtilen kazanımlar **açıklamalar bölümünde belirtilmiş,** bu kazanımlar dışındaki diğer kazanımlara yönelik etkinlikler; okul öncesinde okul öncesi öğretmeni, ilkökulda sınıf öğretmeni, ortaokul ve liselerde sınıf rehber öğretmenleri tarafından uygulanacaktır.

8. BİREYİ TANIMA: ALANLAR

Öğretmenin Öğrenciyi Tanıma Nedenleri

Öğretmenlerin öğrenciyi tanımaları onların çalışmalarında kolaylıklar sağlayacaktır. Bu çalışmalar şöyle belirtilebilir (Yeşilyaprak, 2019)

- Ünite planı yapmak, ders etkinliklerini düzenlemek, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına yönelik yöntem ve teknikleri seçmek, **uygun ölçme ve değerlendirme yöntem ve teknikleri kullanmak,**
- Her öğrencinin bireysel farklılıklarına göre ve gizil güçlerine uygun olarak üst düzeyde gelişmesine yardımcı olabilmek,
- Öğrencinin sağlıklı kişilik geliştirmesine, kendini gerçekleştirebilmesine çevresine uyumlu hale gelmesine yardımcı olabilmek,
- Öğrencilerin **gerçekçi benlik algıları** geliştirmelerine ve **kendi problemlerini çözebilme gücü kazanabilmelerine yardım etmek,**
- Öğrencileri ilgileri, güdüler, yetenekleri doğrultusunda kendilerine **en uygun öğrenim dalına ve /veya mesleğe yöneltebilmek,**
- Öğrencileri belli bir mesleğe hazırlamak, bu meslekle ilgili davranışları kazanmalarına yardım edebilmek,
- Sınıf-içi ilişkileri düzenlemek ve geliştirmek.

Bireyin tanınması için gerekli özellikler:

Sağlık Durumu

Sürekli veya geçici bir hastalığının olup olmadığı varsa sürekli kullandığı ilaçlar bu ilaçların neler olduğunun bilinmesi onların temin ve kullanılmasına karşı anlayış ve hazırlık gerekmektedir. Bunun

yanı sıra öğrencinin geçmişte geçirdiği rahatsızlıklar, alerjik durumları, varsa başka hassasiyetleri öğrenilmeli ve **her yıl tıbbi incelemeler yapılmalı ve bu inceleme sonuçlarının da öğrenci dosyasında bulundurulmalıdır.**

Yetenekler

Öğrencinin tanınması dendiğinde **ilk akla gelen özelliklerden biri onun yetenekleridir.** Çünkü okulla ve okul başarısı ile **doğrudan ilişkili** olduğu düşünülür. Yetenek temelde doğuştan getirildiği kabul edilen bir özelliktir.

Sözel yetenek, kişinin kelimelerle ve sözlerle işlem yapabilmesini ifade eder. **Sayısal yetenek**, insanların sayılarla işlemler yapabilmeleri ve onları çeşitli şekillerde kullanabilme becerileri ile bağlantılıdır. **Şekil-Uzay Yeteneği**, kişinin nesnelerin ve mekan içinde alabilecekleri durumları göz önüne getirebilme, şekillerin ayrıntılarına dikkat edebilme, alabilecekleri farklı biçimleri düşünebilme, farklı ortamlarda nasıl biçimlere dönüşebileceklerini görebilme gibi özellikleri içerir. Nesneleri gözlerinde canlandırabilen, bu yeteneğe sahip kişiler daha çok karşımıza **mühendis olarak çıkarlar.** **Mekanik yetenek**, kişinin aletlerle uğraşabilmesini, onları ustalıklı kullanabilmesini, nesneleri hareket ettirebilmesini ve onarabilmesini, kurabilmesini ifade eder. **Bedensel yetenekler**, kişinin bedenine hakim olmasını ve onu ustaca kullanabilmesini ifade eder. Bu yeteneğe sahip olan kişiler tahmin edilebileceği gibi, sporla yakından ilgili olurlar.

İlgiler

İlgi kişinin belli bir nesneye veya nesne türüne bağlanması ona yönelmesidir. Kişi neye ilgi duyuyorsa onunla kendisini ilişkilendirmiş kendisini ona bağlamış demektir.

- Temel bilim: Fen bilimleri alanında çalışmaktan, bu bilimlerin çalışma alanına giren nesne ve olaylarla ilgilenmekten hoşlanma.
- Sosyal bilim: Sosyoloji, antropoloji, psikoloji, tarih gibi bilim dallarının konularıyla uğraşmaktan hoşlanma.
- Canlı varlık: Canlıları, hayvan ve bitkileri incelemekten ve yetiştirmekten zevk alma.
- Mekanik: Çeşitli alet ve makineleri incelemekten, onları onarmaktan, çalıştırmaktan ve nasıl çalıştığını anlamaktan hoşlanma.
- İkna: Başkalarını ikna etmekten ve onlarla tartışmaktan (ve galip gelmekten) zevk alma.
- Ticaret: Alım satım işleri ile uğraşmaktan ve düzenli bir şekilde bu işleri yapmaktan zevk alma.
- İş ayrıntıları: Yapılan işin ayrıntıları ile uğraşmaktan hoşlanma.
- Edebiyat: Edebi eserleri incelemek, okumak, eleştirmek, yazmaktan zevk almak.
- Güzel sanatlar: Resim, heykel gibi estetik sanatlarla uğraşmaktan ve bu yolda eserler ortaya koymaktan zevk almak.
- Müzik: Bir müzik aleti çalmak veya müzik dinlemekten hoşlanmak beste yapmaktan zevk almak.
- Sosyal yardım: Başka insanlara yardım etmekten hoşlanmak.

Akademik Başarı

Öğrencinin akademik başarı gelişimi izlenir ve başarılı olduğu dersler yönünde yönlendirme yapılmasında da katkıda bulunur.

Kişilik

Özellikle **orta öğretim ve sonrasında** öğrencinin kişilik özellikleri belirlenebilir. Ancak genellikle yapılması gereken, ortaya çıkan özelliklerinin bilinmesi ve not edilmesidir. Başka bir ifadeyle küçük sınıflarda öğrencilerin kişilik özellikleri **henüz belirginleşmemiştir.** Dolayısıyla kapsamlı bir kişilik ölçümü yapılmaz. Ancak, sinirlilik, saldırganlık, çalışkanlık, tembellik, geçimsizlik, sorumluluk gibi tekil kişilik özellikleri çeşitli ortamlarda bariz bir hale gelebilir.

Benlik Tasarımı ve Değerler

Öğrencinin kendisini nasıl gördüğü de bilinmesi gereken diğer bir özelliktir. Öğrencinin nelere önem verdiği, nelere önem vermediği öğretmenlerin öğrenciyi güdülemede işlerini kolaylaştırabilir.

Çevre ile İlgili Bilgiler

Kişinin nasıl bir ortam ve çevrede yaşadığı bilinmesi gereken diğer bir özelliktir. Öğrencinin hangi şartlarda okuduğu veya çalıştığı, ne gibi zorlukları aşmaya çalıştığı gibi bilgiler kuşkusuz ona verilecek hizmetin önemli belirleyicisi olacaktır.

9. BİREYİ TANIMA: TEKNİKLER VE UYGULAMALAR

Rehberlikte bireyi tanıırken göz önünde tutulması gereken bazı ilkeler vardır;

- Bireyi tanıma hizmetlerinde temel amaç **bireyin kendini anlaması**, yeteneklerinin, ilgilerinin, güçlü ve geliştirilmesi gereken yönlerinin farkına varması ve kendisiyle ilgili edindiği bilgiler

çerçevesinde **kararlar almasına yardımcı olmaktır.**

- Geçerlik ve güvenilirlik katsayıları ne kadar yüksek olursa olsun, sadece bir ölçme aracı bireyi tanımak için yeterli değildir.
- Bireyi bütün yönleri ile tanımak mümkün değildir. Ancak, amaç bireyi olabildiğince farklı yönleriyle tanımaya çalışmak olmalıdır.
- Geçerlik ve güvenilirlik katsayıları ne kadar yüksek olursa olsun, **birey hakkındaki bilgilere ek bilgiler sağlamayacaksa o tekniği uygulamanın gereği yoktur.**
- Bireyi tanıma tekniklerinin değişik zamanlarda uygulanıp elde edilen bilgileri ayrı ayrı yorumlamak yerine bu teknikleri birlikte veya kısa zaman dilimi içinde uygulayıp sonuçlarını birlikte yorumlamak daha yararlıdır.
- Bireyi tanıma teknikleri arasında her durumda herkese uygulanan ve herkes tarafından kabul edilen bir teknik yoktur.
- **Bireyi tanıma çalışmaları bütün öğrencileri kapsar. Ancak bireyi tanıma tekniklerinin hepsini bütün öğrencilere uygulamak zorunlu veya gerekli değildir.**
- Bireyi tanıma teknikleri birer araçtır. Araç uygulamak amaç haline getirilmemelidir.
- Bireyi tanıma hizmetleri sadece duygusal sorunu olan öğrencilere değil, **tüm öğrencilere yönelik olmalıdır.**
- Öğrencileri tanıma hizmetleri sürekli dir.

Rehberlikte bireyi tanımak için kullanılan teknikler iki gruba ayrılır:

Testler ve test dışı teknikler.

Testler standart ölçme araçlarıdır.

Testlerin Özellikleri

İyi bir testin sahip olması gereken 4 özellik vardır:

- **Geçerlik:** Ölçme aracının ölçmeyi amaçladığı şeyi **eksiksiz**, tam olarak ölçmesidir.
- **Güvenirlik:** Ölçme aracının ölçmek istediği şeyi **hatasız ve doğru** olarak ölçmesidir.
- **Kullanışlılık:** Ölçme aracının kullanılmasının **kolay** olmasıdır.
- **Ekonomiklik:** Ölçme aracının **ekonomik** olması, çok pahalı ve masraflı olmamasıdır.

Testlerin sonuçları bireye bildirilirken uyulması gereken kurullar;

- Sonuçları bildirmeye başlamadan önce danışanın bunları gerçekten **bilmek isteyip istemediğinden** emin olmak gerekir.
- Test puanları açıklanmadan önce danışanın testten ne beklediği anlaşılmalıdır.
- Danışanın her testten nasıl bir başarı beklediği sorulmalıdır. Sonuçların verileceği bilgi türü (ortalama, yüzdelik puan, norm puanları, vb.) açıklanmalıdır. Ayrıca kişinin test alırken ne yaşadığı ve performansını ortaya koyduğunu düşünüp düşünmediği araştırılmalıdır.
- Birden fazla test uygulanmışsa sonuçlara **yetenek testlerinden başlanması uygun olur**. Sonuçları bildirilirken kişinin **kendi güçlü ve zayıf yönlerini görmesi sağlanmalıdır**. Özellikle düşük puanlar açıklanırken kişinin bundan olumsuz etkilenmesine karşı dikkatli olunmalıdır.
- **Yetenek testi sonuçlarından hemen sonra veya eş zamanlı olarak ilgi testleri açıklanmalıdır.** Ardından bu iki bilgi grubu eşleştirilmelidir. İlgi ve yetenek arasında tutarsızlık bulunduğu durumlarda bunun nedeni araştırılmalıdır.
- Danışanın yetenek puanları ile okulda ya da başka bir çevrede o yetenek ile ilgili çalışmalarındaki başarı durumunu karşılaştırması için uyarıcı sorular sorulmalıdır. (ör. “Sayısal yetenek testinde ortalamanın üstünde başarı göstermişsin. Okulda matematik dersinde başarı durumun nasıl?”).
- Kişilik envanterleri bazen kişinin kendisine saygısı açısından çok önemli kişilik boyutlarını ölçmüş olabilir (ör. Saldırganlık, nevrozizm gibi). Bu tür durumlarda kavramları doğru, bilimsel doğrulara uygun, ama bireyin anlayabileceği dille anlatmak gerekir.
- Test sonuçlarını açıklarken danışanın soru sormasına ve katılmadığı noktalarda görüşlerini söylemesine izin verilmeli hatta teşvik edilmelidir.
- Danışana testlerin bir bakıma bireyi başkalarıyla karşılaştırma aracı olduğu, mutlak ölçme yapmadığı, ölçmede hata olabileceği söylenerek test sonuçlarıyla tutarlı olmayan yaşantılarını gözden kaçırmaması sağlanmaya çalışılmalıdır.
- Yetenek testlerinden, ilgi ve kişilik envanterlerinden elde edilen bulgular açıklandıktan sonra bütün olarak ele alınıp birbirleriyle uyuşan ve çelişen yönler üzerinde durulmalıdır.

Rehberlikte Kullanılan Testler

Yetenek Testleri. Yetenek testi deyince de ilk akla gelen zeka testi olmaktadır. Zeka testlerinin temel

varsayımı kendi zeka anlayışlarını temel almalarıdır. Herkesin üzerinde uzlaştığı bir zeka anlayışı olmadığı için, hemen hemen bütün zeka testleri, “Zeka, benim testimin ölçtüğü şeydir.” demektedirler.

İlgi Testleri. Bireyin ilgilerini belirlemek amacıyla kullanılan testlerdir. Birden fazla ilgi aynı anda değerlendirildiği ve değerlendirmenin belli bir ölçüt çerçevesinde tüm ilgileri kapsadığı düşünüldüğü için **envanter olarak isimlendirilir**. Ülkemizde ilgi ölçmek için kullanılan **en yaygın ölçek, Kuder İlgi Alanları Envanteri’dir**. **DİKKAT**

Bunun dışında Strong İlgi Envanteri, Mesleki Yönlendirme Envanteri (Kepçeoğlu), Kendini Değerlendirme Envanteri (Kuzgun) gibi ölçekler de kullanılmaktadır.

Kişilik testi. Kişilik testleri bireyin kişiliği ile ilgili olarak bilgi toplamaya yarayan ölçeklerdir. Bazı kişilik testleri **tek bir boyutta** kişiliğin ölçümünü verirken bazıları da **birden fazla boyutta** aynı anda değerlendirme yapmaktadır. Genellikle bu ikinci gruptaki ölçekler **envanter olarak nitelendirilir** ve kişilik envanteri olarak tanımlanır. Diğer ölçekler genel olarak Ölçek veya test olarak adlandırılır.

Rehberlik hizmetlerinde kullanılan kişilik ölçekleri şunlardır:

Beier Cümle Tamamlama Testi (A formu 8-16, B formu 13 ve üstü yaşlar) CAT (Çocuklar için Algı Testi) (3-10 yaşlar)

- Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri (MMPI) (16 yaş ve üzeri)
- Louisa Duss Psikanalitik Hikayeler Testi

Bunun dışında;

- Hacettepe Kişilik Envanteri
- Rotter Cümle Tamamlama Testi
- Rorschach Mürekkep Lekesi Testi gibi testler de kullanılmaktadır. Son yıllarda yaygınlaşan

Büyük Beşli Kişilik Kuramı çerçevesinde geliştirilen ölçeklere de rastlanmaktadır.

Tutum Testleri. Kişilerin belli bir nesne ya da duruma yönelik duygusal, düşünsel veya davranışsal eğilimlerini belirlemeye yönelik testlerdir. Hemen hemen her nesne, durum veya düşünceye yönelik olarak tutum testi geliştirilebilir. Çeşitli cevaplama biçimi kullanılabilir ise de genellikle **Likert tipi denilen ve bir ifadeye kişinin katılma durumunu 4, 5 veya 7 derece üzerinden değerlendirme yapmayı öngören cevaplama şekli** kullanılmaktadır.

Test dışı teknikler

Test dışı teknikler, testlerden farklı olarak katı bir yapılandırma içermez. Hatta çoğu zaman yapılandırmanın nasıl yapılacağı içinde bulunulan durumda uygulayıcı tarafından belirlenir. Dolayısıyla test dışı tekniklerin standart şartlar sağlama, standart sorular sorma gibi zorunlulukları yoktur. Bunun bir sonucu olarak genellenebilirlikleri ve karşılaştırılabilir bilgi verme olanakları da zayıftır. Aşağıda test dışı tekniklere örnek bir sınıflandırma yer almaktadır.

10. AİLELERLE İLİŞKİLER

Ebeveyn Katılımı

Çocuğun gelişiminde anne-babadan alınan genetik miras olan kalıttan sonra etkili olan unsur çevredir. Çevre deyince ilk akla gelen aile olmaktadır. Ailenin çocuğu yetiştirirken ona karşı olan tutumu, konuşmaları, yaklaşım biçimi ve uyguladığı disiplin tarzı çocuğun kişiliğini ve diğer bireysel özelliklerini biçimlendirmektedir. Ayrıca bu tutumlar öğrencilerin okuldaki başarılarını da etkilemektedir.

Ailelerle İlişkiler

Ailelerin eğitim sürecine katılmalarının temel gerekçelerini Akkök (1999) şöyle belirtmektedir:

Gerekçeler;

- Aileler çocuklarıyla en yoğun iletişim içinde olan kişilerdir. **Onların gözlemlerinden ve görüşlerinden yararlanmak çocukların gelişmelerini kolaylaştıracaktır.**
- Toplumumuzda genel olarak annelerin eğitim düzeylerinin alt düzeyde olması onlardan beklenen akademik katkıyı yeterince sağlayamamalarına yol açmaktadır. Aile katılım programları yetişkin eğitimi olarak algılanmaktadır.
- Ailelerin okulu tanınması, kendilerini bir parçası olarak hissetmesi, onların okul ve öğrenciler için kaynaklar araması için de fırsat sağlamaktadır. Ailelerin katılımında diğer bir önemli gerekçe de çocukların akademik performanslarının, okulun **akademik standartlarının yükselmesine de katkısı olmasıdır.**
- Sınıf ve okul ortamı içinde “ortak bir kültürün” oluşması için **ailelerin eğitim sürecine ilişkin bazı etkinlikleri ev ortamına taşımaları** ve bunları geliştirmeleri de çok yararlı olacaktır.
- Aileler çocuklarının gelişimi için en iyi ve etkili yolları, yöntemleri bulmak için çaba sarf etmektedirler. Ancak zaman zaman bu ipuçlarını bulmakta zorlanmaktadırlar.
- Aile katılımı ile geliştirilmeye çalışılan etkileşimden hem çocuklar hem de aileler yarar görmektedirler.
- Çocukların **benlik algısı** olumlu yönde etkilenmektedir.
- Çocukların **akademik başarılarının arttığı** gözlenmektedir.
- Ailelerin okula ve eğitim sürecine olumlu tutumlar geliştirmelerine yardımcı olmaktadır.

Ailelerin katılımları okul merkezli veya ev merkezli olarak iki gruba ayrılır (Akkök, 1999):

Okul Merkezli Katılım

- Aile- öğretmen konferans ve toplantılarına katılma
- Öğretmenlerle iletişim içinde olma
- Akademik etkinliklerde gönüllü olma
- Ailelerin proje ve ödevlere gönüllü yardımı
- Okul aile birliği çalışmalarına katılma

Ev Merkezli Katılım

- Ana babaların çocukları ile evde yapabilecekleri eğitimsel etkinlikler
- Öğretmenlerin gerektiği zaman yapacakları ev ziyaretleri

İş birliği temelli katılım

İş birliği temelli katılım, ebeveynin, öğretmen ve okul personeli ile öğrencinin gelişimine yönelik etkileşimleridir. Ailelerin katılım programlarında şu noktaların gözden uzak tutulmaması gerekir:

- Ana babaların çocukların eğitimi, gelişimi ve eğitim yöntemleri ile ilgili olduğunu kabul etmek,
- Ana babaların becerilerinin ve özelliklerinin farklı olduğunu kabul etmek,
- Ailelerin ihtiyaçlarına yaratıcı ve esnek programlarla karşılık vermek,
- Ailelerin beklentilerini öğrenmek, rol ve sorumluluklarını paylaşmak,
- Ailelerin çocuklarının gelişimine ve eğitim-öğretim ortamına **katkılarını vurgulamak**,
- Ana babaların çocuklarına ilişkin gözlem ve düşüncelerini öğretmenlerle paylaşımlarını sağlamak,
- Ana babaların çocuklarıyla ilişkilerinin öğretmenlerin çocuklarla ilişkilerinden daha uzun süreli olduğunu akılda tutup programları buna göre ayarlamak,
- Aileleri **karar verme sürecine katmak** ve/veya kararlardan onları haberdar etmek,
- Aile katılımının zaman, çaba ve enerji gerektirdiğini göz önünde bulundurmak,
- Dikkati **sorunlardan çok çözümlere** vermek (Akkök, 1999):

Ailelerden Beklentiler

Kazanımlara yönelik yaşantıların aile ortamında da sağlanması, takibinin yapılması ve aile desteği, programın etkililiğini artırmak için **gereklidir**. Bu amaçla velilerin;

- Öğrencilere kazandırılması istenen beceriler konusunda model olması
- Okul ile iş birliği yaparak öğrencinin takibi ve değerlendirilmesinde sınıf ve okul rehber öğretmenine destek sağlaması,
- Okulda düzenlenen velilere yönelik çalışmalara katılması beklenir.

İlkokulda Ebeveyn Katılımı

Ebeveynler çocuklarının rehberlik ve psikolojik danışma etkinliklerine katılmalarını desteklediklerinde, okul-ev arasında işe yarar bir ortaklık kurulmaktadır (Schmidt,2017).

Ortaokulda Ebeveyn Katılımı

Ortaokul öğrencileri, özerkliklerini ortaya koydukları, ebeveyn ve **aileden bağımsızlaşmaya çalıştıkları** bir gelişim dönemindedirler. Çocuklar bu geçiş sürecinde, onları ne zaman ve nasıl serbest bırakıp ne zaman ve nasıl kontrol altına almaları gerektiğini iyi bilen ebeveynlere ihtiyaç duyarlar. Bu süreç, ebeveynlerin kendileri ve çocukları için değişimlerini gerektirir. Bu değişim, ebeveynlerin kendilerini ve çocuklarını tanımaları için gereklidir.

Lisede Ebeveyn Katılımı

Lise yılları, pek çok öğrenci için artan bağımsızlık ihtiyacı ve sorumluluklar getirmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak ebeveyn katılımının **azalması beklenmektedir**. Ancak üniversite ya da **mesleğe geçişle ilgili konular ebeveynlerin katılımını artırmaktadır**. Bu dönemde, **mesleki rehberlik ve eğitsel planlama** hizmetlerine daha fazla yer verilir.

14-18 yaş ergen çocukları olan ebeveynler **mesleki rehberlik ve eğitsel planlama, ergenle iletişim, sınavlara hazırlık** gibi konularda sorun yaşayabilecekleri için, ebeveynlerin kendilerini tanımaları ve eğitmeleri beklenir. Lisede çalışan rehber öğretmen-psikolojik danışmalar ergenlik konuları, ergen-ebeveyn iletişimini kolaylaştıracak iletişim becerileri, gelişim görevleri, akran ilişkileri, sosyal medya kullanım davranışı vb. konularda ergen davranışı hakkında programlar hazırlayabilir ya da yakın bir kurumda, çevrede sunulan bu tür programlara ebeveynleri yönlendirebilir. Ayrıca ebeveynlere bu konularda yararlı olabilecek çevrimiçi bilgi kaynakları önerilebilir. **(Ergenliğe Lisede değinilmiştir)**

Ebeveynlik Tarzını Bulmak

1. Demokratik anne-baba:

Bu tür anne-baba çocuklarını **bağımsız olmaya teşvik eder** ama yine de eylemlerine sınırlar ve kontroller getirirler. Kural koyarlar ama **kuralların mantığını açıklarlar** ve eleştirileri dinlerler. Sevgilerini hissettirirler ve **çocukla iletişim kurarlar**.

2. Otoriter anne-baba:

Bu tür ana babalar çocuklarını kontrol ederler ancak onları dinlemezler, çocuklarıyla daha az ilgilenirler, **bazen soğuk ve katı olurlar. Ceza ve emirleri oldukça sıkıdır.**

3. İzin verici anne-baba:

Bu tür anne-babalar çocuklarıyla yakından ilgilenir ancak onlardan pek bir şey istemezler, **kural koymazlar**, cezalandırmadan kaçınırlar. Genellikle **tutarsız ve güvensizdirler**.

4. İhmalkar anne-baba:

Bu tür anne-babalar, çocuklarının yaşamıyla son derece **ilgisizdirler**. Anne-babaları ihmalkar olan çocuklar, anne-babalarının yaşamlarının diğer yönlerinin **kendilerinden daha önemli olduğu** duygusu geliştirir (Santrock, 2021).

11. REHBERLİKTE ETİK VE BİGİLERİN SAKLANMASI

Bölüm Hedefi

Bu bölümü bitirdiğinizde;

- Meslek etiğinin işlevlerini,
- Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde benimsenen temel ilkeleri,
- Kuralları ve
- Rehberlikte etik ve bilgilerin saklanması konularını öğrenmiş olacaksınız.

Eğitim kurumları ile rehberlik ve araştırma merkezlerinde RPD hizmetlerini yürüten personelin uyması gereken etik ilkeler **MEB Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Etik Yönergesi** ile belirlenmiştir. Bu yönerge ile RPD hizmetlerinin planlanması ve yürütülmesinde; **yetkinlik, dürüstlük, gizlilik, duyarlılık, bilimsellik ve sorumluluk** ilkeleri esas alınmıştır.

Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde uyulması gereken bazı kurallar vardır. Bu kurallar öncelikle bireyi korumaya, sonra da mesleği icra eden kişileri korumaya yöneliktir. Etik kurallar aşağıda özetlenmiştir.

Temel İlkeler

Yetkinlik. Yetkinlik psikolojik danışmanların **sınırlılıklarını bilmeleri** demektir. Kendilerini aşan konularda **başkalarından yardım talebinde bulunurlar.**

Dürüstlük. Psikolojik danışmanlar gerek kişiler arası ilişkilerinde gerek bilimsel ve akademik çalışmalarında, sonuç olarak tüm mesleki ilişkilerinde dürüstlüğü, doğruluğu ve gerçekçiliği ilke edinirler.

Kendilerini tanıtırken veya ifade ederken, abartılı ifadeler kullanmazlar, doğru olmayan beyanlardan kaçınırlar.

Duyarlık ve Hoşgörü. Psikolojik danışmanlar danışanların psikolojik danışma hizmetlerinden en üst düzeyde yararlanmaları için çalışırlar. Onların zarar görmemeleri için çalışırlar ve gerekli tüm önlemleri alırlar. Psikolojik danışmanlar yansızlığı benimserler.

Toplumsal sorumluluk. Psikolojik danışma ve rehberlik temelde **insana yönelik** bir hizmetler bütünüdür. Dolayısıyla, toplumsal sorumluluğu vardır. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde **bir yandan bireyin çıkar ve yararı, diğer yandan toplumsal sorumluluk arasında denge** sağlanmaya çalışılır.

Mesleki ve bilimsel sorumluluk. Psikolojik danışmanlar etik standartlara bağlı olma, görev ve rollerine uygun davranma sorumluluğu altındadırlar. Hizmet verdikleri kişilerin iyilikleri ve **yararları doğrultusunda ilgili kurumlarla iş birliği yaparlar**, gerektiğinde danışanları, alandaki başka uzmanlara yönlendirirler. Eğer danışanları alandaki başka danışmanlarla görüşüyorsa bu konuda danışanı özgür bırakır ve sınırlama getirmezler.

Etik Kurallar. Etik kurallar genel olarak psikolojik danışma, ölçme ve değerlendirme, araştırma ve yayın, müşavirlik hizmetleri için geçerlidir. Her hizmet için ayrıca özel kurallar da bulunmaktadır.

Yetkinlik sınırları. Psikolojik danışmanlar sadece eğitim gördükleri ve gerekli formasyona sahip oldukları uygulama ve etkinlikleri yapabilir, onları öğretebilir ve o konularda araştırma yapabilirler.

Sürekli gelişim. Psikolojik danışmanlar RPD alanındaki **yeni gelişmeleri** takip ederler. Mesleki bilgi ve becerilerini artırmanın yollarını ve fırsatlarını ararlar.

Başkalarına zarar vermeme. Psikolojik danışmanlar öğrencilerine, araştırmaya katılanlara, danışanlarına ve diğer kişilere zarar vermekten ve onlara güçlük çıkarmaktan kaçınırlar.

Gizli bilgilerin muhafaza edilmesi. Psikolojik danışmanlar danışanlarına ilişkin bilgileri **korumakla** yükümlüdürler. Özel ortamlarda özel şartlarda alınan bilgiler korunur.

Profesyonel kimlik. Psikolojik danışmanlar kimliklerini, çalıştıkları yeri, statülerini ve durumlarını olduğu gibi tanıtır. Ait olmadıkları ve kendilerinin mesleki niteliklerinden farklı bir mesleğin niteliklerine doğrudan veya dolaylı olarak mensup olma iddiasında bulunmazlar.

Rehberlikte Etik ve Bilgilerin Saklanması. Rehberlik bireyler hakkında bilgiler toplar ve onları bireyleri tanımak için kullanır. Ayrıca, psikolojik danışma hizmetleri yoluyla bireylerin özel yaşantıları ve durumları ile ilgili bilgiler edinir. Bu bilgilerin özel ve öznel oluşları dolayısıyla bunların elde edilmesi sırasında dikkatli olunması, bazı kurallara uyulması gerekir. Yoksa kişiler hakkında bilinmesi insan haklarına aykırı olan bilgiler bilinebilir ve bu bilgiler, daha da kötüsü, bireylerin aleyhine kullanılabilir.

ÖZEL EĞİTİM

Tüm öğrencilerin gelişimsel özellikleri doğrultusunda desteklenmesi ve bulundukları eğitim ortamlarına katılımlarının sağlanması çağdaş eğitim anlayışının gereklerinden biridir. Ulusal ve uluslararası birçok yasal düzenleme eğitim hakkı ve fırsat eşitliği kavramlarına vurgu yaparak tüm çocukların dil, din, cinsiyet, ırk ve engellilik ayrımı gözetilmeksizin bu haklardan yararlanması gerektiğini belirtir (**Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Haklarına dair Sözleşme, 1989; BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, 2008; Millî Eğitim Temel Kanunu, 1973; Salamanca Bildirisi ve Eylem Planı, 1994**).

Bu yasal düzenlemelerin içeriklerine bakıldığında BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’de, kişilerin insanlık onuruna ve farklılıklara saygı, ayrımcılığa karşı olma, toplumsal yaşama aktif katılım, fırsat eşitliği, erişilebilirlik, engelliliği bir çeşitlilik olarak kabul etme ve özel gereksinimli bireylerin kendi bireysel potansiyelleri çerçevesinde gelişimlerine saygı ilkeleri ön plana çıkmaktadır. Bu yasal düzenlemeye paralel olarak Engelliler Hakkında Kanun, engeli olan bireylerin eğitim almasının hiçbir gerekçeyle engellenemeyeceğini ve bu bireylerin farklılıkları dikkate alınarak yaşadıkları çevre ile bütünleştirilmiş ortamlarda, eşitlik temelinde, yaşam boyu eğitim alabileceklerini vurgulamaktadır. Salamanca Bildirisi ve Eylem Çerçevesi (1994) de, her çocuğun özel ilgilerinin, yeteneklerinin ve öğrenme ihtiyaçlarının olabileceğini belirtmektedir.

1. Özel Eğitime Gereksinim Duyan Öğrenciler ve Özel Eğitim I-II

Özel eğitim ihtiyacı olan birey; “Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından **anlamlı düzeyde farklılık** gösteren birey” şeklinde tanımlanmaktadır.

Özel eğitim; ise bu bireylerin eğitsel ve sosyal gereksinimlerini karşılamak amacıyla geliştirilmiş bireyselleştirilmiş eğitim programları aracılığıyla özel olarak yetiştirilmiş personel tarafından uygun eğitim ortamlarında sürdürülen eğitim olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2021). Özel eğitim ve özel eğitim ihtiyacı olan birey terimiyle ilgili alanda yaygın olarak karıştırılan *zedelenme, yetersizlik ve özür/engel* terimlerini açıklamakta fayda vardır.

Zedelenme, bireyin sahip olduğu organlarının yapısında ve işleyişinde çeşitli nedenlere bağlı olarak bozulmalar olması durumu olarak tanımlanmaktadır. **Yetersizlik**, bireyin yaşadığı zedelenme sonucunda sahip olduğu organının işlevini yerine getirememesidir. **Engel** ise bir yetersizlik sonucunda bireyin toplumsal yaşamda akranlarının gerçekleştirebildiği rolleri gerçekleştirememesi durumu olarak tanımlanmaktadır.

Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenci gruplarının alanyazında yaygın olarak bahsedilen özellikleri;

1.1. Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrenciler

Zihinsel yetersizlik, **22 yaşından önce ortaya çıkan**, hem öğrenme, akıl yürütme, problem çözme gibi **zihinsel işlevlerde** hem de bireylerin günlük yaşamlarında gerçekleştirdikleri kavramsal, sosyal ve pratik becerilerin toplamı olan **uyumsal davranışlarda** önemli sınırlılık durumudur (AAIDD, 2021). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2021) **zihinsel yetersizlik** kavramı yerine **zihinsel engel** kavramı kullanılmaktadır. Yönetmeliğe göre zihinsel engelli bireyler **hafif, orta, ağır** ve **çok ağır** düzeyde olmak üzere **dört grupta** ele alınmaktadır. Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin özelliklerine aşağıda yer verilmektedir.

- Zihinsel işlev boyutuyla ele alındığında **normal insanların zeka düzeyi puanı 100** olarak kabul edilirken zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin **zeka düzeyi puanları 70 ve altındadır**. Ancak bu durum zihinsel yetersizliğin sadece zeka düzeyi puanı üzerinden tanımlandığı anlamına gelmemektedir. Tanımdan da hareketle tanılama sürecinde mutlaka uyumsal davranışlar da göz önünde bulundurulmalıdır.
- Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin **dikkat süreleri çok kısa** olup dikkati odaklama ve sürdürmede güçlükleri bulunmaktadır (Kittler, Krinsky-McHall ve Devenny, 2004).
- Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler öğrendikleri yeni bilgileri kısa süreli ve uzun süreli belleğe depolamada ve gerektiğinde **uzun süreli bellekten bilgiyi geri çağırma**da **problem yaşarlar** (Kirk, Gallagher, Coleman ve Anastasiow, 2009).
- Dikkat ve bellek problemleriyle bağlantılı olarak bu öğrencilerin birçok **akademik alanda** normal gelişim gösteren akranlarına göre **geridir**. Birçok öğrenci olayları ya da nesneleri belirli bir özelliğe göre gruplandırmayı kolay bir şekilde öğrenebilirken bu öğrenciler akıl yürütme ya da değerlendirme yoluyla bir uyarı **sınıflandırma ya da bilgiyi organize etmekte sorun** yaşayabilirler.
- Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler akranlarına göre daha **yavaş öğrenmekle** birlikte, **soyut** kavramları öğrenmede, öğrendikleri bilgileri yeni durumlarla ilişkilendirmede ve **genellemede** güçlük yaşar. Ayrıca yeni öğrenmelere ilişkin motivasyonları düşüktür ve bu öğrenciler zaman içerisinde **öğrenilmiş çaresizlik** yaşamaya başlarlar.
- Bu öğrenciler kendilerine verilen yönergeleri ya da okunan bir öyküyü **anlamada güçlük** yaşayabilir. İfade edici dil boyutunda bu öğrenciler zihinsel yetersizlikten etkilenme düzeylerine göre **konusma bozuklukları** ve cümle kurarken **söz dizim yapısında** bozukluklar sergileyebilir.
- Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler, bilişsel becerilerde yaşadıkları sınırlılıklardan kaynaklı olarak **sosyal becerilerde yetersizlik ve sosyal kabulü olumsuz** yönde etkileyebilecek problem davranışlar sergileyebilir.

Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerle ilgili belirtilen özellikler bireyin zihinsel yetersizlikten etkilenme düzeyine göre değişebileceği gibi, zihinsel yetersizlikten etkilenmiş bir öğrencide tüm özelliklerin bulunacağı yönünde bir genelleme yapılması mümkün değildir.

1.2. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrenciler

Otizm spektrum bozukluğu (OSB), **nörogelişimsel** bir bozukluk olup yaşamın erken dönemlerinde sosyal iletişim ile etkileşimde güçlük yaşama ve sınırlı yineleyici davranışlar sergileme gibi belirtilerle ortaya çıkan bir durumdur. OSB'ye dair, sosyal etkileşim, iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki sınırlılık vurgulanmakla birlikte **hafif, orta ve ağır düzeyde** olmak üzere sınıflandırma yapılmıştır.

Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin özelliklerine aşağıda yer verilmektedir.

- Otizm, bir sosyal **iletişim bozukluğudur**. Otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler, **sosyal etkileşimin ilk basamağı olan göz kontağından kaçınırlar** ya da gözlerinin kenarlarından bakabilirler.
- Bu öğrenciler, **isimlerine tepki vermeyebilir**, diğer insanlara karşı ilgisiz görünebilir ya da çok az ilgi gösterebilirler.
- Beden dilini kullanma ve **anlama konusunda çeşitli sorunlar yaşayabilir**, sosyal durumlarda ses tonunu veya yüz ifadesini anlamakta zorluk çekebilir. Sosyal durumlarda gülümsemeyebilir ya da komik bir şey olmadığında gülebilirler.
- Diğer insanların düşünce ve duygularını anlama yeteneğinde yani **zihin teorisinde**

sınırlılıklara sahiptir.

- Oyun becerileri sınırlıdır. Akranlar ve yetişkinlerle etkileşimde sınırlılıkları olmakla birlikte nesnelerle meşgul olabilirler.

- Yönergeleri anlama ve takip etme gibi alıcı dil boyutunda güçlük yaşayabilecekleri gibi, **duygu ve düşüncelerini ifade etme** gibi ifade edici dil boyutunda da sınırlılıklara sahip olabilirler.

- OSB olan öğrencilerin **yaklaşık %20-30'u konuşmada gecikme yaşar** ya da bu beceriyi edinemez. Konuşabilen öğrencilerde ise konuşmada gecikme ya da eş zamanlı ekolali (ses tekrarları) görülebilir. Konuşma içeriğinde zaman ve zamir kullanımı yanlış olabilir. Ben ve sen zamirlerini yanlış kullanabilirler ya da konuşma biçimleri **monolog** şeklinde olabilir.

- **Soyut** kavramları anlamakta, alay ya da şaka gibi sosyal dili yorumlamada zorlanırlar.

- OSB olan birçok öğrenci basmakalıp motor veya sözel davranışlar sergileyebilir. Nesneleri döndürme, **el çırpma ve sallanma gibi sınırlı ve tekrarlayan motor davranışlar görülebilir**.

- Bazı nesnelerle aşırı derecede meşgul olabilir ya da çok sınırlı ilgi alanlarına sahip olabilirler. Bir nesneyle **saatlerce oynayabilirler** ya da belirli özellikteki nesnelere **aşırı ilgi gösterebilirler**.

- **Rutinlere ve aynılıklara aşırı bağlı** olup değişikliklerden rahatsız olma, kurallara uymakta ısrarcı olma veya esnek olmayan düşünceye sahip olma gibi davranışlar sergileyebilirler.

- Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerde karşılaşılabilen durumlardan biri de aşırı duyarlılıktır. Bu öğrencilerin bazıları sestten bazıları dokunmadan ya da görsel uyarılmadan rahatsız olabilir. Bu duyarlılık, OSB olan birçok birey için büyük bir sorun olan "**duyu bütünleme bozukluğu**" adı verilen daha büyük bir durumun parçasıdır. **DİKKAT**

- OSB olan öğrenciler **görsel olarak sunulduğunda** bilgileri daha kolay işleyebilirler.

- **BURASI ÇOK ÖNEMLİ** OSB olan öğrenciler birbirlerinden **oldukça farklı özellikler sergileyebilen oldukça heterojen bir gruptur**. Özellikle dil, iletişim ve sosyal etkileşimde yaşadıkları sınırlılıklara çeşitlilikle farklı düzeylerde zihinsel yetersizlik de eşlik etmektedir

1.3. Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrenciler

Ruhsal Bozuklukların Tanımsal ve Sayımsal El Kitabı olan DSM-V'e göre

ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ; okuma, yazılı anlatım ve/veya matematik alanında güçlüklerle karakterize olan **nörogelişimsel** bir bozukluktur.

Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler **normal zekaya sahip** olmalarına karşın **beynin atipik işleyişinden** kaynaklı olarak bilgiyi işleme ve edinme biçimi bakımından akranlarından **farklı** özellikler gösterirler.

DİKKAT Heterojen bir grup olan öğrenme güçlüğü yaygın olarak **okuma** bozukluğu (**disleksi**), **yazılı** anlatım bozukluğu (**disgrafi**) ve **matematik** bozukluğu (**diskalkuli**) olarak sınıflandırılır

Öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin **özelliklerine** aşağıda yer verilmektedir.

- Öğrenme güçlüğüne en göze çarpan özelliği öğrencinin **yapabilecekleri ile yapabildikleri arasındaki farkın fazla olmasıdır**. **SÖS**

- Öğrenme güçlüğüne bir diğer önemli özelliği ise **performanstaki değişkenliğin fazla** oluşudur. **Matematiksel** hesaplamalarda oldukça **hızlı** ve doğru performans sergileyen bir öğrencinin **okuma** alanında akranlarından önemli ölçüde ayrılarak **hatalı** ve **heceleyerek** okuması bu duruma örnek gösterilebilir.

- Özellikle **disleksi** olan öğrenciler **okumada ciddi problemler** yaşarlar. Bu öğrenciler harfleri tanıma, heceleme, doğru ve akıcı bir şekilde çözümleme konusunda **düşük performans** sergilerler.

- Okumayı çözümleme ve akıcı okumada yaşanan sınırlılıklara bağlı olarak **okuduğunu anlamakta da zorlanırlar**.

- Öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin bir kısmı harfleri, kelimeleri doğru bir şekilde yazmada ve yazım sürecinde **imla ve dil bilgisi kurallarına** dikkat etmede problem yaşayabilir.

- Akademik alanda yaşadıkları başarısızlıklar nedeniyle **güdülenme problemleri** yaşarlar. Bu öğrenciler başarısızlıklarını kendilerinde olan yetersizliğe atfederken başarılarını ise kendileriyle ilgili olmayan dış faktörlere atfederler ve yaygın olarak **öğrenilmiş çaresizlik** yaşarlar.

- Öğrenme güçlüğü olan birçok öğrenci, dilin mekanik ve sosyal kullanımlarıyla ilgili sorunlar yaşar. Mekanik olarak **sözdizimi (gramer)**, **semantik (kelime anlamları)** ve **fonoloji (kelimeleri bileşen seslerine ayırma ve tek tek sesleri bir araya getirerek kelimeler oluşturma yeteneği)** ile ilgili sorunları vardır. Dilin **sosyal kullanımına ise pragmatik** denir. (**BİR SORU BURDAN GELİR**)

- Öğrenme güçlüğü olan öğrencileri bazıları **görsel** ya da **işitsel algı** alanında güçlük yaşayabilir. Görsel algı sorunları yaşayan öğrenciler, yapboz oluşturmada, görsel şekilleri algılamada ve hatırlamada

güçlükler ya da harfleri tersine çevirme gibi problemler yaşar. İşitsel algı sorunları yaşayan öğrenciler de benzer seslerden oluşan iki kelimeyi ayırt etmede ve sözel yönergeleri takip etmekte güçlük yaşar

1.4. Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Öğrenciler

Dil ve konuşma bozukluğu olan öğrenciler, dilin **biçim, içerik ve kullanım bileşenlerinin** bütünleştirilmesi sırasında bu bileşenlerin **en az birinde ortaya çıkan sorunlar nedeniyle** öğrenciler dil ve konuşma bozukluğu tanısı alabilirler.

Amerika Konuşma, Dil ve Duyuma Birliği'ne (American Speech-Language-Hearing Association) göre bir öğrenci sadece dil ya da sadece konuşma alanında güçlük yaşayabileceği gibi **her iki alanda da** güçlük yaşayabilir. **Dil bozukluğu olan öğrenciler**; başkalarının söylediklerini anlamakta güçlük çekebilir. Bu durum bir **alıcı dil bozukluğudur**. Duygu ve düşüncelerini **ifade etmekte** sorun yaşayabilirler. Bu durum ise **ifade edici dil bozukluğudur**. Bir öğrenci hem alıcı hem de ifade edici dil bozukluğu yaşayabilir. **Konuşma bozukluğu olan öğrenciler** ise ses üretiminde ya da bazı sesleri söylemede zorlanabilir. Konuşurken **kekeleyebilir** ya da konuşma ritmini ayarlamada sorun yaşayabilir.

1.5. İşitme Yetersizliği Olan Öğrenciler

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne (2021) göre işitme engelli birey, işitme duyarlılığının kısmi ya da tamamen yitirilmesinden kaynaklı özel eğitim ve destek eğitime ihtiyaç duyan birey olarak tanımlanmaktadır. İşitme yetersizliğinin sınıflandırılmasında işitme kaybının derecesine, kaybın ortaya çıktığı yaşa ve kaybın olduğu yere göre farklı sınıflandırmalar bulunmaktadır (Akçamete ve Gürgür, 2012; Avcıoğlu, 2010). İşitme kayıplarının şiddeti, **bireyin desibel (dB) cinsinden ölçülen sesi almasıyla** belirlenir. Tablo 1'de işitme kaybının derecelendirilmesi yer almaktadır Roberts, 2013).

Tablo 1. İşitme Kaybı Dereceleri

İşitme Düzeyi	Kayıbı	Sınıflandırma	Açıklama
0-15 dB		Normal	İletişim üzerinde herhangi bir etkisi yoktur.
16-25 dB		Çok hafif	Gürültülü ortamlarda, kısık sesleri anlamakta güçlük yaşarlar.
26-40 dB		Hafif	Sessiz ortamlarda kısık ya da uzaktan gelen sesleri anlamakta güçlük yaşarlar. Sınıf içi tartışmaları takip etmede zorlanırlar.
41-55 dB		Orta	Karşılıklı konuşma sırasında sadece yakın mesafeden konuşulanı anlarlar.
56-70 dB		Orta-ağır	Yalnızca yüksek sesli, net konuşmalar duyulabilir ve grup durumları büyük zorluklar yaratır. Konuşma, belirgin şekilde bozulmuş olsa da anlaşılabilir .
71-90 dB		Ağır	Yüksek sesli olmadıkça konuşmalar duyulamaz, o durumda bile, birçok kelimeyi ayırt edemezler. Çevresel sesleri duyabilseler bile anlamlandıramazlar . Konuşma hiçbir zaman anlaşılır değildir.
91 dB ve üzeri		Çok ağır	Karşılıklı konuşmaları duyamazlar. Ancak bazı yüksek çevresel sesleri duyulabilirler. Konuşmanın anlaşılır değildir ya da hiç gelişmemiş olabilir.

İşitme yetersizliği olan öğrencilerin **özelliklerine** aşağıda yer verilmektedir.

- İşitme yetersizliği olan öğrencilerin **zihinsel olarak herhangi bir problemleri yoktur**, normal zeka düzeyine sahiplerdir. İşitme kaybı, öğrencinin genel bilişsel yeteneklerini etkilemez ancak bu öğrenciler normal işiten akranları kadar iyi duyamadıkları için **gelişimsel gecikmeler yaşayabilir**.
- İşitme yetersizliği olan öğrencilerin **okuma düzeyleri**, işiten akranlarından önemli ölçüde daha düşüktür. Ses bilgisel farkındalık ve konuşma seslerini kullanma yetenekleri sınırlı olduğundan **ses temelli okuma yazma öğretimine alternatif öğretim yöntemleri** kullanılmalıdır.
- Konuşulanları anlama ve kendi konuşmalarının anlaşılabilirliği işitme yetersizliğinin düzeyine bağlı olarak artıp azalabilir.
- İşitme yetersizliği yaygın olarak **dil ve iletişim becerilerini** olumsuz yönde etkiler. Ancak zamanında doğru müdahaleler uygulanmaması durumunda bu alanda yaşanan problemler **tüm gelişim alanlarını** olumsuz etkileyebilir.
- Günümüzde birçok işitme yetersizliğine sahip olan öğrenci işitme cihazları yardımıyla devam eden eğitim faaliyetlerine önemli ölçüde katılım göstermektedir. Bu cihazlar her bireyin işitme özelliklerine

göre düzenlenebilir olmasına rağmen öğretmenler ve ebeveynler bu cihazların **işitme kaybından kaynaklanan tüm problemleri çözmediğinin farkında olmalıdır.**

1.6. Görme Yetersizliği Olan Öğrenciler

Gözün yapısında oluşan zedelenmeye bağlı olarak gözün görme işlevini gerçekleştirememesi durumuna görme yetersizliği denir. Görme yetersizliği olan öğrenciler, **az gören ve kör** olarak sınıflandırılabilir. Bu kavramları eğitsel açıdan ele alırsak az gören öğrenciler, yardımcı araçlar kullanarak ya da kendileri için yapılan çeşitli uyarlamalarla öğrenme süreçlerinde görme potansiyellerini kullanabilirler. Kör olan öğrenciler ise yardımcı araçlarla dahi materyalleri okuyamazken öğrenme süreçlerini ancak dinleyerek ve dokunarak sürdürebilirler. Görme yetersizliği olan öğrencilerin **özelliklerine** aşağıda yer verilmektedir.

- Görme yetersizliği olan öğrenciler kendi içlerinde oldukça **heterojen bir gruptur. DİKKAT**
Bu öğrenciler öğrenme özellikleri, işlevsel görmeleri, sosyoekonomik durumları, kültürel geçmişleri, görme kaybının başlangıç yaşı, diğer engellerin varlığı ve bilişsel yetenekleri bakımından birbirlerinden farklıdırlar.
- Görme yetersizliği olan öğrenciler öğrenme deneyimlerini **dokunarak ve işiterek** edinebilmektedir.
- Görme yetersizliği olan öğrencilerin çevrelerinde hareket etme yeterlikleri sınırlı olabilir ve bu durum öğrencinin **deneyimlerini, sosyal ilişkilerini ve bilgi edinme süreçlerini** de sınırlayabilir.
- Eğitimciler 1940'lı ve 1950'li yıllarda, görme yetersizliği olan öğrencilerin bilişsel gelişimlerinin ciddi şekilde etkilenmediğine inanıyorlarken günümüzde bilişsel gelişimin yaşamın ilk yıllarındaki deneyimlerden önemli ölçüde etkilendiği kabul edilmektedir. Bu nedenle görme kaybı öğrencinin **bilişsel gelişimi engelleyebilecek bir durumdur. SOS**
- Görme yetersizliği olan öğrencilerin dil ve iletişim becerileri gören akranları ile **benzer özellikler gösterir.** Yani görme kaybı ya da bozukluğu bu öğrencilerin **günlük dil kullanımını veya iletişim becerilerini etkilemez. ÖNEMLİ DUYURU!**

2. Rehberlik ve Araştırma Merkezine Yönlendirme

Eğitim ortamlarında her öğrencinin birbirinden farklı öğrenme ve gelişim özelliklerine sahip olduğu bilinmektedir. Devam eden **öğretim programını takip etmede güçlük yaşayan öğrencilerin fark edilmesi** değerlendirme sürecinin başlangıcını oluşturur. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilere yönelik nitelikli özel eğitim hizmetlerinin sunulması için öğrencilerin ilgilerinin, gereksinimlerinin ve çeşitli alanlardaki eğitsel performanslarının ortaya konmuş olması gerekmektedir. Öğrenci hakkında bilgi toplama ve toplanan bu bilgilerden bir yargıya varma süreci genel olarak **“değerlendirme”** olarak tanımlanmaktadır. Değerlendirme **tarama, tanılama, yerleştirme, bireyselleştirilmiş eğitim planı (BEP) geliştirme ve izleme** gibi amaçlarla yapılmaktadır.

Şekil 1. Değerlendirme Süreci

Öğretmenler rehberlik ve araştırma merkezine (RAM) yönlendirmeden önce öğrencinin performans düzeyine ilişkin değerlendirme yapar. Değerlendirme süreci, **ilk belirleme** aşamasıyla başlar. İlk belirleme aşamasında öğretmenler, akademik, sosyal-duygusal, motor ve dil becerileri bakımından **akranlarından önemli ölçüde ayrılan** öğrencileri belirler. Bu noktada öğretmenler, hemen etiketleyici olmamalı; her öğrencinin gelmiş olduğu sosyo-kültürel çevrenin bir parçası olduğunu ve bununla bağlantılı olarak akranlarından farklı özellikler sergileyebileceğini unutmamalıdır. Ancak öğrencinin akranlarıyla arasında olan bu fark, öğrencinin devam ettiği öğretim programının takibini güçleştiriyor, sosyal yönden uyumunu olumsuz yönde etkileyip akranları ve öğretmenleriyle olan ilişkisini bozuyorsa

ilk belirleme sürecinin başlatılması gerekir.

İlk belirleme, öğrencinin sınıf öğretmeni ile rehber öğretmenin iş birliği ile çalışmasını gerektiren bir süreçtir. Kaba değerlendirme sürecinde **gözlemler**, **görüşmeler** ve **kontrol listeleri** gibi çeşitli informal değerlendirme araçları kullanılarak özel eğitim ihtiyacı olduğundan şüphelenen öğrenciler belirlenebilir.

İkinci aşamada ise bu öğrenciler için gönderme öncesi süreç uygulanır. Gönderme öncesi süreç, hastanelere ve rehberlik araştırma merkezine yönlendirme yapmadan önce **öğretmenin eğitim ortamında çeşitli düzenlemeler yapması** ve bu düzenlemeler sonrasında öğrencinin eğitim faaliyetlerine katılımının **artıp artmadığını** değerlendiren bir işleyişe sahiptir. Bu sürecin yürütülmesindeki en önemli amaç, daha yoğun bir eğitim gereksinimi olmayan öğrencilerin **gereksiz yere yönlendirilmesini** ve süreç sonunda ortaya çıkabilecek **etiketlemeyi önlemektir**.

Gönderme öncesi süreçte öğretmenlerin yapacakları iş ve işlemler **üç basamakta** ele alınabilir;

- Bilgi toplama
- Müdahale programı hazırlama ve
- Müdahale programını uygulama ve sonuçlarını değerlendirme şeklindedir.

Bilgi toplama: Öğrencinin devam eden eğitsel faaliyetlere katılımını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla öğretmenler, birçok farklı bilgi kaynağından **öğrenci hakkında bilgi toplamalı** ve bunları kaydetmelidir. Bu kapsamda öğretmenler aşağıdaki noktalarda öğrenci hakkında bilgi toplamalıdır. Bunlar;

- Öğrencinin doğumdan itibaren **geçirdiği hastalıklar, kazalar ya da travmalar** ve bunlara yönelik alınan tedbirler,
- Öğrencinin ailesinin **eğitim düzeyi, sahip oldukları olanaklar**, çocuklarının eğitimiyle ilgili yaşadıkları kaygılar ve bunlara ilişkin aldıkları önlemler,
- Öğrencinin okulda sergilediği davranışların **evde de tutarlı bir şekilde sergilenip sergilenmediğine** ve ailelerin bu davranışlara verdikleri tepkilere ilişkin bilgiler,
- Öğrencinin daha önce devam ettiği eğitim ortamında sergilediği performans, mevcut problemlere benzer problemler olup olmadığı ve problemler varsa bunlara ilişkin alınan önlemler,
- Öğrencinin devam ettiği eğitim programında yer alan kazanımlara ilişkin performansı ve gerek duyuluyorsa **bir önceki sınıf programında yer alan kazanımlara ilişkin performansı**.

Müdahale Programı Hazırlama: Öğretmenler bu bilgilerden yararlanarak öğrenci için müdahale programı hazırlar. Müdahale programını hazırlarken öğretmenler;

- a) **Program hedeflerinde,**
- b) **Öğretimsel süreçlerde,**
- c) **Sınıf yönetiminde,**
- d) **Sınıf ortamında** uyarılama yapabilirler.

a) **Program hedeflerinde uyarılama:** Öğretmenler program hedeflerinde uyarılama yapabilmek için öncelikli olarak öğrencinin devam ettiği programın neresinde olduğunu belirlemelidir. Sonrasında öğrendiği kazanımdan ileriye doğru bir sıralama hedefi oluşturulur.

b) **Öğretimsel süreçlerde uyarılama:** Öğrencinin öğrenme sürecini kolaylaştırmaya ya da daha etkili hale getirmeye dönük yapılan uyarlamalardır. Bu kapsamda öğretmenler sundukları öğretim yöntemlerini ve materyalleri çeşitlendirebilir.

c) **Sınıf yönetiminde yapılacak uyarlamalar:** Sınıfın genel işleyişine ve davranış yönetimine ilişkin yapılan uyarlamalardır. Öğretmenler tüm öğrencileri sınıf kuralları konusunda bilgilendirmeli, kurallara uyanları hangi yollarla pekiştireceğini açıklamalıdır. Öğrencinin olumsuz davranışlarını görmezden gelip sergilediği her olumlu davranışı pekiştirmesi bu tür uyarlamalara örnek olabilir.

d) **Çevresel uyarlamalar:** Sınıfın fiziksel ve sosyal çevresinde yapılan uyarlamalardır. Öğrencinin gereksinimlerine uygun olarak sınıfın ısı, ışık, gürültü düzeyi, erişilebilirliği, oturma düzeni ve uyarıcı miktarı gibi unsurlarda düzenlemeler yapılabilir.

Müdahale Programını Uygulama ve Sonuçlarını Değerlendirme: Programın uygulanması sürecinde dikkat edilecek en önemli konu ne kadar süreyle bu müdahalenin uygulanacağıdır. Öğretmenler, müdahale programının uygulamasına **yeterli zaman ayırmadığında** müdahalenin etkili olmadığını düşünür ve aslında yönlendirme için uygun olmayan öğrenciyi ayrıntılı değerlendirme için yönlendirir. Aksi durumda yani müdahale programının uygulama süresini **aşırı uzattığında** ise öğrencinin gereksinim duyduğu daha yoğun desteği alması geciktirilmiştir olur. Her iki durum, gönderme öncesi sürecin işleyişini

tehlikeye sokmakla birlikte bu sürenin genellikle **üç ile beş ay** ⚠️ arasında sürmesi önerilmektedir.

Öğrencideki ilerleme beklenen düzeyde ise öğrenci genel eğitim sınıfında akranlarıyla eğitimine devam eder. Öğrencideki ilerleme beklenen düzeyde değil ise öğrenci, ailesinin de onayıyla ayrıntılı değerlendirme için **hastanelere ve RAM'a** yönlendirilir.

3. Eğitsel Değerlendirme, Tanılama Süreci ve Eğitim Ortamına Yerleştirme

Gönderme kararı sadece sınıf öğretmenin vereceği bir karar olmayıp **rehber öğretmen ve ailenin de bu karara onay vermiş olması** gerekmektedir. Okul rehberlik servisi ve ailenin onayıyla birlikte öğrenci ayrıntılı değerlendirme için hastanelere ve RAM'a yönlendirilir. Bu yönlendirme sürecinde öğretmen, gönderme öncesi süreçte öğrenci özelinde **uyguladığı müdahale programının içeriği ve sonuçları hakkında bir gönderme raporu hazırlar**. Gönderme raporu hazırlanmasındaki en temel amaç, ayrıntılı değerlendirmede öğrenciyi değerlendirecek uzmanlara öğrenci hakkında daha fazla bilgi sağlamak ve doğru kararlar vermelerine yardımcı olmaktır. Bu kapsamda **gönderme raporunda**;

- Öğrencinin güçlükle yaşadığı gelişim alanlarına ve bu alanlarda sergilediği performansa,
- Öğrencinin güçlükle yaşadığı alanların nerede, ne zaman ve hangi etkinlikler sırasında ortaya çıktığına,
- Öğrencinin güçlükle yaşadığı alanlara ilişkin yapılan uyarlamalara, uygulanan müdahalelere ve stratejilere,
- Müdahale programının oluşturulması, uygulanması ve izlenmesinde sorumlu olan kişilere
- Başarılı ve başarısız olan müdahalelere ilişkin açıklamalara yer verilmelidir.

Güçlük yaşanan gelişim alanlarına ve bu alanlarda sergilenen performansa ilişkin hem okul öncesi hem de ilkökul döneminde olan iki öğrenci üzerinden örnek verebiliriz. Okul öncesi dönemde bir çocuk bilişsel, motor, dil, sosyal-duygusal ve öz bakım gelişim alanlarında değerlendirilebilir. Örneğin bir okul öncesi öğretmenin sınıfındaki bir çocuğun bazı gelişim alanlarına ilişkin endişeler duyduğunu ve bu çocuğun performansını değerlendirip ortaya koyduğunu düşünelim. Öğretmenin gözlemine göre bu çocuk motor ve öz bakım becerilerinde akranlarıyla benzer düzeyde bir performans sergilemektedir. Öğretmen bu çocukla ilgili özellikle bilişsel, sosyal duygusal ve dil gelişimi alanlarına ilişkin endişeler duymaktadır. Bu çocuk:

Bilişsel gelişim alanında; çevresinde aynı olan nesneleri eşleyebilmekte ya da belirli bir nesne grubu içerisinde farklı olanı bulabilmektedir. Nesnelerin rengini, şeklini ifade etmekte ancak kavramlar arasında ilişkileri kurmakta güçlük yaşamakta ve neden-sonuç ilişkisi kuramamaktadır. Gördüklerini ya da yaşadıklarını hatırlamakta güçlük yaşamakta ve bunları anlatamamaktadır.

Sosyal duygusal gelişim alanında; kendiliğinden sohbet başlatamamakta ancak başlatılan sohbeti kısa cümlelerle yanıtlayabilmektedir. Basit sorulara kısa cevaplar verebilmekte ancak duygularını ifade edememektedir. Tek başına sınırlı oyuncaklarla kısa süreli de olsa oynayabilir ancak grup oyunlarına katılmamaktadır.

Dil gelişimi alanında; sorulan sorulara bir ya da iki kelime ile yanıt vermektedir. Kendiliğinden soru sorma ya da günlük deneyimlerini paylaşma sıklığı oldukça azdır.

Şimdi de bir sınıf öğretmenin sınıfındaki bir öğrencisinin bazı gelişim alanlarına ilişkin endişeler duyduğunu ve bu öğrencinin performansını değerlendirip ortaya koyduğunu düşünelim. Öğretmenin gözlem ve değerlendirmelerine göre bu çocuk, sosyal duygusal yönden akranlarıyla ve yetişkinlerle olumlu ilişkiler geliştirip bunu sürdürebilmektedir. Arkadaşlık becerileri iyidir. 3. sınıfa devam eden bu çocukla ilgili olarak öğretmeni özellikle okuma-yazma ve matematik alanlarında endişeler duymaktadır.

Okuma-yazma alanında; okuma hızı sınıf düzeyinin altında olup 1. sınıf düzeyindedir. Öğrenci heceleyerek okumakta ve okurken birçok hece tekrarlama ya da harfi yanlış okuma gibi hatalar yapmaktadır. Yazma kısmında da bakarak yazabilmekte ancak söylenileni yazmakta güçlük yaşamaktadır. Yazının okunurluğu çok düşük olup harflerin büyüklüğüne dikkat etmeden yazmaktadır.

Matematik alanında; ikinci sınıf düzeyinde matematik performans sergilemektedir. 2 basamaklı sayılarla eldesiz toplama işlemi ve onluk bozmadan çıkarma işlemlerini yapabilirken üç basamaklı sayılarla işlemler yaparken basamak hataları yapmaktadır. Matematik problemlerini anlamakta güçlük yaşamakta ve çözmemektedir.

Öğrencilerin güçlükle yaşadığı alanların nerede, ne zaman ve hangi etkinlikler sırasında çıktığına bakacak olursak;

Okul öncesi dönem çocuğunun bilişsel, sosyal duygusal ve dil gelişim alanında yaşadığı güçlükler eğitim süresi boyunca hemen hemen her etkinlikte gözlenebilir. Serbest zamanda, oyun etkinliklerinde, Türkçe dil etkinlikleri sırasında ve masa başı yapılan etkinlikler sırasında

gözlemlenmiştir. 3. sınıfa devam eden öğrencinin yaşadığı güçlükler ise Türkçe ve matematik derslerinde gözlemlenmiştir. Öğrencinin defterleri, yaptığı ödevleri ve verilen çalışma kağıtları incelenerek bu alanda güçlük yaşadığı görülmüştür.

Öğrencilerin güçlük yaşadığı alanlara ilişkin yapılan uyarlamalar, uygulanan müdahaleler ve stratejilere bakacak olursak; Okul öncesi dönem çocuğunun tüm gelişim alanlarını desteklemek amacıyla öğretmen akran aracılı öğrenmeyi kullanmayı seçmiş olabilir. Daha yetkin bir akranla öğrenciyi eşleştirebilir ve akranın öğrenciye model olmasını sağlayabilir. Sınıf ortamında görseller kullanarak hatırlama becerilerini destekleyebilir. Dil gelişimini desteklemek için genişletme tekniğini kullanabilir. Çocuğun söylediği bir ya da iki kelimeyi çocuğun dil düzeyine uygun bir kelime ile zenginleştirebilir. Sosyal duygusal gelişimi için rutinler oluşturarak tüm çocukların duygularını ifade etmesini destekleyebilir. Grup çalışmalarına olanak veren çevresel düzenlemeler yapabilir.

3. sınıfa devam eden öğrenci için öğretmen, okuma hızını artırmaya yönelik model okuma yapabilir, grafiksel dönüt verebilir. Okuma metinlerini 2. sınıf düzeyinden seçebilir. Okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye dönük öykü haritası kullanabilir. Matematik alanında öğrenciye daha fazla sayıda örnekle yüksek sesle düşünerek işlemleri çözebilir. Problem çözme becerilerini geliştirmek için problemi kendi cümleleriyle ifade etme, görselleştirme gibi teknikler kullanabilir.

Müdahale programının oluşturulması, uygulanması ve izlenmesinde sorumlu olan kişilere bakacak olursak;

Müdahalenin oluşturulma süreci iki öğrencide de öğretmen tarafından oluşturulmuştur. Uygulanması ve izlenmesi sürecinde daha yetkin akranlardan ve ebeveynlerden de destek alınabilir. Bu kişiler raporda belirtilir.

Başarılı ve başarısız olan müdahalelere ilişkin yapılacak açıklamalara örnek verecek olursak;

Okul öncesi dönem çocuğu için akran aracılı öğrenme ve genişletme tekniği sosyal duygusal gelişim ve dil gelişiminde etkili olmuştur. Çocuk artık grup oyunlarına katılmakta, kendini daha uzun cümlelerle ifade edebilmektedir. Bilişsel gelişim alanında yaşadığı sorunlar ise devam etmektedir. 3. sınıfa devam eden öğrenci için model okuma ve grafiksel dönüt tekniğinin etkili olduğu görülmüştür. Öğrencinin okuma hızı kendi sınıf düzeyine ulaşmıştır. Okuduğunu anlamada yaşadığı sorunlar devam etmekte olup öğrenci öykü haritasını kullanamamıştır. Matematik alanında daha fazla sayıda örnekle yüksek sesle düşünerek model olma öğrencinin hem matematik işlemlerindeki hem de problemlerindeki doğru sayısını arttırmıştır.

Tanılama süreci ilk olarak tıbbi tanı ile başlar. Öğrencinin öğrenme sürecindeki geriliğinin herhangi bir yetersizlikle ilgili olup olmadığını değerlendirmek adına sağlık kuruluşlarında doktorlar tarafından tıbbi tanılama yapılır. **Tıbbi tanı alındıktan sonra** öğrencinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanıp yararlanmayacağına, yararlanacaksa ne tür eğitsel ihtiyaçları olduğuna karar vermek amacıyla RAM'larda bulunan özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından eğitsel değerlendirme ve tanılama yapılır. **Özel eğitim değerlendirme kurulu RAM müdürü ya da görevlendirdiği bir müdür yardımcısı, RAM özel eğitim hizmetleri bölüm başkanı, rehber öğretmen, özel eğitim öğretmeni, varsa bir çocuk gelişimci ve öğrencinin ailesi gibi üyelerden oluşmaktadır.** Bu kurula ihtiyaç olması durumunda **fizyoterapist, odyolog, psikolog, dil konuşma terapisti gibi uzmanlar ya da öğrenci çıraklık ve yaygın eğitime gidecekse kurum temsilcisi** dahil edilebilir. Bu süreçte öğrencinin tıbbi tanısına ilişkin veriler, ebeveyn ve öğretmen görüşlerine dayalı eğitim ve sağlık ile ilgili öz geçmişi göz önünde bulundurularak **kapsamlı bir değerlendirme yapılır.** Çeşitli standart araçların kullanıldığı bu değerlendirme süreci sonunda öğrencinin desteğe ihtiyaç duyduğu alanlar ortaya konur ve özel eğitim hizmetleri için uygun olup olmadığına karar verilir.

Öğrencinin özel eğitim hizmetlerine uygunluğuna karar verirken bazı **ölçütler** göz önünde bulundurulur. Bunlar;

- Öğrencinin tıbbi tanılama sonrasında **mutlaka bir yetersizlik tanısı almış olması**, **DİKKAT**
- Aldığı yetersizlik tanısının **eğitsel performansını olumsuz** yönde etkilemesi ve
- Eğitsel ihtiyaçlarını karşılamada **özel program ya da hizmetlere ihtiyaç duymasıdır.**

Eğitsel değerlendirme ve tanılama süreci sonrasında özel eğitim hizmetlerine uygun olduğuna karar verilen öğrenciler için **özel eğitim değerlendirme kurulu raporu düzenlenir.**

Ülkemizde özel eğitim hizmetlerine uygun olduğuna karar verilen öğrenciler için **iki farklı yerleştirme kararı** verilebilir. Bunlardan biri öğrencinin **kaynaştırma/bütünleştirme** yoluyla genel eğitim sınıfında eğitim almasıken diğeri, öğrencinin kendisiyle benzer yetersizliğe sahip öğrencilerin devam ettiği **özel eğitim okulunda ya da sınıfında** eğitim almasıdır. Her iki yerleştirme kararı sonrasında

da öğrenci için **bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlanması** gerekmektedir.

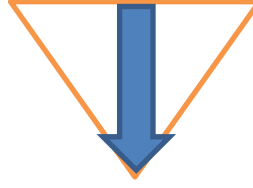
4. Destek Eğitim Modelleri

Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenci için uygun destek eğitim modeline karar vermek, özel eğitim alanında yıllardır tartışılan bir konudur. **En az kısıtlayıcı kavramı** genellikle öğrencinin normal gelişim gösteren arkadaşlarından, evinden, ailesinden ve toplumdan mümkün olduğunda az ayrılması anlamına gelir. Bu genellikle öğrencinin **tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme** ortamlarına yerleşmesi gibi anlaşılabilir. Bazı öğrenciler için en az kısıtlayıcı eğitim ortamı **özel eğitim sınıfı** ya da **tamamen ayrılaştırılmış özel eğitim okulları** olabilir.

Öğrencinin en az kısıtlayıcı eğitim ortamına yerleştirilmesi, **tıbbi yetersizlik** tanısına ek olarak **eğitsel performans** düzeyinin ve bununla bağlantılı olarak **gereksinimlerinin** belirlenmesinin sonucunda gerçekleştirilir.

Ülkemizde özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin devam edebilecekleri eğitim ortamları ya da yerleştirme seçenekleri **en fazla kısıtlayıcı olandan en az kısıtlayıcı olana doğru** aşağıda gibi sıralanmaktadır:

- Yatılı özel eğitim okul ve kurumları
- Gündüzlü özel eğitim okul ve kurumları
- Özel eğitim sınıfı
- Yarı zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme
- Tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme

Yatılı özel eğitim okul ve kurumları: Tamamı özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerden oluşan bir okul içerisinde öğrenciye **gündüz eğitim** verilirken **akşam barınmasına** olanak veren eğitim kurumlarıdır.

Gündüzlü özel eğitim okul ve kurumları: Bu okullardaki öğrenciler eğitim saatleri dışında normal hayatlarına devam edebilir. İster yatılı ister gündüzlü olsun özel eğitim okulları ayrılaştırılmış eğitim ortamları olarak kabul edilmektedir. Ayrılaştırılmış eğitim ortamları farklı nedenlere bağlı olarak çeşitli **sınırlılıklara** sahiptir. Öğrencilerin performansı iyi olan modeller görmemeleri, öğretmenlerin öğrencilere dönük beklentilerinin düşük olması, ayrılaştırılmış eğitim ortamlarının etiketlemeye neden olması ve bu okullara devam eden öğrencilerin toplumsal yaşama uyum sağlama güçlükleri bu okulların sınırlılıklarıdır.

Özel eğitim sınıfı: **Genel eğitim okulları bünyesinde**, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin toplu bir şekilde eğitim alması için açılan ayrı bir sınıflardır. Özel eğitim sınıfları, özel eğitim okullarının açılmasının **maliyetli** olması, öğrencileri yaşadığı çevreden **uzaklaştırmama** ve öğrenciye kısmi de olsa normal gelişim gösteren **akranlarıyla bir arada olma** imkanı sağlaması bakımından tercih edilmektedir. Ancak alandaki uygulamalarda özel eğitim sınıflarının kısmi de olsa **kaynaştırmaya hizmet etmediği**, özel eğitim sınıflarına devam eden öğrenciler ile normal gelişim gösteren öğrencilerin sadece derslerde değil ders dışı etkinliklerde dahi **ayrıldıkları** görülmüştür.

Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim: Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin genel eğitim ortamlarında yetersizliği olmayan akranlarıyla beraber **tam ya da yarı zamanlı** olarak eğitimlerini sürdürmelerine kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim denmektedir. Özel eğitim ve rehberlik hizmetleri genel müdürlüğü tarafından 2017 yılında çıkarılan Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim Genelgesi'nde her iki kavramın birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Son yıllarda bu kavramlarla birlikte kullanılan bir diğer kavram da kapsayıcı eğitimidir. Nihayetinde alanyazında özel eğitim ihtiyacı olan öğrencinin yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte eğitim alması **kaynaştırma, bütünleştirme ve kapsayıcı eğitim** gibi farklı terminolojilerle ifade edilmektedir.

Yarı zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencinin gerekli destek hizmetler sağlanarak **bazı dersleri özel eğitim sınıfında bazı dersleri kaynaştırma/bütünleştirme** ortamlarında almasıdır. **Tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme**, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencinin gerekli destek hizmetlerle beraber, okulda geçirdiği **sürenin tamamını normal gelişim gösteren akranlarıyla aynı sınıfta** geçirmesidir. Her iki koşulda da destek hizmetlerin sağlanması zorunludur. **Destek hizmetler**, sadece öğrenciye değil, öğrencinin ailesine, öğretmenine ve okuldaki diğer personele, uzman personel ve gerekli materyallerle sunulan danışmanlık hizmetleri olarak tanımlanmaktadır.

Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamaları kendi içerisinde birçok avantaj ve sınırlılığa sahiptir. Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarına devam eden özel gereksinimli öğrenciler akademik ve sosyal yönden uygun davranışları gözlemleyip **model alabilirler**. Bu durum bu öğrencilerin toplumsal yaşama uygun davranışlar edinmelerini ve uyum sağlayabilmelerini kolaylaştıracaktır. Bu uygulamalar sayesinde

normal gelişim gösteren öğrencilerin de bireysel farklılıklara yönelik farkındalıkları artabilir ve bu farklılıklara ilişkin tutumları olumlu yönde değişebilir. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin aileleri çoğu zaman çocuklarının yaşadıkları engelden kaynaklı kendilerini dışlanmış hissedebilirler. Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamaları sayesinde bu aileler, normal gelişim gösteren akranların aileleriyle ilişkiler geliştirerek kendilerini toplumsal yapının bir parçası olarak görebilirler.

Alanyazında kaynaştırma/bütünleştirme başarısını etkileyen **en önemli etkenlerin** başında **öğretmenlerin** geldiği görülmektedir. Öğretmenlerin bu uygulamalara ilişkin olumsuz tutumlara sahip olması işleyişi olumsuz yönde etkilerken öğretmenlerin özel eğitimle ilgili bilgi ve becerilerinin artması ve materyal, personel gibi çeşitli hizmetlerden yararlanmaları öğretmen tutumlarını olumlu yönde değiştirebilir. Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının başarıya ulaşmasını engelleyen etkenlerden bir diğeri de **uygun personel ve destek hizmetlerin yetersiz oluşudur**. Genel eğitim okullarının fiziksel ortamının yetersizliği ve fiziksel yapısı da kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının başarısını olumsuz yönde etkileyebilir.

5. Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı Hazırlama

BEP, özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin takip ettikleri eğitim programı temel alınarak öğrencinin gelişim özellikleri, eğitsel gereksinimleri ve performans düzeyleri doğrultusunda hedeflenen amaçlara ulaşmaya yönelik hazırlanan ve bu bireylere verilecek destek eğitim hizmetlerini de içeren bireye özgü program olarak tanımlanmaktadır ve oluşturulması yasal bir zorunluluktur.

Şekil 2. BEP'in Özellikleri

BEP'in hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesinden okullardaki **BEP geliştirme birimi** sorumludur.

BEP geliştirme biriminde **okul müdürü ya da** görevlendireceği **bir müdür yardımcısının** başkanlığında;

- **Rehber öğretmen,**
- Öğrencinin **sınıf öğretmeni,**
- Öğrencinin **dersini okutan alan öğretmenleri,**
- Öğrencinin **velisi** ve
- Öğrencinin **kendisi** bulunur.
- Gerekli durumlarda **özel eğitim değerlendirme kurulundan bir üye** ve mesleki eğitim veren kurumlarda **meslek derslerini veren bir alan öğretmeni** de BEP geliştirme birimine katılabilir.

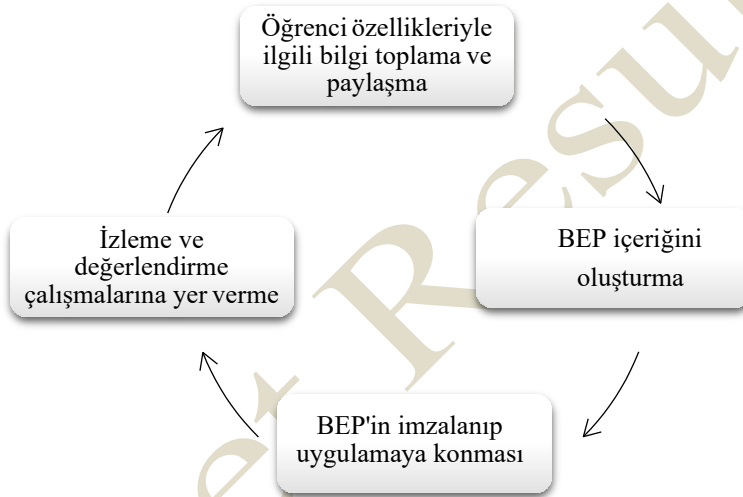
BEP geliştirme biriminin birçok önemli görevi bulunmaktadır. Bunlar;

- BEP'in **geliştirilmesi, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi** ile ilgili koordinasyonu sağlamak,
- Öğrencinin gelişim özellikleri ve eğitsel gereksinimlerini temel alarak **BEP'inde değişiklik ve düzenlemeler yapmak,**(DEĞİŞİKLİĞİ BU BİRİM YAPIYOR)
- BEP'in uygulanması sürecinde eğitim ortamlarının düzenlenmesi, materyal hazırlanması ve temin edilmesi konusunda yöneticilere ve öğretmenlere öneriler sunmak,
- Okulda bulunan diğer birimlerle iş birliği ile çalışmak,
- **Destek eğitim odasından faydalanan öğrencilere hangi derslerin haftalık kaç saat sunulacağını belirlemek,**
- Ayrıştırılmış eğitim ortamları olan özel eğitim okulları ya da sınıflarında eğitimlerine devam eden öğrenciler arasından **tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitime uygun olanları belirlemek ve okul yönetimine bildirmek, (Güzel Soru ÇIKAR Bu Maddeden)**

- Özel eğitim sınıfına devam eden öğrencilerden, **yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte ders alabilecek öğrencileri belirlemek ve bu öğrencilerin ders saatlerini planlamak, DİKKAT**
- Öğretim ve değerlendirme sürecinde kullanılacak materyal, yöntem ve teknikleri belirlemek,
- **Sınavlarda refakat edilmesi gereken öğrencileri belirlemek,**
- Özel eğitim okullarında grup eğitimine uyum sağlayamayan öğrencilerin grup eğitimine hazırlanması için **bire bir eğitime başlama ve bitirme sürecinin kararını vermek, SOS**
- Velinin yazılı isteği doğrultusunda **ilkokul döneminde** öğrencilerin bir kereye mahsus **sınıf tekrarı** yapmasına karar vermek şeklindedir. **DİKKAT**

BEP geliştirme süreci döngüsel bir yapıdadır. BEP geliştirme birimi öncelikli olarak öğrencinin gelişimsel özellikleri hakkında bilgi toplar ve topladıkları bilgileri birbiriyle paylaşarak öğrenci özelliklerini ortaya koyar. Öğrencinin gelişimsel özellikleri ile bağlantılı **olarak öncelikli öğrenme gereksinimlerini belirler, performans düzeyini tanımlar ve buna uygun hedefler geliştirir.** Hedeflere ulaşmak için **öğrenciye sunulacak hizmetleri, bu hizmetlerin kimler tarafından, nerede, ne zaman ve ne sıklıkla sunulacağını ve öğrenci ilerlemeleri değerlendirmede kullanılacak yöntem ve ölçütleri belirleyerek BEP içeriğini oluşturur.** Bu içerik, BEP geliştirme birimindeki tüm üyeler tarafından imzalanır ve öğrenci için planlanan hizmetler ya da destekler uygulamaya konur. Süreç içerisinde izleme ve değerlendirme çalışmalarına yer verilerek öğrencinin ilerlemesi raporlaştırılır ve aile bu konuda bilgilendirilir. **Yıllık hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını belirlemek amacıyla BEP yılda bir kez mutlaka gözden geçirilir.** Ancak öğrenci konulan hedeflerde beklenen düzeyde bir **ilerleme göstermiyorsa** ya da bu hedefler planlanandan **daha önce gerçekleşmişse** yılını doldurması beklenmeden de BEP tekrar gözden geçirilebilir. Öğrenci yeniden değerlendirilerek **yeni bir BEP oluşturulabilir.**

Şekil 3. BEP'in Hazırlanma Süreci

Bireyselleştirilmiş eğitim programının içeriğinde **yer alması gereken bazı temel öğeler** bulunmaktadır.

- a) Öğrencinin **demografik özelliklerinin** tanımı
- b) Öğrencinin eğitsel performans düzeyinin tanımı
- c) Uzun dönemli ya da yıllık hedefler
- d) Kısa dönemli hedefler
- e) Öğretim yöntemleri ve materyaller
- f) Amaçlara ulaşmak için gerekli olan zamanın başlama ve bitiş tarihleri
- g) Uygun değerlendirme yöntemleri ve ölçütleri
- h) Ek hizmetler

a) Öğrencinin Demografik Özelliklerinin Tanımlanması

Bu kapsamda öğrencinin ve ebeveynlerinin adı soyadı, öğrencinin doğum tarihi, okulu, sınıf düzeyi, yetersizlik türü ve varsa ek yetersizliği gibi bilgilere yer verilir.

b) Öğrencinin Eğitsel Performans Düzeyinin Tanımlanması

Eğitsel performans düzeyi, öğrencinin güçlü ve zayıf olduğu alanları yansıtan bir ifade olup öğrencinin yapabildikleri ile yapamadıkları birlikte ifade edilir. Performans düzeyinin tanımlanmasında dikkat edilecek bazı hususlar bulunmaktadır. Bu hususlar şu şekildedir;

- Performans düzeyi ifadesi, **şimdiki performansını yansıtmalıdır.**
- Performans düzeyinin tanımı, **değerlendirme sonuçlarına dayalı** olarak oluşturulmalıdır. Bu

değerlendirme araçları **formal ya da informal** olabilir. **Formal değerlendirme** araçlarına standart testler; **informal değerlendirme** araçlarına görüşme, gözlem, kontrol listeleri, **ölçüt bağımlı testler**, hata analizi, tepki analizi ve **yazılı sınavlar** örnek gösterilebilir.

- Performans düzeyi ifadesi, öğrencinin gereksinimleri ile bağlantılı olup **uzun dönemli ve kısa dönemli hedeflere** ilişkin ipuçları içermelidir.
- Performans düzeyini temel alarak uzun dönemli ve kısa dönemli hedefler oluşturabilmek için performans düzeyinin ölçülebilir ve gözlenebilir bir şekilde ifade edilmesi gereklidir. Bilir, tanır ya da hoşlanır gibi ifadeler gözlenebilir ve ölçülebilir davranışlar değilken okur, söyler ya da gösterir gibi ifadeler gözlenebilir ve ölçülebilir davranışlardır. **Amaçlar ya da hedefler ifade edilirken her zaman gözlenebilir ve ölçülebilir ifadeler kullanılmalıdır.**
- Performans düzeyini tanımlarken öğrencinin gelişimsel ve öğrenme özellikleriyle ilgili ayrıntılı, kapsamlı ve gerçekçi bilgiler sunmak, öğrenci için konulacak hedeflerin de gerçekçi ve erişilebilir olmasını sağlaması bakımından önemlidir.

Performans düzeyi örneği: Mete, bağımsız anaokuluna yarım gün devam eden otizm spektrum bozukluğu olan beş yaşında bir öğrencidir. Yapılan gözlem ve aile görüşmelerine göre Mete, başkalarının başlattığı sohbetlere ya da sorulara kısa cevaplar vermekte ancak kendisi bağımsız bir şekilde sohbet başlatmamaktadır. Mete tuvaletini yapabilmekte, elini yüzünü yıkayabilmekte ve giysilerini çıkarabilmektedir. Psikomotor alanda rastgele makasla kesme yapabilirken bir çizgiyi takip ederek makasla kesememektedir. Okul öncesi kavramlar sorulduğunda üç farklı şekli (daire, üçgen, kare) ve ana renkleri gösterebilmekte ancak ara renkleri gösterememektedir. Zıtlık kavramlarından sadece büyük kavramını farklı büyüklükte aynı cinsteki iki nesne arasından gösterebilmiş, nesne resimleri üzerinden büyük olanı da gösterememiştir.

Performans düzeyi örneğinde, öğrencinin şimdiki zamanda yapabildikleri ve yapamadıkları birlikte ifade edilmiştir. Öğrencinin performansına ilişkin verilerin hangi yollarla toplandığı bellidir. Örnekte gözlem, görüşme ve ölçüt bağımlı ölçü aracı gibi informal değerlendirme araçları kullanılmıştır. Performansa ilişkin ifadeler gösterir, giyer gibi gözlenebilir ve ölçülebilir şekilde ifade edilmiştir. Öğrencinin yapabildikleri ve yapamadıklarının ayrıntılı olarak betimlenmiş olması, uzun dönemli ve dolayısıyla kısa dönemli hedeflerin oluşturulmasına olanak sağlayacaktır. Performans düzeyi örneği doğrultusunda uzun dönemli ve kısa dönemli hedef örnekleri oluşturulacaktır.

c) Uzun dönemli ya da yıllık hedefler

Uzun dönemli hedefler, öğrencinin **bir yıl ya da** akademik dönem içerisinde **makul düzeyde kazanabileceği davranışlar** olarak tanımlanabilir. Uzun dönemli hedefleri belirlenmesinde;

- Öğrencinin performans düzeyi,
- Yetersizliğin derecesi,
- Geçmiş öğrenme deneyimleri ve öğrenme hızı,
- Çevresinin ve ailesinin özellikleri
- Sınıf öğretmenine sağlanan destek hizmetler ve
- Öğrenciye sağlanacak destek hizmetler gibi kritik noktalara dikkat edilmelidir. Tüm bunların yanı sıra, hedeflerin **öğrenci için “öncelikli” olması**, uzun dönemli hedeflerin belirlenmesinde dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli noktadır.

Öncelikli beceriler, öğrenci için işlevsel olan, daha sık kullanılan, farklı ortamlarda tekrarlanan, başka beceriler için ön koşul niteliği taşıyan, öğrencinin bağımsızlığını ve kendine olan güvenini artıran beceriler olarak tanımlanmaktadır. Seçilen öncelikli beceriler, uzun dönemli hedef ifadelerine dönüştürülürken performans düzeyi ifadelerinde olduğu gibi **gözlenebilir ve ölçülebilir bir şekilde oluşturulmalıdır.**

Uzun dönemli hedef örnekleri

UDH 1. Mete, bir akademik yılsonunda basit şekilleri çizgilerinin üzerinden bağımsız bir şekilde makasla keser.

UDH 2. Mete, bir akademik dönemin sonunda iki farklı büyüklükte farklı cinsteki nesne ya da nesne resimleri arasından büyük olanı göstermesi istendiğinde $\frac{3}{4}$ oranında büyük olanı gösterir.

d) Kısa dönemli hedefler

Kısa dönemli hedefler, öğrencinin performans düzeyi ile uzun dönemli hedefleri arasındaki **ara basamaklar** olarak tanımlanmaktadır. Ara basamaklar belirlenirken konu ya da beceriler mantıksal bir sıralamayla **kolaydan zora doğru basamaklandırılır**. Daha sonra bu basamaklar kısa dönemli hedefler haline dönüştürülür.

Kısa dönemli hedef ifadelerinde **birey, ölçüt, koşul ve davranış** olmak üzere **dört** temel öge bulunur.

Birey: Oluşturulacak hedef ifadeleri öğrenciden beklenen davranışları yansıtmalıdır. Bu nedenle öğretmen kendisine dönük hedef koymaz, **öğrenciye dönük hedefler koyar**. Bu ifadelerin odağında öğrenci olduğu için **öğrencinin ismine yer verilmelidir**.

Ölçüt: Öğrencinin hedef davranışı kazanıp kazanmadığına karar vermede kullanılan bir standarttır. Bu **standart kimi zaman bir zaman sınırı, kimi zaman doğru tepki sayısı ya da yüzdesi** olabilir. “Ahmet, beş dakikada 10 tane iki basamaklı iki sayıyı eldesiz bir şekilde toplar.” ifadesindeki 5 dakika zaman sınırına işaret eden bir ölçüttür.

Davranış: Öğrenciden **sergilemesi beklenen eylemlerin açık bir şekilde ifade edilmiş halidir**. Davranış ögesinin gözlenebilir ve ölçülebilir olması çok önemlidir (Kargın, 2010). Bu doğrultuda “Gözde 2. sınıf düzeyinde bir metni anlar.” ifadesi yerine “Gözde, 2. sınıf düzeyinde bir metnin ilgili 5 sorunun 4’üne doğru yanıt verir.” ifadesi daha uygundur. İlk örnekte öğrencinin metni anlayıp anlamadığını nereden anlayacağımız ya da öğrenci ne yaparsa metni anladığını düşüneceğimiz belli değilken ikinci örnekte davranış **daha açık, gözlenebilir ve ölçülebilir hale getirilmiştir**.

Koşul: Hedef davranışın **hangi koşullar altında, nerede, ne zaman ve nasıl** sergilenmesi gerektiğini gösteren bir ifadedir. Koşula ilişkin ifadeler, yönerge, talep, destek ya da materyal başlıklarında çeşitlilik gösterebilir. “Kerem sayması istendiğinde 1’den 20’ye kadar ritmik sayar.” örneğindeki sayması istendiğinde ifadesi yönerge ya da talebe ilişkin koşula örnektir. “Kerem tişört katlama videosu izleyerek tişörtünü yardımsız katlar.” örneğindeki tişört katlama videosu ifadesi materyale ilişkin bir koşul örneği olabilir.

Performans düzeyi temel alınarak oluşturulan uzun dönemli hedeflerin ara basamakları olan kısa dönemli hedeflere ilişkin örnekler şu şekildedir:

Uzun dönemli ve kısa dönemli hedef örnekleri

UDH 1. Mete, bir akademik yıl sonunda basit şekilleri çizgilerinin üzerinden bağımsız bir şekilde makasla keserek şekli çıkarır.

KDH 1. Mete kendisine verilen farklı uzunlukta düz çizgilerin üzerinden bağımsız bir şekilde makasla keser.

KDH 2. Mete kendisine verilen farklı uzunlukta eğik çizgilerin üzerinden bağımsız bir şekilde makasla keser.

KDH 3. Mete kendisine verilen farklı şekillerin çizgilerinin üzerinden bağımsız bir şekilde makasla keserek şekli çıkarır.

UDH 2. Mete, bir akademik dönemin sonunda iki farklı büyüklükte farklı cinsten nesne ya da nesne resimleri arasında büyük olanı göstermesi istendiğinde $\frac{3}{4}$ oranında büyük olanı gösterir.

KDH 1. Mete, iki farklı büyüklükte aynı cinsten aynı tipte nesne resimleri arasında büyük olanı göstermesi istendiğinde $\frac{3}{4}$ oranında büyük olanı gösterir.

KDH 2. Mete, iki farklı büyüklükte farklı cinsten nesneler arasında büyük olanı göstermesi istendiğinde $\frac{3}{4}$ oranında büyük olanı gösterir.

KDH 3. Mete, iki farklı büyüklükte farklı cinsten nesne resimleri arasında büyük olanı göstermesi istendiğinde $\frac{3}{4}$ oranında büyük olanı gösterir.

e) Öğretim yöntemleri ve materyaller

BEP içeriğini oluştururken kısa dönemli hedeflerin yanı sıra bu hedeflere ulaşmayı kolaylaştıracak öğretim yöntemleri ve materyaller de belirlenir.

f) Hedefler için ayrılan zamanın başlama ve bitiş tarihleri

Hedeflere ulaşmak için gerekli olan zaman diliminin belirlenmesinde öğrencinin mevcut performans düzeyine, geçmişteki öğrenme hızına, yetersizlikten etkilenme düzeyine, ek özel eğitim hizmeti alıp almamasına, çevresinin ve ailesinin özelliklerine ve eğitim gördüğü sınıfın özelliklerine dikkat edilmelidir.

g) Uygun değerlendirme yöntemleri ve ölçütleri

Öğrencinin BEP’inde yer alan hedeflere ulaşıp ulaşmadığını değerlendirmek amacıyla kullanılacak değerlendirme yöntemleri ve başarı ölçütleri BEP hazırlanma sürecinde belirlenmelidir. Öğrencinin performans düzeyini belirlemede kullanılan gözlem, görüşme, kontrol listeleri gibi **informal** değerlendirme araçları öğrenci ilerlemelerini değerlendirmede de kullanılabilir.

h) Ek hizmetler

Öğrenciye sunulacak ek hizmetler öğrencinin uzun dönemli hedeflere ulaşmasını kolaylaştırmakla birlikte **özel eğitim, ilgili hizmetler ve tamamlayıcı destekler** başlıklarında ele alınabilir. **Özel eğitim**, genellikle özel eğitim öğretmeni tarafından sunulan ve öğrencinin eğitsel ihtiyaçlarını karşılamaya dönük olarak tasarlanmış bir hizmettir. **İlgili hizmetler**, öğrencinin eğitsel

gereksinimleriyle bağlantılı ancak özel eğitim dışında kalan **fizyoterapi, dil konuşma terapisi ya da psikolojik danışma hizmetleri** gibi hizmetlerdir. **Tamamlayıcı destekler ve hizmetler** ise öğrencinin devam eden eğitim programına **katılımını artıran hizmetlerdir**. Öğretmenin yaptığı uyarlamalar, sınıf içi düzenlemeler, yardımcı teknoloji kullanımı ve davranış yönetimi uygulamaları tamamlayıcı destek ve hizmetlere örnek olabilir. BEP geliştirme birimi BEP içeriğine, öğrencinin ihtiyaç duyduğu **ek hizmetleri ve bu hizmetlerin nerede, ne zaman, kimler tarafından ve ne sıklıkla verileceği bilgisini** eklemelidir.

BEP Sürecinin Etkili Bir Şekilde Yürütülmesi İçin Neler Yapılabilir?

- Gerçekçi bir BEP geliştirmek için öncelikli olarak öğrencinin performans düzeyinin doğru bir şekilde belirlenmiş olması gerekir. Performans düzeyinin hatalı belirlenmesi durumunda oluşturulan hedefler de hatalı olacaktır. Bu nedenle öğretmenlerin **çeşitli değerlendirme araçları ile farklı ortam ve zamanlarda öğrenci performansı hakkında bilgi toplaması gerekmektedir**.
- Öğrencinin program içerisindeki performansını belirlemek ve programdan ne ölçüde yararlandığını ortaya koyabilmek amacıyla mutlaka **izleme ve değerlendirme** çalışmalarına yer verilmelidir.
- BEP geliştirme, uygulama, izleme ve değerlendirme süreci **bir ekip işidir**. Bu sürecin daha etkili yürütülebilmesi için ekipteki herkesin kendi üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi çok önemlidir.
- **Ailelerin BEP sürecine katılımlarının artması** öğrenciler için daha anlamlı hedefler belirlenmesini sağlayabileceği gibi ailelerin okulda devam eden öğretim süreçlerini evde de destekleme olanağını artırabilir. Bu nedenle öğretmenler ailelerin BEP sürecine katılımlarını desteklemelidir.
- BEP sürecinin işleyişinin niteliğini arttıran önemli noktalardan biri de **öğretmene ve öğrenciye sağlanan destek hizmetleridir**. Bu hizmetlerin öğrencinin belirlenen hedeflere ulaşmasını ve eğitim ortamlarına katılımlarını artırmakla birlikte öğretmenlerin de işini kolaylaştırmaktadır.

6. Öğretimin Bireyselleştirilmesi ve Öğretim Uyarlamaları

Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin her birinin var olan performansları kapsamında üst düzeyde öğrenebilmesi, öğrenme ihtiyaçlarının ve bireysel özelliklerinin dikkate alınmasına bağlıdır. Bu da ancak öğretimlerde öğrenciye özgü uyarlamalar yapılarak öğretimlerin bireyselleştirilmesiyle mümkün olabilir. Öğretim uyarlamaları, öğrenme hızı ve kapasitesi bakımından akranlarına göre farklılık gösteren öğrencilerin kendi hızlarında öğrenmeleri ve sınıf içinde gerçekleştirilen faaliyetlere üst düzeyde katılımları için yapılan çeşitli düzenlemelerdir. Sınıf içinde yapılacak uyarlamaları **öğretmenler** organize edebilir. Öğrenci ihtiyaçları doğrultusunda yapılan öğretimsel uyarlamalarla her öğrencinin öğrenme etkinliklerin üst düzeyde faydalanmasını sağlayabilir.

Öğretimin Bireyselleştirilmesinin ve Öğretim Uyarlamalarının Önemi

Sınıflarda bulunan öğrencilere bakıldığında tek tip öğrenci profili olmadığı ve bireysel farklılıklardan dolayı çeşitli performans düzeylerine sahip öğrencilerin bulunduğu görülmektedir. Özel eğitim okullarında ve kaynaştırma/bütünleştirme kapsamına giren tüm sınıflarda çok sayıda özel eğitim ihtiyacı olan öğrenci bulunmaktadır. Özel eğitime ihtiyacı olan öğrenciler, yeni bir konuyu öğrenirken ilgili konuyu kavramış gibi görünse de diğer öğrencilerden daha fazla desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu öğrencilerin her birinin var olan performansları kapsamında üst düzeyde öğrenebilmesi, öğrenme ihtiyaçlarının ve bireysel özelliklerinin dikkate alınmasına bağlıdır. Bu da ancak öğretimlerde öğrenciye özgü uyarlamalar yapılarak öğretimlerin bireyselleştirilmesiyle mümkün olabilir (Mastropieri & Scruggs, 2016; Renzulli vd., 2000).

Öğretimin Bireyselleştirilmesinin ve Öğretim Uyarlamalarının Ortaya Çıkış Gerekçeleri

Sınıflarda bulunan öğrencilere eşit öğrenme fırsatları sunabilmek ve öğrencilerin var olan performansları kapsamında üst düzeyde öğretimler gerçekleştirebilmek önemlidir. Bunun için öğrencilerin başarılı olduğu öğrenme biçimlerinin farkında olmak ve öğretilcek içerikleri buna uygun bir biçimde sunmak gerekmektedir. Bu kapsamda özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilere öğretim yapan **öğretmenlerin öğretim yaklaşımlarını gözden geçirerek gerekli uyarlamaları** yapmaları gerekmektedir.

Öğretimin Bireyselleştirilmesinde ve Öğretim Uygulamalarında Temel Uygulama İlkeleri

Öğretimin bireyselleştirilmesinde ve öğretim uyarlamalarında esas alınması gereken bazı uygulama ilkeleri bulunmaktadır. Bunlar:

- Tüm öğrenciler **öğrenebilir ve öğretmenler öğretebilirler**.
- Her öğrencinin eğitimden **en yüksek düzeyde faydalanma hakkı** vardır.
- Her öğrencinin gelişimi takip edilmeli ve ilerleme gösterenler **ödüllendirilmelidir**.
- Her öğrencinin ortak, farklı ve **bireysel gereksinimleri** vardır. Tüm öğrencilerin farklı, ortak ve kendine özgü ihtiyaçları vardır.

Öğretim bireyselleştirilirken öğrencilerin **ilgileri, öğrenme profilleri, hazırbulunuşlukları** vb. değişkenler göz önünde bulundurularak süreç ve ürün üzerinde uyarlamalar yapılır.

Öğretimin Bireyselleştirilmesinin ve Öğretim Uyarlamalarının Kapsamı

Öğretimi öğrencilere göre uyarlamak isteyen bir öğretmen aşağıda belirtilen alanlarda düzenlemeler yapabilir. Bu düzenlemeleri gerçekleştiren bir öğretmenin sınıf yönetimi de **olumlu** yönde etkilenecektir.

- Fiziksel düzenlemeler
 - Sürece yönelik düzenlemeler
 - Sınıf iklimine yönelik düzenlemeler
 - Öğretimsel düzenlemeler
 - İşleyişle ilgili düzenlemeler
- a) Fiziksel düzenlemeler**

En az 1 Soru Çıkar

Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için yapılacak fiziksel düzenlemeler sınıfın genel fiziki yapısı, araç-gereçlerin düzenlenmesi ve ulaşılabilirlik olarak üç başlık altında toplanabilir.

• Sınıf ortamının genel fiziki yapısı

Sınıf ortamındaki ısı, ışık ve gürültü miktarı, renk, büyüklük vb. fiziki özelliklerdir. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler, düşünüldüğünde bazı yetersizlik grupları gürültüden daha fazla etkilenebilir örneğin dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan öğrenciler, yetersizliklerinden dolayı dikkatini toplama problem yaşarlarken bir de dışarıdan gelecek gürültü bunu daha da güçleştirecektir. İşitme yetersizliği olan öğrencilerin bulunduğu ortamın gürültülü olması sesleri ayırt etmeden zorlamalarına sebep olur.

Sınıfın fiziki olarak çok büyük ya da çok küçük olması da olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınıf gereğinden fazla büyük olduğunda öğretmenin sınıfı kontrolü zorlaşır. Ayrıca konuşma sesleri ortamda dağılarak zor anlaşılabilir. Bu durum tüm öğrenciler için olumsuz bir koşul olmakla birlikte işitme yetersizliği olan öğrenciler için daha da önemlidir. Sınıf gereğinden fazla küçük olduğunda öğrenciler rahat hareket edemezler. Fiziki olarak yakın oldukları için birbirlerinden daha çabuk etkilenebilirler. Kalem açma, kalemini yere düşürme, sayfa çevirme gibi küçük fiiller diğer öğrencilerin kolay bir şekilde dikkatini dağıtabilir.

• Sınıf ortamındaki araç-gereçlerin düzenlenmesi

Sınıfta bulunan sıra, masa, sandalye, yazı tahtası, akıllı tahta, kitaplık, harita gibi sınıf ortamındaki araç-gereçlerin öğrencilere göre düzenlenmesi öğretimleri daha etkili kılabilir. Bazı araç-gereçler, davranış kontrolünde zorlanan, dikkat problemi yaşayan ya da duyuşsal alanlarda güçlüğü olan öğrencilerin içinde bulundukları durumları daha da zor hale dönüştürebilir. Öğrencilerin oturma düzenleri planlanırken dikkat edilmesi gereken bazı durumlar vardır. Bunlar:

- **Ön sıralara davranış problemi olan öğrencilerin oturtulması** öğretmenin kontrolü açısından daha kolay olur.
- **Görme ya da işitme yetersizliği** olan öğrencilerin öğretmenlerini en rahat görebilecekleri ya da **duyabilecekleri konumlara** oturtulması daha işlevsel olur.
- Dikkat problemi olan öğrencilerin ortamda bulunan **dikkat dağıtıcı araç-gereçlerden uzağa** oturtulması daha faydalı olur.
- Sıraların yerleştirilme düzeninin geleneksel olarak arka arkaya dizim şeklinden **daha farklı şekillerde dizilmesi (Örneğin, U şeklinde) öğretimlerin daha etkili olmasına** katkı sağlayabilir.
- Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin sınıf arkadaşları tarafından dışlanmayacak konumlara oturtulması önemlidir.
- Oturulacak yer seçimlerinde **öğrenci tercihleri** dikkate alınmalıdır ancak **öğrenci özellikleri** göz ardı edilmemelidir.
- Öğrencilerin **gün içinde yerlerinin değiştirilmesi** aynı yerde oturmaktan sıkılan öğrenciler için faydalı bir yaklaşım olabilir.

• Ulaşılabilirlik

Ulaşılabilirlik, birçok ülkenin yasal düzenlemelerinde yer alan önemli bir kavramdır. Bu kavram, öğrenciler için **hem fiziksel** olarak çevrenin ulaşılabilir olmasını **hem de programların** ulaşılabilir olmasını içerir. Özellikle özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin bulunduğu ortamlarda onları sınırlandıracak her türlü engelin ortamdaki kaldırılmasını gerektirir. Eğitim programları öğrenci performansları göz önünde bulundurulacak şekilde oluşturulmalı ve uygulanmalıdır.

Yapılacak düzenlemelerle ilgili özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin durumları göz önünde bulundurulmalı ve bu düzenlemeler hakkında **öğrenciler bilgilendirilmeli** ve onların **fikirleri alınmalıdır**.

b) Sürece yönelik düzenlemeler

Öğretmenler, eğitim-öğretim yılının başında öğrencilere yönelik beklentilerini planlamalı ve eğitim-öğretim sürecine yönelik planlarını öğrencilere açıkça ifade etmelidir. Bu kapsamda genel ilkeleri belirleme, **sınıf kurallarını tanımlama**, sınıf rutinleri oluşturma gibi sınıfın işleyişi ile ilgili düzenlemeler planlanır ve öğrencilere aktarılır.

Genel ilkeler, öğrencilerden yapması istenen davranışları ve yöneticilerin ve öğretmenlerin davranış biçimlerini içerir. Tüm öğrencilere eşit davranmak, saygılı olmak, sorumluluk sahibi olmak, güvenilir, kibar ve üretken olmak gibi davranışlar bunlardan bazılarıdır. Bireylerin içinde bulunduğu ortamlarda kendisinden beklenen rol, sorumluluk ve görevleri bilmesi onları ilgili davranışları yapmaya yönlendirir.

Sınıf kuralları, öğrencilerin yapması istenen davranışlardır. Öğrencilerin belirlenen kurallara uyması, **öğretimlerin etkili olmasının ön koşulu** olarak kabul edilebilir. Kuralları oluştururken öğrencilerin de sürece dahil edilmesi önemlidir. Sınıf kuralları oluştururken dikkat edilmesi gereken bazı kriterler bulunmaktadır. Bunlar:

- Sınıf kuralları **yedi maddeyi aşmamalıdır**. **sos** Aksi takdirde hatırlanması zor olabilir.
- Kurallar belirlenirken öğrenciler **sürece dahil** edilmelidir.
- Kurallar olabildiğince **kısa ve anlaşılır** bir şekilde ifade edilmelidir.
- Kurallar belirlendikten sonra **her kural açıklanmalı** ve öğretimi yapılmalıdır.
- Kurallara uymadığı zaman sonucunda ne olacağı **açık bir şekilde** ifade edilmelidir.
- Kurallar **olumlu ifadelerle oluşturulmalıdır**.
- Sınıfa yeni öğrenciler katılırsa kurallar **yeniden** gözden geçirilmelidir.
- Belirlenen kurallara yönelik ipucu niteliğinde **hatırlatıcılar** kullanılmalıdır.

Sınıf rutinleri, öğrencilerin sınıfa girmeleriyle birlikte ders materyallerini ve sınıfta bulunan eşyaları kullanma, derse başlama, ödevlerini teslim etme, ders esnasında dersi dinleme, söz hakkı alma, sınav olma, izin isteme, yardım talebinde bulunma gibi birçok davranış şeklini içerir.

c) Sınıf iklimine yönelik düzenlemeler

Sınıf iklimi, bir sınıfın sosyal ve psikolojik özellikleri ile ilgilidir. Olumlu sınıf ikliminin öğrenciler üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu öğrenciler sınıf ortamında daha rahat, mutlu ve arkadaşça tutumlar gösterirler. **Olumlu sınıf iklimine sahip sınıflarda özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin öğretmenleri ve arkadaşları tarafından kabul oranı yüksek olur.**

d) Öğretimsel düzenlemeler

Öğretimsel düzenlemeler, iki başlık altında incelenebilir. Bunlardan biri **öğretim yöntemlerinin uyarlanması** diğeri ise **öğrenci gruplarının oluşturulmasıdır**.

Öğretim yöntemlerinin uyarlanması, öğretmek istenen bilgi ve becerileri öğrencilere kazandırmak için öğrenci gereksinimleri doğrultusunda farklı öğretim yöntemlerinin kullanılmasını içerir. Uygun yöntemle karar verirken; **“a) hangi konu, b) hangi öğrenciye, c) hangi yöntemle daha kolay öğretilebilir?”** sorularının cevapları göz önünde bulundurulur. Öğretmenlerin öğretim sürecinde farklı yöntemler kullanması tüm öğrenciler için etkili sonuçlar verirken özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için bu durum daha da önemli hale dönüşmektedir.

Öğrenci grupları oluşturma; Bu yöntemde öğretmenler öğrencileri bireysel özelliklerine göre gruplara ayırarak öğretim yapar. **Performans düzeylerine, öğrenme hızlarına, öğrenme tarzlarına** göre **benzer ya da zıt** özelliklerdeki öğrenciler bir araya getirilebilir. Diğer bir gruplama ise öğretmenin kullandığı öğretim yöntemine göre yapılabilir. Gruplara ayrılan öğrencilere **büyük grup, küçük grup ya da bireysel olarak öğretim** yapılır.

Büyük grup eğitimi; Genellikle grupta bulunan öğrencilerin **tamamıyla** aynı hedefleri gerçekleştirmek üzere öğretim yapılır. Az sayıda öğretmenin çok sayıda öğrenciye öğretim yapması büyük grup öğretiminin **avantajlarından**dır. Ayrıca özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin sınıftaki diğer öğrencilerden ayırtırmadan grubun içinde yer alması da büyük öğretiminin **olumlu bir yönüdür**.

Küçük grup eğitimi, program hedeflerine ya da **güçlük yaşayan öğrenciler (genellikle özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler) için** tercih edilir. Küçük gruplara benzer performans düzeyine sahip öğrenciler dahil edilebileceği gibi farklı performans düzeyine sahip öğrenciler de katılabilir. Küçük gruplar, genellikle **iki ile altı arasında öğrenciden** oluşturulur. **DİKKAT**

Bireysel öğretim, **özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilere** bire bir yapılır. Bireysel öğretimin avantajı, doğrudan öğrencinin eksik olduğu bilgi ve beceriler üzerine odaklanarak eksiklerin tamamlanmasına yönelik olmasıdır. Bireysel öğretim tek bir öğretmen ile gerçekleştirilebileceği gibi ek

olarak yardımcı bir öğretmenle de gerçekleştirilebilir.

e) İşleyişle ilgili düzenlemeler

Öğretimlerin okul çapında öğrenci gereksinimlerine uygun olarak bireyselleştirilmesine yönelik temel uyarlamaları içerir. Bu kapsamda aşağıda belirtilen alanlara yönelik uyarlamalar yapılabilir.

- Yönetici ve öğretmen **sorumluluklarında** uyarlama
- **Zamanda** uyarlama ve düzenleme
- **Ödevlerde** uyarlama
- **Sınavlarda** uyarlama

Yönetici ve öğretmen sorumluluklarında uyarlama

Yöneticiler, okul çapında yapılacak uyarlamalarla ilgili zemin hazırlamalıdır. Öğretmenleri gerekli uyarlamaları yapmaları hususunda teşvik edebilirler. Uyarlamalar konusunda öğretmenlerle aileler arasında köprü görevini üstlenirler. Bununla birlikte uyarlamalar için ihtiyaç olan **araç-gereçleri** temin etmek ve **fiziksel çevreyi düzenlemek** de yöneticilerin görevleri arasındadır.

Öğretmenler, konuları itibarıyla öğrenci özelliklerini ve ihtiyaçlarını analiz etmede baş rolü üstlenirler. Öğrenci özellikleri ve ihtiyaçları kapsamında yapılacak uyarlamaları belirler ve bunları uygular. Bunun yanı sıra **zamanı, ödevleri ve sınavları** öğrenci özelliklerine göre uyarlama ve düzenleme görevi de öğretmenlere aittir.

Zamanda uyarlama ve düzenleme

Bu uyarlamaların ilki öğretim hızına yönelik olabilir. Öğretimler, öğrencilerin **öğrenme hızına** uygun bir şekilde sürdürülmelidir. İkincisi, öğrencilerin **dikkat süreleri** farklılık gösterebilir. Öğretimler yapılırken öğrencilerin dikkat süreleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Ödevlerde uyarlama

Öğretmenler, her öğrenciye aynı ödevi vermek yerine öğrenci ihtiyaçları doğrultusunda ödev içeriklerini değiştirmelidir. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler düşünüldüğünde verilen ödevler diğer öğrencilerle **aynı zorluk ve uzunlukta olmamalıdır.**

Sınavlarda uyarlama

Sınav soruları öğrencilerin **performans düzeyini uygun** zorlukta hazırlanmalıdır. Sınav süresi, özel eğitime ihtiyacı olan bazı öğrenciler için **daha uzun tutulabilir.** Sınav türünde ise öğrencinin gerçek performansını yansıtabilmesi için çoktan seçmeli, boşluk doldurma, doğru-yanlış, yazılı ya da sözlü olmak üzere en uygun olanın seçilmesi gerekir. Öğrenciye **en uygun sınav türünü** seçerken yetersizlik durumuna göre seçim yapmak iyi bir kriter olabilir. Az gören bir öğrenciye sözlü sınav yapmak, konuşma bozukluğu olan bir öğrenciye yazılı sınav yapmak ya da ince motor becerileri zayıf olan bir öğrenciye çoktan seçmeli soru sormak uygun olur.

ÖZEL YETENEK KAVRAMI VE TÜRKİYE'DE ÖZEL YETENEKLİLERİN EĞİTİMİ

1. Özel Yeteneğin Tanımı ve Özel Yetenek Kuramları

1.1. Özel Yetenek Nedir?

Özel yetenek kavramı **üstün zeka ve üstün yetenek** kavramları şeklinde de zaman zaman aynı, zaman zaman farklı anlamı işaret ederek karşımıza çıkmaktadır. Aslında karmaşa kısmı **“giftedness”** kelimesinin yabancı dilden Türkçe'ye çevrilmesiyle başlamaktadır. Türkiye'de 2013 yılından bu yana **“özel yetenek”** kavramının kullanılmasına karar verilmiştir. Özel yetenek kavramının tanımı Millî Eğitim Bakanlığı (2013) tarafından yayınlanan **özel yetenekli bireyler strateji ve uygulama planında “Özel yetenekli birey;** zeka, yaratıcılık, sanat, liderlik kapasitesi, motivasyon veya özel akademik alanlarda yaşıtalarına göre yüksek düzeyde performans gösteren bireydir.” şeklinde yapılmıştır.

Geçmişte bugüne özel yetenek kavramına ilişkin tanımlar incelendiğinde dikkat çeken nokta, **tekil bir bakış açısından çok boyutlu bir bakış açısına doğru değişim** görülmesidir. Örneğin yüzyılda Terman üstün zekalıları, standart zeka ölçeklerinde ilk %1'lik dilime girenler olarak ele almış ve üstün zekayı, **zeka testi puanıyla ilişkilendirmiştir.** 20. yüzyılda dikkat çeken **Marland Raporu'nda** ise üstün zekanın birden fazla alanda görülebileceği vurgulanmıştır. Bu alanlar genel **zihinsel** alan, **özel akademik** alan, **yaratıcı-üretken** alan, **liderlik** alanı, **sanat** alanı veya **psikomotor** alan olabilir.

1.2. Öne Çıkan Özel Yetenek Kuramları

Özel yetenek nedir diye düşündüğünüzde zihninizde pek çok **farklı cevap** beliriyor olabilir. Yüksek zeka düzeyi, hızlı düşünme, problem çözme yeteneği, belki belli bir spor dalında yetenek veya bir enstrümanı çok iyi çalabilme, başarılı bir liderlik sergileme, bir hastalığa çare bulma, sınavlarda üstün başarılar elde etme gibi son derece çeşitli özellikler özel yetenek kavramını tanımlamak için akıllara gelebilir.

Bu bölümde farklı bakış açılarıyla özel yetenek ele alınmış ve alan yazında öne çıkan birkaç kuram paylaşılmıştır.

1.2.1. Üçlü Halka Kuramı

Özel yetenek konusunda ilk akla gelen temel kuramlardan biri **Renzulli (1978)** tarafından ortaya konan Üçlü Halka Kuramı'dır. Bu kuram özel yeteneğin bazı bileşenlerden oluştuğunu öne sürer. Bunlar **ortalama üstü yetenek, yaratıcılık ve motivasyondur. Bireyde bu bileşenlerin biri eksik olursa özel yetenek ortaya çıkamaz. Ortalama üstü yetenek**, genel veya özel yetenek şeklinde karşımıza çıkabilir. Sözel veya sayısal muhakeme genel yeteneklere, yabancı dil veya istatistik gibi spesifik alanlarda özel yeteneklere örnek olarak verilebilir. **Yaratıcılık** bileşeni akıcı, esnek, özgün düşünmeyle, merakla, yeniliklere açık olmayla ilgilidir. **Motivasyon** ise kişinin çalıştığı alana tutkuyla bağlanmasıyla, odaklanabilmesiyle ilgili bir bileşendir.

1.2.2. Beşgen Kuramı

Sternberg ve Zhang (1995) tarafından ortaya konan Beşgen Kuramı özel yeteneğin ortaya çıkması için bazı ölçütlerden bahseder. Onlara göre birini özel yetenekli olarak tanımlamak için şu beş ölçüt karşılanmalıdır:

- Mükemmellik,
- Nadirlik,
- Kanıt,
- Üretkenlik,
- Değer.

Mükemmellik kriteri, bireyin bir ya da birkaç alanda olağanüstü performans göstermesi gerektiğini işaret eder. Nadirlik kriteri, bireyin üstün olduğu yetenek alanında, bireydeki mükemmellik düzeyinin az rastlanır olması gerektiğini anlatır. Kanıt kriterine göre, zekanın bilimsel olarak geçerlik kazanması için testlerle ya da somut durumlarla ispatlanması ve bireyin belli bir alanda üstünlüğünü göstermesi gerekir. Üretkenlik kriteri, bir alanda ürün ortaya koymayı ve bunun bir kereden fazla tekrarlanabilir olması gerektiğini anlatır. Değer kriterine göre, bireyin özel yeteneğinin, içinde bulunduğu toplum tarafından değerli bulunması gerekir.

1.2.3. Bulanık Kuramı

Sak (2021) tarafından ortaya konan kurama göre özel yetenek adeta **sınırları olmayan bulutsu bir yapıdadır**. Kuramda yetenek gelişimi sürecinde hem bileşenlere hem de gelişime değinilmiştir. Kuramın ana bileşenleri **yatkinlik, uyarıcı koşul ve etkileşimdir**.

Bellek, muhakeme gibi **zihinsel yatkinlikler** da ilgi, benlik gibi **zihinsel olmayan yatkinlikler** özel yeteneğin ortaya çıkması için gereklidir. Her iki tür yatkinlik da eşit derecede önemlidir. Ancak bu yatkinliklerin sayıları ve büyüklükleri belli değildir. Özel yeteneğin oluşumu için mutlaka uyarıcı çevreyle etkileşime girmeleri gerekir. Bir yatkinlik çeşitli ve çok fazla uyarıcı tarafından uyarılabilir. **Uyarıcı koşul bileşenine nesneler, toplum, çevre** örnek olarak verilebilir. Uyarılma kişisel bir deneyimdir; biri için uyarıcı faktör başka biri için gerekli veya yeterli olmayabilir. Bazen de bir uyarının rolünü bazen başka bir uyarın gerçekleştirebilir. **Etkileşim bileşeni** ise kuramda diğer bileşenleri birbiriyle olan ilişkilerine dikkat çeker. Özel yeteneğin oluşumunda bireysel **yatkinlikler** ve çevresel değişkenler, kendi içerisinde ve birbiriyle etkileşime girmelidir.

1.2.4. Ayrımsal Üstün Zeka ve Üstün Yetenek Kuramı

Özel yetenek çalışmalarında üstün zeka ve üstün yetenek kavramlarının ayrı ayrı tanımlanabileceğini iddia eden **Gagne (2005, 2013)** **Ayrımsal Üstün Zeka ve Üstün Yetenek** Kuramı'nı ortaya koymuştur. Kuramda üstün zekanın üstün yeteneğe dönüştüğü ve bu süreçte **öğrenme-uygulama, katalizörler ve sans boyutlarının** da rol aldığı belirtilmiştir.

Kurama göre **üstün zeka; doğuştan var olan mental ve fiziksel** alanlara ait yetenekleri ifade etmektedir. **Mental alanlar; bilişsel**, yaratıcı, algısal ve sosyal becerileri ifade eder. **Fiziksel alan** ise **spor** ve **müzik** gibi alanlarda görülen becerileri içerir. **Üstün yetenek;** ise doğuştan var olan üstün zekanın sistematik bir **eğitim ve öğrenme süreci ile** yeteneğe dönüşmüş halidir. Bu süreçte çeşitli katalizörler etkili olur. Kuramda katalizörler **içsel ve çevresel** olarak ele alınmıştır. **İçsel katalizörler** motivasyonel değişkenleri ve kişilik özelliklerini ifade eder. **Çevresel katalizörler** ise uygun eğitim olanakları, aile, sosyal yapı, sosyo-ekonomik durum gibi değişkenleri içerir. Üstün zekanın üstün yeteneğe dönüşüm sürecinde etkili olan diğer boyutlar **öğrenme-uygulama ve sans** boyutlarıdır. **Öğrenme-uygulama** boyutunda etkili ve sistematik bir eğitim ile üstün zekanın üstün yeteneğe dönüşümünün olumlu etkilenebileceği belirtilir. **Sans boyutu** daha önce bahsedilen boyutları etkileyen en genel boyut olarak değerlendirilebilir.

2. Özel Yeteneklilerin Özellikleri

Özel yeteneklilerin karakteristik özellikleri bazı kaynaklarda **gelişim** alanlarına göre, bazı kaynaklarda **yaş** gruplarına göre sınıflara ayrılmıştır. **Gelişim dönemleri** açısından bakıldığında bilişsel gelişimleri ve dil gelişimleri genellikle birbiriyle ilişkili görülüp bu alanlardaki öne çıkan karakteristik özellikler; uzun dikkat süresi, güçlü bellek, çabuk öğrenme ve öğrendiğini transfer etme, erken dil gelişimi olarak sıralanabilir. Fiziksel gelişimle ilgili özellikler incelendiğinde **birbirine zıt özelliklere** rastlanabilir. Bazı kaynaklarda özel yeteneklilerin çok sağlıklı, bazılarında çelimsiz oldukları geçer. Özel yeteneklilerin sosyal duygusal alandaki karakteristik özellikleri Ayas ve Kirişçi (2017) tarafından gelişmiş mizah, sosyal duyarlılık ve mükemmeliyetçilik olarak sıralanmıştır. Sosyal duygusal gelişim alanı da farklı kaynaklarda farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Örneğin bir bakış açısına göre özel yetenekliler sosyal-duygusal açıdan güçlüdür; bir diğer bakış açısına göre ise hassastır.

Çocuklarda yaygın olarak görülen özellikleri bilmek, özel yetenek potansiyeli taşıyanları belirlemede yardımcı olabilir. Özel yetenekli çocuklarda görülen dikkat çekici özellikler;

- Akranlarına göre erken ve **ileri düzeyde dil gelişimi** olması,
- Genellikle **erken okuma** ve okumayı kendiliğinden öğrenme,
- **Asenkronize** gelişim gösterme,
- Empati, sorumluluk gibi özelliklerde erken gelişim gösterme,
- Duygusal açıdan hassas olma,
- Liderlik eğilimi gösterme,
- Meraklı olma, çok soru sorma,
- Yaşından **ileri düzeyde mizah** yeteneği olması,
- Mantık, muhakeme gibi becerilerde erken ve hızlı gelişim gösterme,
- **Mükemmeliyetçilik** eğilimi gösterme,
- Sosyal, toplumsal olaylara, evrensel değerlere karşı **duyarlı** olma,
- **Geniş hayal gücü ve yaratıcılık** gösterme,
- Geniş ilgi alanına sahip olma ve bazı konulara **derin ilgili olma**.

Elbette bu özellikler her özel yetenekli bireyde görülmeyebilir. Özel yeteneklileri normal gelişim gösteren akranlarından ayıran özellikler olduğu kadar, kendi içlerinde birbirinden farklı kılan özellikleri de vardır.

Özel yetenekliler grubun içinde farklı olan ikinci gruplar vardır. Bu bireylere iki kere özeller adı verilebilir. **Savantlar**, **zihinsel sınırlılıklarla** beraber **en az bir alanda normalüstü** yeteneğe sahip olan kişilerdir. **Williams** sendromu olanlar da **savant kişiler gibidir ancak onların aksine oldukça sosyaldirler**. **Özel öğrenme güçlüğü olan özel yetenekliler** de iki kere özel bireyler için örnek oluşturabilirler. Ayrıca **deha çocuklar** da özel yetenekli çocuklar kategorisinde yer alıp **çocuk yaşta yetişkin performansı gösteren çocuklardır**.

3. Özel Yeteneklilerin Tanınması

Alan yazındaki kapsamlı bir tanıma göre ise tanılama; özel eğitime muhtaç çocukların sorunlarının ne olduğunu, bunun derecesini ve onlara nasıl eğitim verip nasıl yardım edilebileceğini belirlemek amacıyla zihinsel, sosyal, bedensel alanlarda zayıf ve güçlü olduğu yönlerini, kişilik yapısını ve değerlerini saptamak amacıyla yapılan bilimsel uğraşa denir. Bu işlemlerde önemli olan bireylerin **güçlü ve zayıf** yönlerini belirleyerek ihtiyaçlarını ortaya çıkarmaktır.

Özel yetenek konusundaki tanımlar ve kuramlar hatırlanırsa kavramın sadece zeka puanıyla değil pek çok bileşenle ve gelişim süreciyle ifade edildiği hatırlanacaktır. Dolayısıyla özel yeteneği tanılamak için sadece zeka puanını ölçme anlayışı da değişmeye mecbur kalmıştır. Bu konuda Clark (1997) özel yeteneğin tanınmasında öğretmenlerin aday gösterme formları, öğrencinin gelişim alanlarına ilişkin öğretmen raporları, öğrencinin aile hayatıyla ve sağlık durumuyla ilgili spesifik durumları içeren öyküsü, akran değerlendirme formları, okul ve okul dışı ilgi ve tutum envanterleri, öğrencinin çalışmaları, tarama testleri ve grup zeka testleri kullanılarak çok boyutlu ve aşamalı bir süreç önermiştir.

Özel yeteneklilerin tanınmasını kısa birkaç adımda veya daha detaylı basamaklar halinde ele alan kaynaklar vardır. Tanılama sürecinde izlenecek ana adımlar; özel yetenek potansiyeli taşıyan öğrencileri tanılamaya **aday gösterebilmek**, bir **tarama** aşamasından geçirmek, daha **detaylı bir ölçmeye** almak ve bireyle ilgili **karar vermek** şeklinde özetlenebilir.

Aday gösterme aşaması isminden de anlaşılacağı gibi öğrencinin özel yetenek tanısına henüz aday olduğu aşamadır. Öğrencinin kendisi, akranları, ailesi, öğretmenleri aday gösterme aşamasında rol

alabilirler. Bu aşamada özellikle öğretmenlere önemli roller düşmektedir. Aday gösterme aşamasında elbette öğrenci kendi ilgi ve yetenek düzeyiyle ilgili bir fikre sahiptir ve özel yetenekle ilgili bir program başvurusu varsa kendini aday gösterebilir. Ancak küçük yaşta bir öğrenci programlardan haberdar olma veya aday girişimci olma konusunda yetersiz kalabilir. Akran aday göstermesi de belli düzeyde bilgi verse bile tek başına kullanıldığında yanıltıcı olabilir. Örneğin bir çocuk çok sevdiği bir arkadaşını yetenekli bulmasa da olumlu değerlendirirken hoşlanmadığı bir arkadaşını yetenekli bulsa bile olumsuz değerlendirebilir. Ailelilerin ise bazen aşırı mütevazı olması bazen de çocuklarının gelişimlerine uygun davranışlarını olağanüstü bulmaları gibi nedenlerle aday göstermeleri kısmen yanıltıcı olabilir. Bu aşamada **öğretmenler** çocukları akranlarıyla daha nesnel kıyaslayabildikleri ve öğrencileri iyi tanıdıkları için aday gösterme konusunda diğer bireylere göre **daha sağlıklı veriler sunabilirler**. Öğretmenlerin öğrencileri aday gösterebilmesi aslında öğrencileriyle geçirdikleri zaman içinde oluşan gözlemlerinin bir sonucudur. Yine de bazı aday gösterme formları öğretmenler için yararlı olabilir. Bu formlara Dağlıoğlu'nun (1995) ikinci ve beşinci sınıf aralığındaki özel yetenekli öğrencilerin belirlenmesinde kullanılması amacıyla geliştirdiği öğretmen gözlem formu bir örnek olarak verilebilir. Bu formda öğretmen her bir madde için öğrencide gözlemlediği sıklık düzeyini işaretlemektedir. Şekil 1'de bu formdan örnek maddeler yer almaktadır.

		Bazen	Sık Sık	Daima
1	Yaşıtlarına göre alışılmış sözcükleri yerinde kullanabilir.			
2	Çok sayıda yeni ve özgün fikir ortaya koyabilir.			
3	Yaşının ötesinde kavrama yeteneği gösterir.			
4	Düşüncelerini, fikirlerini yaşıtlarına göre daha akıcı bir dille ifade edebilir.			

Şekil 1: Öğretmen gözlem formundan örnek maddeler

Tarama aşamasında ise aday gösterilen öğrencilerin tamamını bireysel olarak değerlendirmek zaman ve enerji açısından mümkün değilse bu sayıyı azaltmak için grup ölçekleriyle bir eleme gerçekleştirilir. Eğer böyle bir sınırlılık yoksa tüm öğrenciler aday gösterilmiş gibi tarama aşaması hepsine de uygulanabilir. Örneğin bir okulda özel yetenekli öğrenciler için açılacak bir sınıf için okuldaki bütün öğrenciler bir başarı testiyle taramadan geçirilebilir. Ancak ülke çapında bir programa bütün öğrencilerin aday gösterilmesi her zaman mümkün olmayacağı için sadece aday gösterilenler tarama aşamasına yönlendirilebilir. Grup zeka testleri, başarı testleri bu aşamada kullanılabilecek araçlar arasındadır.

Bireysel ölçme-değerlendirme aşaması aslında tanılama konusunda adı en çok geçen bireysel zeka testlerinin uygulandığı aşamadır. **⚠️ ASIS (Anadolu-Sak Zeka Ölçeği), SB (Stanford-Binet) Zeka Testi), WCZÖ (Wechsler Çocuklar İçin Zeka Ölçeği) en çok bilinen bireysel testlere örnek olarak verilebilir.** Fakat bu aşama bu ölçeklerle sınırlı değildir. Burada kullanılacak araç, tanılamamanın amacıyla, programın içeriğiyle bire bir ilişkilidir. Özellikle akademik becerilerin yoklandığı bir tanılama sürecinde bireysel zeka testi tercih edilebilir, ancak yabancı dil üzerine bir yetenek programı öğrenci arıyorsa elbette dil becerileri ölçülmeye çalışılacaktır. Bunun için o alandaki ilgili araçlar tercih edilmelidir. Bir yaratıcılık testi, belki bir ürün dosyası, yetenek sınavı bu araçlara örnek olabilir.

Son olarak **karar verme** aşamasında bu ana kadar elde edilen veriler bilimsel kurallara uygun şekilde birleştirilir. Bir ekip tarafından bireyin özel yetenekli olup olmadığına karar verilir. Bir zeka testi raporu zeka puanı açısından kolaylıkla yorumlanabilir. Ancak tanılama sürecinde farklı araçlardan da yararlanılmış olabilir ve bu puanlar doğru birleştirilmelidir. Ayrıca pek çok özel yetenek kuramında azim, motivasyon gibi kişilik özellikleri; yaratıcılık gibi zekayla ilişkili ancak farklı boyutlar da yer almaktadır. Dolayısıyla tanılamada yaratıcı bir ürün değerlendirme, grup çalışmalarındaki liderlik becerileri, problem çözmeye odaklanma gibi pek çok özelliğe bakılıyor olabilir. Tüm bunlar özel yetenek tanısının **dikkatli şekilde bir ekip tarafından** verilmesi gerekliliğini göstermektedir.

3.1. Özel Yeteneklilerin Tanılanmasında Öğretmenlerin Dikkat Etmesi Gerekenler

Öğretmenlerin özel yetenekli bir öğrencinin tanılanması dikkat edeceği bazı noktalar şöyle sıralanabilir:

- Öğretmenler öğrencilerini eğitim öğretim etkinlikleri süresince dikkatli şekilde gözlemlemelidir. Öğrencilerinin güçlü ve zayıf yanlarını belirleyebilmelidir. Özel yetenek potansiyeli olabilecek öğrenciler için ne tür yönlendirmeler yapabileceğini bilmelidir.
- Bazı özel yetenek programları, örneğin Bilim ve Sanat Merkezi (BİLSEM) belli dönemlerde tanılama yaparlar. Öğretmenler bu zamanları takip etmeli ve ilgili öğrencilerini aday göstermeyi atlamamalıdır.
- Özel yetenek potansiyeli olan öğrencilerin keşfedilmesinde alan uzmanlarının fikirleri değerlidir.

Öğretmenler çalıştıkları disiplindeki alana özgü uzman ve kurumlardan haberdar olmalıdır. Örneğin matematik öğretmeni bu alanda yetenek potansiyeli olan bir öğrenciyi matematik ve fen alanında eğitim veren **Üstün Yetenekliler Eğitim Programı (ÜYEP)** yetenek sınavlarına başvurması için bilgilendirebilir ve cesaretlendirebilir.

- Özel yetenek potansiyeli olan bazı öğrenciler kolaylıkla fark edilirken bazıları arka planda kalabilir. Öğretmenler özel yetenekliler için kaynaklarda verilen karakteristik özelliklerin tamamını öğrencilerde beklememelidir. Bireysel farklar, gelişim hızı, mizaç, farklı alanlarda yetenek potansiyeli taşıma gibi birçok neden öğrencilerin farklı özellikler sergilemesine neden olabilir. Öğretmenler çok ve çeşitli kaynaktan yararlanarak, yeterli zamanda gözlem yaparak öğrencilerin potansiyelini daha sağlıklı belirleyebilirler. Örneğin ailelerle görüşmeler, farklı branş öğretmenleriyle görüşmeler, aday gösterme formları bu kaynaklara örnek olabilir. Kendisini bireysel çalışmalarda iyi gösterenler, grup çalışmalarında daha başarılı olanlar, sözlü ifade becerisi güçlü olanlar gibi farklı türdeki öğrencileri yakalamak için **öğretimde çeşitliliğe dikkat edilmelidir.**

- Tanılama sırasında dikkat edilecek spesifik bir durum da iki kere özel öğrencilerin belirlenmesidir. Örneğin özel öğrenme güçlüğü olan bir öğrencinin okuma güçlüğü, belki dil alanındaki yetenek potansiyelini gizleyebilir. Bazen de özel yetenek potansiyeli öğrenme güçlüğüne gizleyebilir. Bu nedenle öğretmenler her öğrencinin güçlü ve zayıf yönlerini, dikkatli biçimde gözlemlemelidir. Sözel, görsel, işitsel türlerde araçlardan aynı anda yararlanmak, portfolyo değerlendirme veya dinamik değerlendirme gibi alternatif tanılama yaklaşımlarını tercih etmek iki kere özelleri belirlemede yardımcı olabilir. İki kere özel öğrencilerin veya dezavantajlı özel yetenekli öğrencilerin tanılanmasında sürece dayalı değerlendirmelerin kullanılması doğru tanılama oranını yukarılara çekmektedir. Örneğin hem özel yetenek potansiyeli olan aynı zamanda diskalkuli özelliği taşıyan bir öğrenciyle çalışırken matematik işlemlerini zihinden yapmasına veya tablet, bilgisayar kullanmasına izin verilmesi faydalı olabilir. Tanılama için öğrencinin bu desteklerle gösterdiği özellikleri ve gelişimi dikkate alınmalıdır.

4. Özel Yeteneklilerin Eğitimleri

Özel yetenekli öğrencilerin normal gelişim gösteren arkadaşlarından farklı özellikleri olması, eğitsel ihtiyaçlarını da farklılaştırmaktadır. Örneğin kazanımlara aynı veya başka bir disiplinden eklemeler yapılması, üst sınıflardan kazanımlar çekilmesi içeriği farklılaştırılabilir. Öğrencilerin bir etkinlikte U düzeniyle veya kümeler şeklinde oturmalarını istemek, etkinliğin ilerlemesini tamamen etkileyebilecek bir farklılaştırmadır. Dersle ilgili bir geziye gidilmesi veya derse bir konuk davet edilmesi de farklılaştırmalara örnektir. Öğrencilerin yazılı teslim edecekleri ürünlerini birer afiş veya poster şeklinde hazırlamaları da çıktıları farklılaştırabilir.

Özel yeteneklilerin eğitimi alanındaki farklılaştırmaları farklı boyutlarda görmenin mümkün olduğu anlaşılmıştır. Bu öğrencilerle gerçekleştirilen eğitsel uygulamalar yaygın olarak **gruplama**, **zenginleştirme** ve **hızlandırma** başlıklarında toplanır. Ayrıca **mentorluk** uygulaması da özel yeteneklilerin eğitim stratejileri kapsamında değerlendirilebilir.

4.1. Gruplama

Gruplama stratejisi adından da anlaşıldığı gibi özel yetenekli öğrencilere grup halinde eğitim verilmesiyle ilgilidir. Ancak bu gruplar **tamamen özel yeteneklilerden** oluşabileceği gibi, **farklı yetenek düzeyindeki öğrencilerden de oluşabilir.** Benzer şekilde gruplama zamanı **bütün okul zamanını** kapsayabileceği gibi, sadece belli zamanlarda da yapılabilir. Davis ve Rimm (1998) gruplama türlerini **tam zamanlı homojen sınıflar**, **tam zamanlı karma sınıflar** ve **yarı zamanlı ya da geçici gruplamalar** olarak üçe ayırmışlardır. **Ayrı bir tanılama süreci**, öğretim programı, değerlendirmesi olan özel okullar, tam zamanlı homojen sınıflara örnek olabilir. **Normal öğrencilerle** birleştirilmiş özel yetenekliler grubu tam zamanlı karma sınıflara örnek olabilir. **Destek eğitim odaları** ise geçici gruplamalara örnek olabilir.

Gruplama türlerinin bazıları okul içinde, bazıları okul sonrasında ve hatta okullar arasında uygulanabilir. Öğretmenlerin sınıfta zaman zaman yararlanabileceği gruplama türlerine ise farklı yetenek gruplamaları örnek olarak verilebilir:

Sınıf içi benzer yetenek grupları: Bu gruplama türü ile sınıfta ders etkinlikleri yürütülürken benzer yetenek profiline sahip öğrenciler aynı gruplara yerleştirilirler. Belli etkinliklerde özel yetenekli öğrenciler aynı grupta yer alarak düzeylerine uygun şekilde çalışabilirler.

Sınıf içi karışık yetenek grupları: Karışık yetenek grupları yaygın olarak kullanılan bir gruplama türüdür. Bu tür gruplama ile öğrenciler yetenek düzeylerine bakılmaksızın öğretmenlerin tercihlerine göre veya öğrencilerin kendi isteklerine göre birkaç kişilik gruplara ayrılırlar. Bu gruplamada farklı yetenek düzeyindeki öğrencilerin **birbirlerinin eksik yanlarını gidermesi** beklenir.

Sınıf içi çok düzeyli gruplar: Çok düzeyli gruplama, bir tür sınıf içi karışık yetenek grubudur. Öğretmenler, öğrencileri belirli düzeylere ayırarak her bir gruba **bir üst düzey, birkaç tane ortalama ve**

bir de düşük performans gösteren öğrenci atarlar.

4.2. Zenginleştirme

Özel yeteneklilerin eğitimlerinde zenginleştirme uygulamaları için öğretim **programının kendisini** ve **eğitim olanaklarını** çeşitlendirerek eğitim öğretim sürecini normalin ötesine taşımak denebilir. Zenginleştirme türlerine **içerik transferi, müfredat daraltma, bağımsız çalışma, öğrenme merkezleri, saha gezileri ve okul sonrası programlar** örnek olarak verilebilir. Özel yetenekli öğrenciler için hazırlanmış programlarda en sık tercih edilen farklılaştırma stratejisi zenginleştirmedir. Yeni ders konularıyla içerik, yeni teknik ve yaklaşımlarla süreç, farklı türde çıktılarla ürün zenginleştirmesi yapılabilir.

4.3. Hızlandırma

Hızlandırma, bir eğitim programının çeşitli uyarlamalarla **normal süresinden daha önce tamamlanmasıdır**. Hızlandırma özel yetenekli bireylerin eğitiminde özellikle akademik anlamda oldukça etkilidir. Bu stratejinin okula erken başlama, sınıf atlama, üstten ders alma, sınavla ders geçme gibi öğrencinin özelliğine göre seçilebilecek türleri vardır.

Öğretmenler sınıfta hızlandırmadan yararlanmak için öncelikle öğrencinin düzeyinden haberdar olmalıdır. Çünkü hızlandırmayla öğrenciye yapamayacağı kadar zor bir görev vermek hedeflenmemektedir. Örneğin ortaokul düzeyinde fen bilimleri dersi için özel yetenekli öğrencilere yönelik bir içerik hızlandırması şöyle yapılabilir: Hücre konusu 7. sınıf öğretim programında yer alıyor olabilir, özel yetenekli öğrencilerin bu bilgileri bildiğine emin olduktan sonra bu kısım hızlıca geçilerek, 8. sınıf veya daha ileri düzeyden hücre konusuyla ilgili içerik aktararak hızlandırma yapılabilir.

Farklılaştırma yaparken birkaç stratejiyi birlikte kullanmak daha etkili olabilir. Ayrıca hızlandırma, zenginleştirme, grupta yaparken dikkat edilmesi gereken önemli noktalar şöyle sıralanabilir:

- Farklılaştırma planlı olmalı, **gelişigüzel etkinlik yığını olmamalıdır**. Çok çeşitli etkinlik, yöntem, teknik kullanmak en iyi farklılaştırma anlamına gelmez. Uygulamalar **bir plan dahilinde**, ulaşılmak istenen kazanımlar ne ise onlara yönelik şekilde seçilmelidir.
- Farklılaştırma yapılırken öğrencilerin düzeyi, ilgi ve yetenek alanları belirlenmelidir. Öğrencilere zorluk düzeyi çok yüksek veya çok düşük görevler vermekten kaçınılmalıdır.
- Farklı dersler ortak temalar altında ele alınmalı ve disiplinlerarası bağlantılar kurulmalıdır. Özel yetenekli öğrencilerle çalışırken temalardan yararlanılması çok farklı alanlar arasında ilişki kurmaya fırsat verecektir. Örneğin değişim gibi bir tema sözel, sayısal ve hatta fiziksel alandaki pek çok derste ortak olarak kullanılabilir.
- Öğrencilere çalışmalarını gerçek dinleyicilere sunma fırsatı verilmeli ve böylece öğrenciler motive edilmelidir. Farklılaştırma yapılırken hem öğretmenler hem de öğrenciler için normalde olanın ötesine gidilmesi söz konusudur. Öğrencilerin bu gibi çalışmalarda devamlılık göstermesi için çalışmalarının dönütler alması ve hedef kitleyle buluşması son derece önemlidir.

4.4. Türkiye’de Özel Yeteneklilere Eğitim Veren Kurumlar

Türkiye’de özel yeteneklilere eğitim veren kurumların çıkışı 1960’lı yıllara kadar gitmektedir. Türdeş sınıf denemesi şeklinde başlatılan çalışmalar kısa sürmüştür; 1990’lı yıllardan itibaren yeniden bu öğrencilere yönelik eğitim kurumları açılmaya başlanmıştır. Günümüzde özel yeteneklilere yönelik eğitim veren kurumlar, **okullardaki programlar ve okul sonrası programlar** olarak ikiye ayrılabilir. Okul boyutunda **genel olarak lise düzeyinde** eğitim verilmektedir. **İlkokul ve ortaokul düzeyinde ise özel yetenekliler için açılan destek eğitim odalarının** sayısı artmaktadır. **Okul sonrası** programlar ise Bilim ve Sanat Merkezleri (**BİLSEM**), **üniversiteler bünyesinde yürütülen programlar** ve **bazı özel yetenek programlarıdır**. **DİKKAT (EN AZI SORU BURDAN GELİR)**

4.4.1. Özel Yeteneklilere Eğitim Veren Okullar

Özel yeteneklilere eğitim veren kurumlara **okullar veya okul bünyesindeki sınıflar** olarak bakılabilir. Özel yetenekliler için açılan **destek eğitim odalarında** özel yetenek tanısı almış öğrenciler bazı derslerde eğitim alırlar. Bu eğitimin gelişigüzel etkinliklerden oluşmaması, öğrencilerin düzeyine ve ihtiyaçlarına uygun olması önemlidir.

Özel yeteneklilere özgü eğitim veren okullar söz konusu olduğunda ise **ilk akla gelen fen liseleri** olacaktır. Gerçekten de fen liselerinin açılmasında **matematik ve fen bilimleri** dallarında özel yetenekli öğrencilerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Öğrencilerin fen liselerine giriş koşulları, öğretmenlerin seçimi ve farklılaştırılmış öğretim programıyla fen liselerinin ilk hali özel yeteneklilere eğitim veren **! tam zamanlı ve homojen SOS** yetenek gruplamasına harika bir örnektir. Günümüzde ise ölçütlerden kısmen uzaklaşmış olsa da fen liseleri hala özel yeteneklilerin eğitiminde

etkili olan kurumlar arasındadır. Benzer şekilde **sosyal bilimler liseleriyle güzel sanatlar ve spor liseleri** de alana özgü ağırlıklı eğitim veren kurumlardır. Ancak özel yeteneklilere eğitim veren kurumlarda olması gereken özellikler açısından güçlü yönleri olduğu kadar, zayıf yönleri de bulunmaktadır. Örneğin yetenek sınavlarının genel merkez sınavlarından sonra yapılması merkezi sınavlarda başarısız olan öğrencilerin spor liselerine yönelmesi gibi bir durum oluşturmakta ve eğitim niteliğini azaltmaktadır. **Konservatuvarlar** ise alana özgü ve yoğun eğitim vermesi, yetenek sınavları, alan uzmanlarıyla çalışması açılarından özel yeteneklilere eğitim veren okullar anlamında iyi örneklerdendir.

4.4.2. Özel Yeteneklilere Eğitim Veren **Okul Sonrası** Programlar

Türkiye’de 1992 yılında üstün yetenekli öğrencilerin eğitimi için Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde **Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Subesine bağlı olarak Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM) kurulmuştur. Okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim** çağındaki özel yetenekli öğrencileri normal eğitim programlarından arta kalan zamanlarda eğiterek potansiyellerini geliştirmek amacıyla geliştirilen BİLSEM modeli okul sonrası uygulamalara iyi bir örnektir. BİLSEM’e katılmaya hak kazanan öğrenciler kendi okullarına devam ederken **hafta içi okul sonrası saatlerde veya hafta sonu** bu programa katılırlar. BİLSEM’lerde öğrenciler yetenek alanlarına - **resim, müzik ve genel zihinsel yetenek**- göre gruplara ayrılmakta ve ağırlıklı proje odaklı çalışmalar yapmaktadırlar. Bir BİLSEM’deki ilgili öğretmenin kişiliği, tecrübesi, vizyonu, istekliliği oradaki eğitim çıtasını çok yukarılara çıkarabilirken bu durumun öğretmen özelinde kalması ise bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir.

Okul sonrası uygulamalara bir örnek ise **üniversite tabanlı programlardır. Anadolu, Hacettepe, Ege, İnönü, Karabük ve Bülent Ecevit üniversitelerinde** **DİKKAT** bu alanda uygulama ve araştırma merkezleri kurulmuştur. Bunların **ilk ve en aktif olanı Üstün Yetenekliler Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi’dir (ÜYEP).** **sos** Bu merkez 2007 yılında Anadolu Üniversitesi bünyesinde bir birim olarak hizmete başlamış, 2014 yılında merkez halini almıştır. Merkezin genel amacı zeka, yaratıcılık, özel yetenek alanlarında bilimsel araştırmaları yürütmek, zeka ölçümleri yoluyla özel yetenekli öğrencileri tanılamak ve öğrencilerin entelektüel potansiyellerini en üst düzeye taşımalarına yardımcı olacak farklılaştırılmış eğitim ve rehberlik hizmetleri sunmaktır. ÜYEP’te bireysel tanılama, aile danışmanlığı, öğrenci danışmanlığı gibi hizmetler olmakla birlikte matematik ve fen alanlarında özel yetenekli öğrencilerle bir grup eğitimi yapılmaktadır.

Merkez bünyesinde yer alan program; kendine özgü tanılama, müfredat, öğretim, değerlendirme, program ve öğretmen eğitimi modellerinden oluşan kapsamlı bir eğitim programıdır. Tanılama alana özgü olup matematik ve fen alanında eğitim veren programda, içerikle uyumludur. Her sene 5. sınıf öğrencilerinden programın sınavına katılan ve programa girmeye hak kazananlar ortaokul boyunca okul sonrası şekilde derslere katılırlar. Dersler hazırlanırken bilgi, analitik yetenek, yaratıcı yetenek ve pratik yetenek kazanımları derlenir. Gerekli durumlarda sınıf düzeyindeki kazanımların bazıları azaltılarak üst sınıftan yeni kazanımlar eklenir. Bunlara analitik yetenek, yaratıcı yetenek ve pratik yetenek kazanımları da eklendiğinde yeni bir öğretim materyalinin zemini oluşur. Bu kazanımlar doğrultusunda hızlandırma ve zenginleştirme stratejilerinin birlikte kullanılmasıyla dersler işlenir. Ünitelerin girişlerinde konuk öğretim üyelerinin derslere davet edilmesiyle öğrencilerin dikkati çekilir. Ancak dersleri özel yeteneklilerin eğitimi konusunda eğitimler almış ve alanında uzman öğretmenler yürütmektedir. Değerlendirme bileşeninde ise birkaç boyut vardır. İlk olarak programdaki öğrenciler her dönem değerlendirilir. Ayrıca öğrencilerin de dersleri ve programı değerlendikleri formlar değerlendirme amaçlı kullanılır. Ek olarak ailelerden de aile eğitimleri ve programla ilgili görüşleri alınır.

5. Özel Yeteneklilerin Öğretmenleri

Özel yetenekli öğrencilerin farklı özellikleri ve bunlara dayalı farklı eğitim ihtiyaçları akıllara şu soruyu getirmektedir: Bu öğrencilerin öğretmenleri de özel yetenekli olmalı mıdır? Bu soru özel yeteneklilerin öğretmenlerinde beklenen özellikler incelenerek cevaplanabilir. Dağlıoğlu’na (2010) göre özel yetenekli öğrencilerin öğretmenleri etkili sınıf ortamı oluşturmali, nitelikli sorular sorma, yüksek düzey düşünme seviyesini artırmalı ve yaratıcılığı cesaretlendirmelidir. Bu temel üzerine özel yeteneklilerle çalışan öğretmenlerde beklenen özellikler şöyle sıralanabilir:

- Öğrencinin görevlerini onun **düzeğine ve hızına** uygun vermelidir.
- **Ödevlerde tekrarlara ve alıştırmalara ağırlık vermemelidir. DİKKAT**
- Farklı öğrenme ve öğretme teknikleri, malzeme ve araç-gereç kullanılmalıdır.
- **Tartışma, proje ve drama** çalışmalarına önem verilmelidir.
- **Analiz, sentez ve değerlendirme basamaklarını içeren çalışmalar** yapılmalıdır.

- Grupla olduğu kadar **bireysel çalışmalara** da önem vermelidir.
- Öğrencileri zaman zaman **liderliklerini geliştirmeye** teşvik etmelidir.
- Başarılarını çocuğun **kendi performansı içerisinde** değerlendirmelidir.
- Öğrencinin akademik ve sosyal-duygusal gelişimiyle ilgili **anne ve babalarla sürekli iş birliği** içerisinde olmalıdır.
- Akademik konuların dışında **sanat ve spor** gibi alanlardaki bilgi ve becerilerinin de gelişmesini desteklemelidir.
- Çocuğun başarılarını mutlaka **ödüllendirmelidir**.

Öğretmenler başta kendileri yaratıcı bir kişi modeli oluştururlar. Öğrencilerinin **yaratıcı davranışlarını pekiştirmeyi** atlamazlar. Yaratıcı davranışlar için sınıf atmosferini de hazırlarlar. Öğrencilerin bağımsız çalışmaları için onlara cesaret verirler.

Bu bölümün başında özel yetenekli öğrencilerin öğretmenleri de özel yetenekli olmalı mı sorusuna en doğru cevap **alan uzmanlığıyla** verilebilir. Öğretmenlerin de özel yetenekli olmasına gerek yoktur veya her şeyi bilmeleri mümkün değildir. Ancak bu çocuklarla çalışacak kişilerin farklılaştırma yapması için alanına hakim olması, öğrencilerin düzeyine göre içeriğin derinlerine gidebilmesi gereklidir. Hem branşındaki hem de özel yetenekliler alanındaki güncel gelişmeleri takip etmesi gereklidir. Örneğin özel yeteneklilerin eğitiminde etkili öğretim tekniklerini bilmeleri, bunları öğrenmek için istekli ve araştırmacı olmaları öğretimde farklılaştırma yapmaları için gereklidir. Özel yetenekli çocukların akranlarından farklı özellikleri olmakla birlikte kendi içlerinde de bireyselleşen öğrenme özellikleri olabilir. Bu nedenle öğretmenlerinin **farklılıklara karşı esnek, eleştiriye açık, çok soru sorulmasına karşı toleransı yüksek** mizaçta olmaları da onlarla çalışırken önemli avantaj oluşturacaktır. Son olarak günümüz çocuklarının teknolojinin hızla ilerlediği bir dünyaya doğdukları düşünülürse özel yeteneklilerle çalışan **öğretmenlerin teknolojik gelişmelere karşı ilgili olmaları** farklılaştırma yapmalarına ve öğrencilerle etkili iletişim kurmalarına olumlu bir katkı sağlayabilir.

5.1.Türkiye’de Özel Yeteneklilerle Çalışan Öğretmenlerin Yetiştirilmesi

2015-2016 öğretim yılı itibarıyla **Özel Eğitim Öğretmenliği** olarak tek bir lisans programı şeklinde ÖSYM kılavuzunda yer almaktadır. Özel eğitim öğretmen adayları **zorunlu derslerinin yanında** özel yeteneklilerin eğitimiyle ilgili **seçmeli dersleri** alabilirler. Ancak özel yeteneklilerin öğretmenleri için alan uzmanlığının önemi hatırlanırsa **lisansüstü eğitimin bu alandaki öğretmenler için çok daha uygun olduğu** belirtilebilir. Örneğin bir matematik öğretmeni matematik alanına zaten hakim olmalı ve bunun üzerine özel yeteneklilerle ne tür çalışmalar yapabileceğine odaklanmalıdır. Bunun için **lisansüstü derslerden veya hizmet içi eğitimlerden** yararlanabilir.

Halihazırda özel yeteneklilere eğitim veren kurumlardaki öğretmenlerden söz etmek gerekirse **fen liseleri, sosyal bilimler liseleri, güzel sanatlar ve spor liseleri için** en az üç yıl öğretmenlik yapmış olmak şartı aranmakta ve yönetmelik doğrultusunda mevcut öğretmenler arasından **sınavla seçim yapılmaktadır**. Müzik ve Bale Ortaokulunda ve Müzik ve Sahne Sanatları Lisesine ise sınıf öğretmenleri branşlarına göre, alan öğretmenleri ise Yükseköğretim Personel Kanunu hükümleri esas alınarak ilgili alan, bölüm ve dal eğitimi konservatuvarlarda almış olmalarına göre görevlendirilmektedir. İhtiyaç durumunda sınıf öğretmenlerine ve alan öğretmenlerine **hizmet içi eğitimler** uygulanmaktadır. Okul sonrası programlardan **BİLSEM’lerde** derse girecek öğretmenlerin seçiminde, **en az üç yıl öğretmenlik** yapma ön koşulu ardından başvuru yapanlar çeşitli kriterlere göre sıralanmakta ve **Bölge Sözlü Komisyonları** tarafından sözlü sınava alınmaktadırlar. Üniversite tabanlı bir program olan ÜYEP’te ise lisansüstü eğitimi özel yeteneklilerin eğitimi alanında tamamlamış veya bu alanda lisansüstü dersler almış öğretmenler dersleri yürütmektedir. Bu dersler hem kuramsal hem de uygulamaya yönelik derslerdir. Ayrıca üniversite bünyesinde çalışan öğretim elemanları alana özgü dikkat çekmek ve öğrencilerde merak uyandırmak amacıyla zaman zaman derslere konuk olmaktadır.

Özetle özel yeteneklilerle çalışacak öğretmenlerin yetişmesinde **lisans ve lisansüstü düzeydeki dersler, hizmet içi eğitimler** faydalı olmaktadır. Öğretmenlerin öğrenme süreci devamlıdır. Bu nedenle özel yetenekli öğrencilerle çalışacak bir öğretmen, bir taraftan öğrenci rolüne bürünerek kendi branşındaki ve özel yeteneklilerin eğitimi alanındaki gelişmeleri var olan bilgilerine eklemelidir. Bunun için **kendi alanlarındaki sertifika programları, çalıştaylar, ilgili kongreler** faydalı olabilir.

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Uzman Öğretmenlik Dökümanı

Özet: Mehmet Resul KARA/Batman/Kozluk